

Тисмениця

Книга пам'яті

Шломо Бланд

Тисмениця

Надгробний камінь на руїнах знищеної єврейської громади

Зібрав, відредагував, упорядкував та опублікував

Соломон Блонде

Видавництво "ХаМенора", Тель-Авів

Тисмениця / Книга пам'яті

Усі права захищено. Видавництво Hamanorah, 14 ZangbilSt., TelAviv, Israel

«ВИДАВНИЦТВО ГАМЕНОРА

вул. Зангвіль, 24 Тель-Авів, Ізраїль

1974 - NDFS в Ізраїлі 1974

Друк в Ізраїлі 1974

візерунок d. Бен Нун Тель-Авів

Присвячується —
Моїм двом синам:

Аврааму (Бонію) Бланду, нар. 1923

Йосипу (Юзек) Бланду, нар. 1927

Їхні молоді життя були обірвані нацистами в 1942 році.

Зміст

- 9 — Передмова
- 13 — З історії Тисмениці
- 20 — Тисмениця після першого поділу Польщі
- 24 — Велика школа (синагога) Тисмениці
- 29 — Єврейські вчені, письменники та мислителі в Тисмениці
- 42 — Рабини в Тисмениці
- 59 — М'ясники та вчителі в Тисмениці
- 64 — Тисменицькі єврейські постаті
- 75 — Єврейські типи в Тисмениці
- 79 — Тисмениця в роки Першої світової війни
- 81 — Тисмениця під владою українців
- 83 — Тисмениця 1919–1939 рр.
- 87 — Сіоністський рух у Тисмениці
- 93 — Єврейські школи (синагоги) в Тисмениці
- 95 — Судові відносини в Тисмениці
- 102 — Єврейська промисловість і ремесла в Тисмениці до 1914 року
- 112 — Торгівля та ремесла в Тисмениці після Першої світової війни
- 115 — Творець засобів до існування для євреїв Тисмениці
- Моя мученицька доля в роки Другої світової війни (1939–1948)**
- 111 — Тисменицькі євреї під радянською окупацією
- 120 — Кінець єврейського поселення Тисмениці
- 127 — Тисмениця через тридцять років після звільнення
- 128 — Настер Маршал (Назви націй світу)
- 132 — Тисменицькі реліквії та предмети
- 134 — Ефраїм Фішель емігрував до Ізраїлю
- 138 — Перше вшанування Тисменицького Шаріт Халіфта, 1947 рік
- 139 — Убивці ставлять надгробний камінь у підвалі Голокосту в Єрусалимі
- 141 — Історія Тисмениці
- 144 — Моя глава дому — Тунія Корчер
- 253 — Некрологи
- 254 — Бібліографія
- 255 — Пошук за іменами

Зміст

Єврейський розділ

- 149 — Вступ
- 151 — Родинні корені Тисмениці
- 154 — Тисмениця після першого поділу Польщі
- 157 — Велика синагога
- 160 — Писарі, учені та мислителі-реформісти
- 170 — Рабини, рабини, ребе та реформісти
- 180 — М'яслики та необізнані реформісти
- 185 — Портрети єврейських реформістів
- 191 — Типові єврейські реформісти
- Під час Першої світової війни 1919–1914**
- 194 — Під владою українців
- 197 — Роки Тисмениці 1919–1939 рр.
- 200 — Реформістський сіоністський рух
- 203 — Єврейські реформістські школи (синагоги)
- 204 — Промисловість, торгівля та ремесла в Тисмениці до 1914 року
- 208 — Торгівля та ремесла після Першої світової війни 1918–1939
- 210 — Євреї в економічному житті Тисмениці
- 215 — Через мої страждання в роки Другої світової війни
- 218 — Тисмениця під радянським правлінням
- 221 — KTS НаTishnivYehud Batismnitz
- 225 — Тридцять років після звільнення від нацистського правління (1972)
- 226 — Назви націй світу
- 228 — Шріді Тисмениць Уфліта
- 230 — Магдит Тисмениця
- 232 — Рішон Леолам
- 233 — Перше вшанування Лікуді Тисмениця
- 235 — У пам'ять про загиблих (Некрологи)

Передмова

Тисмениця — моє рідне місто. Я народився в Тисмениці 75 років тому (5.12.1897). Там провів своє дитинство і юність, там я вчився й духовно розвивався. У Тисмениці, у зрілому віці, брав участь у соціальному та економічному житті. Я зберіг багато щасливих і сумних спогадів з того часу.

Після великого нашого знищення в 1944 році, коли я повернувся до Тисмениці й побачив, що не залишилося жодного сліду від старого 500-річного єврейського поселення, мене турбувало питання: хто поставить надгробний пам'ятник цій єврейській громаді, щоб її не забули? З того моменту я не міг позбутися цієї думки і не переставав думати про це й до сьогодні.

Я не міг залишитися тоді в Тисмениці й утік спочатку до Польщі, а потім до Німеччини, звідки емігрував до Ізраїлю в 1948 році. Саме тут я почав серйозно займатися створенням книги спогадів про Тисменицю.

Серед тих євреїв із Тисмениці, які пережили трагедію й зараз перебувають в Ізраїлі, я найстарший. Я пам'ятаю всі 70 років Тисмениці: її молитовні будинки та вчителів, її обличчя, саме місто, а також єврейського віце-бургомістра. Я пам'ятаю сіоністські організації та їхніх провідників. Я добре пам'ятаю нелегке щоденне життя євреїв Тисмениці, але також і радісні шабати та свята.

Я хочу, щоб усі ці спогади були передані наступним поколінням.

Хто ж тоді, як не я, найстарший за віком серед усіх мешканців Тисмениці, розповість про життя та творчість євреїв у моєму рідному місті протягом останніх чотирьох десятиліть до їх трагічної загибелі? Хто згадає про її рабинів і вчених, про її мислителів і вчителів, про купців і ремісників, про єврейських борців за справедливість загалом і за права тисменицьких євреїв зокрема?

Ідея створення довідкової книги про єврейську громаду Тисмениці не покидала мене. Але я розумів, що така робота перевищує мої можливості, здібності, а також фінансові ресурси. Тут, в Ізраїлі, проживає близько 40 сімей із Тисмениці, частина з яких прибула сюди ще до початку Другої світової війни, а частина — після війни. Серед тих, хто прибув після війни, більшість — це ті, хто навчався в Радянському Союзі. У нас немає зв'язку з тисменицькими євреями в Америці, адже 90% із них — це друге й третє покоління, які, крім назви «Тисмениця», не мають жодних сентиментів чи зв'язків із містом і його минулим.

Ми з другом, покійним Яковом Корном, узяли на себе завдання зібрати матеріали для цієї довідкової книги. На моє велике горе, він помер на самому початку роботи, і я залишився сам. Однак, звісно, не відмовився від цієї справи.

Коли я починаю писати про Тисменицю, то запитую себе з важким серцем: чи зможу взяти на себе таке неможливе завдання? Чи зможу описати всі аспекти, пов'язані з життям єврейської громади Тисмениці? Чи згадаю всіх меценатів, усіх благодійників, які відкрито й таємно допомагали бідним? Чи зможу перерахувати всіх учених, викладачів і вчителів, які поширювали Тору і віру в єврейських домівках, яка виховувала душі єврейських дітей у містечку.

Я не володію всією інформацією, щоб повністю зрозуміти дуже давнє минуле міста, тому використав те, що було в моєму розпорядженні: книгами, журналами, щоденними газетами й різними збірниками, у яких писали про Тисменицю, а також власними спогадами. І коли дійшов висновку, що вже маю достатню кількість історичних і біографічних матеріалів про незабутніх єврейських діячів Тисмениці, а також про саме місто, вирішив більше не відкладати й реалізувати свій сміливий план — написати та видати довідкову книгу власними силами й за власний кошт, навіть якщо вона вийде в скромній формі.

Моя мета полягає в тому, щоб ця книга пам'яті стала внеском в історію єврейської громади Тисмениці, у єврейську культуру, у загальну світську культуру, а також внеском у побудову дому для нашого народу в Ізраїлі. І все це — з належними матеріалами.

Особливу увагу я приділю трагічному періоду страшного знищення євреїв Тисмениці. Особисто мене не було в місті протягом цих сумних і темних років руйнування. Тому я докладу всі зусилля для збирання свідчень і сподіваюся, що, хоча й у обмеженій формі, та зможу виконати свій священний обов'язок.

Я хочу скористатися цією можливістю, щоб висловити свою вдячність усім, хто допомагав мені свідченнями, матеріалами, а також власними спогадами. Особливо вдячний своєму другові Янкелю Фішбейну, який зараз перебуває у Варшаві (Польща) і звідти надіслав мені історичні матеріали про Тисменицю, які він знайшов у Варшавській національній бібліотеці. Окрема подяка йому за особисті спогади про Тисменицю.

Нехай ця Книга пам'яті стане вічним монументом невідомим могилам наших тисменицьких чистих і святих, які загинули за Аль Кідуш Га-Шем!(Мучеництво за віру)

Нехай ці сторінки з Книги пам'яті ширяють над для нас невідомими могилами і служать кадишем (молитвою поминання) для трагічно малої кількості тих, хто пережив знищення серед тисменицьких євреїв.

Шломо Бланд

Із давньої історії Тисмениці

Щоб отримати уявлення про життя євреїв у Тисмениці в давнину, надзвичайно важливо ознайомитися з історією самого міста в старі часи. Я спробую коротко переказати це настільки, наскільки мені відомо.

Назва цієї місцевості походить від річки «Тісмей Ніц» (Tismeï Nits), яка протікала через поселення. У старих документах власників міста, які успадкували Тисменицю після смерті Якуба Потоцького, річка Тисмениця згадується досить часто. Також священник Шимон Акульський у своїй книзі «*RUSIA FLORIDA*» (стор. 68) пише про назву цієї річки, що текла тут.

Тисмениця розташована в колишній Галичині неподалік Станіслава (тепер Івано-Франківська) на перехресті доріг, що ведуть до Чорткова та Коломиї. Територією міста протікають дві річки — Ворона та Стримба, які згадуються в багатьох шлюбно-розлучних документах («гетах»), що були складені в Тисмениці як для її мешканців, так і для жителів інших населених пунктів, де не було власних водойм. За приписами Галахи, розлучення було неможливо оформити в містах без природних водойм.

Ще в давнину Тисмениця була відома як центр торгівлі. Історики й досі не встановили точної дати заснування міста. Однак відомо, що Тисмениця існувала вже в XI столітті. Зокрема, є згадки, що 1062 року тут оселилися перші вірмени. У праці «*Historia Rusi*» (стор. 48) зазначається, що 1145 року князь «Валадомирка» (імовірно, Володимирко) приїздив сюди на полювання. Докладніший опис Тисмениці датується 1448 роком — тоді вона належала польському королю Казимиру Ягелончику (Казімежу Ягелончику), який багато зробив для розвитку міста. Саме цього року він видав указ про швидкий розвиток цієї місцевості.

Для прискореного розвитку міста король також виділив значну грошову допомогу. Тисмениця справді почала швидко розвиватися і водночас перетворювалася на місто-фортецю.

Напади, пожежі та епідемії

У 1513 році місто зазнало нападу турків і волохів (молдаван), які підпалили його. Проте Тисменицю невдовзі знову відбудували в долині річки Ворона.

У 1540 році волохи знову напали на Тисменицю й знову спалили її. Щоби дати громаді змогу відбудуватися, король Сигізмунд I звільнив місто від податків на чотири роки. Це справді допомогло якнайшвидшому його відновленню.

На початку XVII століття турки вкотре атакували місто й спалили його. 14 квітня 1618 року король Сигізмунд III видав указ про те, що Тисмениця та навколишні села (Микитинці, Угорники, Підлужжя, Підпечари, Студинець, Клубівці й Марківці) звільняються від податків на 4 роки, аби вони могли знову відбудуватися. Це відбулося за ініціативою вдови покійного графа Якуба Потоцького, Ядвіги Потоцької, якій тоді належала Тисмениця.

У 1640 році татари напали на Тисменицю, розграбували її, підпалили й забрали із собою близько 30 тисяч мешканців міста. Після цього нападу відбудова міста почалася в його південній частині, яку називали «Лайфес» (Lifes).

Коли 1672 року Ульріх Вердум відвідав Тисменицю, він зазначив у своєму щоденнику, що це невеличке місто оточене стінами, які вже тоді руйнувалися. Він також зауважив, що тут є два монастирі, проте жодної єврейської школи (синагоги). Натомість у Бучачі він бачив дві такі школи (синагоги). З цього випливає, що на той час у Тисмениці вже мешкала певна кількість євреїв.

2 жовтня 1675 року Тисменицю знову атакували турки й татари, які частково спалили місто, оскільки багато мешканців на місці вбили, а решту забрали в полон.

Замок та багато будинків більше не відбудовували.

У 1686 році польського короля Яна Собеського обрали в Тисмениці.

Він зупинився в панському будинку, який досі знаходиться перед Нижнім.

Панський будинок, у якому зупинявся король Ян III Собеський (1686)

Під час Другої світової війни цей [маєток/будинок] належав єврейському джентльмену, рабину Шломо Ауербаху (покійний). А після війни — єврейському представникові, рабину Шломо Фішеру (покійний), а також тисменицькому рабину Йосефу Гагеру (покійний); він слугував [притулком] для його військового підрозділу, який тоді був розміщений у Табуциську поблизу Тлагатса (імовірно, назви місцевостей).

Невідомо достеменно, коли саме Тисмениця перейшла у власність родини Потоцьких. Відомо лише, що 1513 року брати Гжегож і Якуб із Паняви отримали від польського короля Сигізмунда Право організувати ярмарки в Тисмениці, а також стягувати мито з кожного воза, що в'їжджав до міста з людьми чи товарами.

До володінь Потоцьких довкола Тисмениці також входили села Пшеничники, Чорнолізці, Вільшаниця, Колодіївка, Милування, Юрківка, Алтаніце, Підпечари, Микитинці, Остриня, Палагичі, Клубівці, Підлісся та Хом'яківка. Я перелічую тут усі села, у яких до Першої світової війни, а також пізніше, жили єврейські сім'ї.

Першим представником родини Потоцьких, пов'язаним із Тисменицею, був Миколай Потоцький, каштелян краківський. 1630 року він заснував тут фундацію для домініканських ченців. Після його смерті 1651-го року його маєтками почав управляти син Якуб, який помер 1672-го, не залишивши спадкоємців. Його двоє братів поділили між собою маєтність: Миколай Потоцький із Єзуполя та Домінік Потоцький із Богородчан; останній і став власником Тисмениці. Новий власник Тисмениці перевіз сюди вірмен і збудував для них дерев'яний монастир. Йоанна Потоцька-Велогораська спорудила один монастир для домініканців і ще один для «руських» (очевидно, православних) монахів. За переказами, Потоцькі також допомогли побудувати єврейську школу (синагогу).

1689 року графиня Констанція Потоцька призначила зарплату вірменському священникові та водночас звільнила вірмен від податків, які вони мали сплачувати зі своїх виробництв.

Саме вірмени організували в Тисмениці виробництво «горберу» (імовірно, ідеться про хутро чи шкіряні вироби), що згодом стало важливою галуззю для місцевого населення й залишається таким дотепер. Також вірмени займалися торгівлею та ремеслами. На той час їх нараховувалося приблизно 300 родин, із яких до 1939 року залишилося лише три. Решта за цей час асимілювалася із польським населенням.

Як уже згадувалося вище, євреї мешкали в Тисмениці ще в XVI столітті. Свідченням цього може бути давнє кладовище, розташоване просто в середмісті та напис на старовинних надгробках, які єврейська громада дбайливо зберігала.

Вважається, що ці [надгробки] стоять на могилах великих праведників уже близько 300–350 років. У «Бюлетені Єврейського Історичного Інституту» № 67 (Варшава, 1968 р.), на сторінці 72, наведено такий документ:

Варшава, 21 липня 1661 р.

Король Ян Казимир підтверджує дозвіл на купівлю цегляного будинку в місті Бар для Йоські з Тисмениці; цей дозвіл свого часу підтвердив і король Владислав IV. (Це є додатковим доказом того, що євреї мешкали в Тисмениці ще в XVI столітті.)

Також із історичних джерел відомо, що **1772 року** в Тисмениці існувала невелика (або ж маловідома) громада караїмів (згадують про це д-р М. Балабан та А. Й. Бравер).

У період 1739–1738 років (імовірна помилка в послідовності дат) російські солдати проходили через Тисменицю під час війни з турками. Вони пограбували місто. Звісно, єврейське населення теж дуже постраждало.

У липні 1764 року в місті спалахнула велика пожежа, під час якої згорів і замок у самісінькому центрі. Уціліло лише кілька будинків.

У жовтні 1822 року пожежа виникла на іншому боці мосту Тломозер (Tlomozer Bridge). Полум'я швидко перекинулося й на другий берег, тож вигоріли всі будинки на «ринковій площі» та на околиці, що вела до Станіслава.

У 1865 році сталася ще одна пожежа, яка знищила весь щойно відбудований квартал. Від вогню постраждали велика єврейська школа (синагога) й два монастирі. Не встигли виправити завдані тією пожежею збитки, як у 1868 році в районі Опсней спалахнула нова велика пожежа, що знищила понад 40 % усіх міських будинків.

Ще одна велика пожежа спалахнула 1882 року. Серед багатьох будівель, що згоріли тоді, знову була й «велика школа» (очевидно, синагога чи єшива), яку вже встигли відбудувати, а також згоріла синагога.

У 1897 році Тисмениця знову постраждала від пожежі, яка зруйнував багато будинків, а також 47 підприємств.

- З правого боку: будинок Пінхаса Готесмана та Лейбеле Бланда.
- Двоповерховий будинок Танена.
- Поруч — будинок Міхаеля Грейфа

Повені та епідемії

Тисмениця постраждала від великої повені **1894 року**. Це було стихійне лихо, викликане тривалими (цілий тиждень) дощами чи, можливо, виверженням (в оригіналі згадується «volcanic eruption», що, найімовірніше, є помилкою або неточним описом сильних злив). Вода поглинула багато майна, зруйнувала чимало будинків і господарств. На жаль, були й людські жертви.

Великою мірою завдяки допомозі австрійського саперного батальйону вдалося запобігти ще масштабнішому лиху, яке могла спричинити повінь. Однак після неї в Тисмениці спалахнула епідемія холери, що тривала шість тижнів. Від цієї епідемії померли понад сто чоловіків, жінок та дітей.

Населення Тисмениці страждало від епідемій ще й раніше. Наприклад, 29 липня 1770 року спалахнула епідемія холери, яка тривала до кінця січня 1771 року й спричинила смерть 728 осіб (поляків, євреїв, росіян, вірмен). Точна кількість жертв серед кожної національності не встановлена. Відомо лише, що загинуло 36 вірмен.

У 1831 році також була епідемія холери, яка тривала досить довго. Щодня помирало від 20 до 40 осіб (євреїв і християн).

22 липня 1848 року спалахнула ще одна небезпечна епідемія холери, яка забрала набагато більше життів, ніж епідемія 1831 року.

Тисмениця після Першого поділу Польщі

Після Першого поділу Польщі 1772 року в Галичині нараховувалося 150 тисяч євреїв. А 1850 року їх було 333 тисячі осіб; загалом в усій Австрії мешкало 476 тисяч євреїв. Тож логічно, що галицькі євреї, які після поділу опинилися під владою Австрії, відігравали помітну роль у всіх сферах життя австрійського єврейства.

Утім, соціально-економічне становище галицьких євреїв істотно не змінилося. Багато законів, що діяли раніше в Польщі, залишилися чинними й надалі. Але можливості проживання для євреїв у кожному місті були обмеженими; їм було заборонено купувати будинки в селах. Єврейські ремісники, які становили значний відсоток єврейського населення, могли займатися лише небагатьма професіями. Євреям також не надавали права голосу в місцевих громадах (общинах), до того ж вони були обтяжені численними податками — наприклад, податком на голову (подушним), податком на кошерне м'ясо, податком на дозвіл одружитися, а також «податком на суботнє світло» (на шабатні свічки), який стягували навіть у випадках, коли свічки не запалювалися.

Певне полегшення настало 1789 року, коли влада перейшла до рук імператора Йосифа II, який видав укази, спрямовані на пом'якшення становища євреїв. Однак після його смерті (1790 рік) більшість цих указів було скасовано.

Лише 1848 року, коли для багатьох європейських народів почалася «весна народів», євреї Центральної Європи теж отримали трохи більше свобод і прав. 18 квітня 1848 року уряд видав указ про релігійну свободу для євреїв. Проте не всі обмеження було ліквідовано.

6 квітня 1848 року імператор Франц Йосиф прийняв делегацію зі Львова. У ній брали участь і представники галицьких євреїв. Загалом цей період став важливим поворотним моментом у житті галицьких євреїв не лише в економічному, а й у культурному плані. У містах почали організовуватися комітети, спрямовані на поширення знань і культури серед єврейського населення. Проте діяльність цих комітетів мала безпосередній вплив лише на частину євреїв, адже більшість з них перебувала в умовах економічних труднощів.

Тим часом і в Тисмениці діяло товариство **«Читання та розвиток»**, що ставило за мету поширювати знання, просвіту та надавати корисні поради. У своїй праці **«Історія євреїв у Галичині за часів Краківської**

республіки» (1868–1772) д-р Меїр Балабан відзначає, що в царині культурного розвитку Тисмениця посідала **друге місце** після Станіслава і Львова (Лемберга). Серед тих, хто докладав зусиль до розвою культурної діяльності в Тисмениці, згадуються Авраам Шульман, Г. Коен і Шломо Френкель. Так само, як і в інших містах Галичини, євреї Тисмениці почали користуватися здобутими правами та свободами.

Коли Францішек Смулка у своєму відомому листі звернувся до рабина Цві Гірша Хаюта (1805–1855) (нехай буде благословенна його пам'ять), аби не провокувати негативної реакції єврейських сусідів, то отримав достойну відповідь від тисменицького єврея Лезера (Еліезера) ой Прашіта-Фораїна (лист від 27 серпня 1848 року). У цьому листі також вказувалося, що євреям слід надавати польські школи, а також створювати сільськогосподарські колонії. І сталося так, що саме Тисмениця мала честь дати відповідь на цей лист. Це — переконливий доказ того, що вже в той час єврейське суспільство в Галичині визнавало Тисменицю як одне з провідних місць у боротьбі за культуру й прогрес.

У праці **«Євреї Львова між XVI і XIX століттями»** д-р Балабан зазначає, що Тисмениця відзначалася визначними єврейськими інституціями, які обирали своїх рабинів та інших релігійних достойників. За цим же джерелом, **1765 року** в Тисмениці мешкало **880 євреїв** (із них 45 — діти). У **17-ти прилеглих** до Тисмениці селах мешкали ще **56 євреїв**: у Мікутинцях — 9, в Угарнику — 2, Підлужжі — 5, Підп'ячарах — 7, Гумяківці — 5, Клобовці — 4, Острині — 6, Ляцькому — 10 і в Марківцях — 8.

Усього це становило 936 євреїв, включаючи 64 дитини. У той же період єврейське населення Станіслава нараховувало 925 осіб, включаючи 78 дітей. Наведені дані щодо єврейського населення в Тисмениці та Станіславі не слід сприймати як абсолютні, оскільки через подушний податок, який євреї повинні були сплачувати, фактична кількість єврейських мешканців у містах не завжди декларувалася. Насправді кількість була набагато вищою.

Згідно з Єврейською енциклопедією Петербурга та Енциклопедією юдаїки, у Тисмениці проживало:

- у 1880 році — 2529 євреїв,
- у 1900 році — 2049 євреїв,
- у 1910 році — 2305 євреїв.

Більш точну картину кількості єврейського населення у Тисмениці в період з 1880 по 1921 рік порівняно із загальною чисельністю населення міста показує наступна таблиця:

Рік	Загальне населення	Кількість євреїв	Відсоток євреїв
1880	6913	2529	36,4%
1890	7654	2492	32,5%
1900	7918	2049	25,7%
1910	9929	2305	23,2%
1921	7027	1090	15,5%

На той час тисменицькі євреї вже домінували в торгівлі хутром, яка до цього перебувала в руках місцевих вірмен. У другій половині XVIII століття великі купці з Тисмениці регулярно відвідували Вроцлав. Як зазначено у книзі Й. Шиффера «Єврейська торгівля в Польщі» (стор. 235, видано у 1937 році), тисменицький хутровий торговець рабин Цві Гірш купував товари на ярмарку у Вроцлаві й навіть мав борг у розмірі 25 тисяч злотих.

Становище населення в Тисмениці було дуже скрутним, адже більшість єврейських мешканців займалася ремеслами, молочним (близьким до сільськогосподарського) промислом, шинкарством, дрібною торгівлею. При цьому багато хто з них не мав стабільного й достатнього заробітку. Утім, очевидно, що євреї Тисмениці відігравали особливу роль в економічному житті не лише самого міста, а й навколишніх містечок із єврейським населенням.

Відомо, наприклад, що коли **єврейська громада Рогатина** звернулася до власника Рогатина, князя Ігнація Яцека Любомирського, з проханням розподілити річний податок у 15 536 злотих на щотижневі платежі, під цим зверненням підписався і **деякий Йошуа з Тисмениці** (1732 р., «Zisheshov», книга 12, с. 156–154).

Перша школа (синагога) для єврейських дітей у Тисмениці була заснована **1788 року**. Учителем у цій школі (синагозі) був Гершель Шульман, його річна платня становила 200 рейнських (Rh.) і виплачувалася з так званого «учительського фонду» (Teachers' Fund), створеного Потоцькими (у

тексті — Phototskys) для Тисмениці. 1817 року Потоцькі організували цей «учительський фонд» із якого, наприклад, «руським» (імовірно, українським або православним) учителям щомісячно виділяли 60 рейнських, полякам — 20, вірменам — 18, а євреям — 14. Усі інші витрати на школу (синагогу), окрім платні вчителю, покривала єврейська громада Тисмениці.

Певний занепад Тисмениці розпочався у **1896 році**. Причиною стало те, що австрійський уряд мав намір розмістити в Тисмениці керівництво залізниці (так звану «дирекцію») та залізничні майстерні. Для цього планували відвести частину долини, де зазвичай випасали худобу місцеві господарі. Проте громада Тисмениці не дала на це згоди, і в підсумку залізничну дирекцію з майстернями перенесли до Станиславова (нині Івано-Франківськ). Згодом виникла ще одна ініціатива, на яку громада знову не погодилася, й уряд реалізував її в сусідньому Ходоріві. Обидва ці міста — Станиславів та Ходорів — активно розвивалися, тоді як Тисмениця, що колись відігравала велику роль у цьому регіоні (аж до визначення цін на товари), поступово втратила своє провідне значення.

Попри це Тисмениця залишалася важливим центром й навіть мала вплив на встановлення цін у всьому регіоні.

Тисмениця

Тисмениця була містом, яке приваблювало значну частину єврейського населення. Вона стала відомою завдяки майстерному виробництву релігійних предметів, таких як *таліти* (молитовні шалі), пояси, *тфілін* (філактерії) і *батім* (коробочки для тфіліну). Ці вироби високо цінувалися і здобули популярність далеко за межами Тисмениці.

Будинки Тисмениці також славилися своїм унікальним стилем архітектури та ремесел.

Військова присутність

У Тисмениці розташовувалися певні військові формування, зокрема шість ескадронів кавалерії. Хоча це було відносно невідоме місто в регіоні, але статус як перехрестя робив його стратегічно важливим.

Тисменицька велика школа (синагога)

Однією з найвизначніших споруд у Тисмениці була велика школа (синагога), збудована під час перебування рабина Мешулама Ігри, який почав служити рабином міста у 1769 році. Школу (синагогу) було зведено з дозволу архієпископа Гегемона Вацлава Шераковського, який, відповідно до рішення Синоду, мав право видавати такі дозволи. Монастир мав отримувати щорічну плату за цей дозвіл. Шераковський обіймав посаду архієпископа Львова з 1761 по 1780 рік.

Будівництво школи (синагоги) було профінансовано родиною Потоцьких. Однак будівля неодноразово страждала від пожеж, зокрема від великої пожежі 1764 року, коли школа (синагога) була повністю знищена. Для відновлення школи (синагоги) Рада Чотирьох Земель (центральный єврейський орган у Польщі) виділила грант у розмірі 3000 флоринів.

Відновлена школа (синагога) мала зовнішні стіни, схожі на стіни домініканських монастирів, а інтер'єр відповідав стилю старих дерев'яних шкіл Галичини. Під час Першої світової війни російські військові зруйнували внутрішнє облаштування школи (синагоги), використовуючи деревину як паливо. Коли громада почала відновлювати школу (синагогу), до міста приїхала комісія Польського управління з питань охорони пам'яток і після тривалого розслідування наказала не змінювати зовнішній вигляд будівлі.

Школа (синагога) мала **42 лікті** в довжину і **38 ліктів** у ширину. Її висота не перевищувала висоту монастирських споруд, хоча сама будівля знаходилася на пагорбі, далеко від монастиря. Вона мала **12 великих вікон**. Такий був її зовнішній вигляд.

Загалом конструкція була **подібною до будівництва інших притулків у найбільших польських містах**. Її масштаби були майже такими ж, як і в школи у Львові (Лемберзі). Вхід здійснювався через **двостулкові дерев'яні ворота** із двома різьбленими левами, що тримали в руках латунні кільця.

Вхід вів до **просторого ганку**, який займав майже **чверть усієї ширини школи** (синагоги). У Польщі було знайдено **дві великі скрині**, наповнені піском. Вони стояли на масивних дубових ніжках і використовувалися для встановлення **великих свічок на Йом-Кіпур**.

Зліва від польського входу був вхід до школи (синагоги), до якого вели **п'ять сходинок із мірмлійського каменю**. Склепінчаста перемичка також була зроблена з мармуру.

Школа (синагога) мала вхідні ворота, біля яких височіли **дві мезузи з мірмлійського каменю**. Самі ворота були виготовлені з **дуба** і прикрашені **чудовим різьбленням**. Латунні ручки були справжнім витвором мистецтва, а **великий замок був відлитий із бронзи**.

Як я вже згадував, **сходи біля польського входу вели вниз**, оскільки школа (синагога) була збудована глибоко в землі. Доктор Меїр Балабан зазначає, що **євреї будували школи (синагоги) нижче рівня землі**, оскільки їм не дозволялося споруджувати будівлі вищими за церкви. За твердженням Балабана, виходить, що школа (синагога) була збудована у **XVI столітті**.

Внутрішня конструкція

На **правій стороні внутрішніх воріт** була влаштована **ніша**, яку називали «**куне**». Як часто говорять, ця ніша призначалася для **покарання євреїв**, які вчинили порушення: **за осквернення суботи, за продаж некошерного м'яса**.

У той час, як відомо, **єврейські громади мали певну автономію і могли карати своїх членів за певні провини**.

До **Ковчега Завіту** вели **12 сходинок**. Як розповідав мій батько, попередній ковчег був **справжнім витвором мистецтва**: він мав **вишукані дерев'яні різьблення** і простягався до самої стелі, охоплюючи велике вікно над ним, засклеене **кольоровими скельцями**. **Арон Кодеш**, наскільки я пам'ятаю, був досить простий, а над ним зі стелі завжди висіла свічка.

У центрі школи (синагоги) був **белемер**. З усіх чотирьох боків белемера стояли **чотири величезні мармурові колони**, що сягали стелі. Між колонами було зведене **склепіння**, з якого звисав **великий латунний ліхтар**. До белемера вели **кілька кам'яних сходинок**.

Посередині белемера стояв **великий стіл на різьблених ніжках**, а навпроти столу розміщувалося **велике крісло, оббите шкірою – стільчик пророка Іллі**.

З обох боків школи (синагоги) були **важкі масивні лави з дерева** для молільників, а по **обидва боки від ковчега** знаходилися **сепія**.

Для **рабина та почесних членів громади** було виділено спеціальні місця. Сходи, що вели до **Ковчега Завіту**, були вкриті **пухнастим килимом**, а сам Ковчег Завіту був **накритий дорогою вишитою завісою**.

В **Арон Кодеш** зберігалася **велика кількість сувоїв Тори**, які урочисто виносили під час **Сімхат Тора** на **Гакафот**. Окрім сувоїв Тори, школа (синагога) також володіла **цінними священними посудинами та розкішно різьбленими старовинними сувоями**, які вважалися мистецькими антикварними цінностями. Деякі з них навіть **передавалися в оренду для літургійних виставок**, де їх спеціально прикрашали.

Під час **Першої світової війни** все це було **вивезено до Відня** і досі не повернуто до **Тисмениці**.

Настінні розписи та архітектура

На **стінах і стелі** були намальовані **біблійні сцени**. Це були справжні твори мистецтва, які викликали захоплення у **всіх відвідувачів**. Фарби зберігали свою яскравість **десятиліттями**. Також на стінах були написані **великими літерами деякі молитви**.

Жіноча школа (синагога) та допоміжні будівлі

На **правій стороні польського входу** було приміщення, яке називали **"шнайдерська школа"** (Schneiderian schoolhouse).

Вхід до **жіночої школи (синагоги)** був на **східній стороні будівлі**.

Навколо школи (синагоги) пролягали **30 широких вулиць**.

Сходи простягалися **від стіни до стіни**. У жіночій школі (синагозі) було приблизно **200 місць**.

Поруч із входом до жіночої школи (синагоги) була **невелика огорожена ділянка** з парканом. З цим місцем пов'язана легенда, яка передавалася з покоління в покоління. Розповідали, що **одного разу, у п'ятницю, наречений і всі гості загинули у воді під час церемонії**. Джерело цієї легенди **невідоме**, але подібні легенди існували в Кракові та Гвоздці.

Жіноча школа (синагога) мала вигляд **галереї над входом із західного боку**. Вона була повністю відділена **залізною брамою, справжнім шедевром ковальського мистецтва**.

Будівля жіночої школи (синагоги), а також **основна будівля школи (синагоги) (квадратної форми)** є доказом того, що вона була збудована в **XVI або XVII столітті**.

Внутрішнє оздоблення школи (синагоги) з її арками та мармуровими колонами свідчать про витонченість та багатство архітектурного стилю того часу.

Внутрішній вигляд великої школи (синагоги) у Тисмениці

1. Це є доказом впливу епохи Відродження, зокрема польського короля Сигізмунда I та пізнішого періоду правління Сигізмунда Августа (1548–1572), коли до Польщі прибули італійські архітектори, скульптори та художники.

Окрім Великої школи, у Тисмениці також була велика синагога та великий монастир, який існував до Другої світової війни. У пізніший період були додані інші мідраші, зокрема:

- Великий Бейт Гамідраш при дворі Тисменицького рабина, рабина Іцхака Катан ЗТЛ
- Менший Бейт Мідраш у будинку Залмана Бернфельда, який належав міському рабину Шаулю Галеві Ішу Горовицю
- Також існувала спільнота "Братньої любові"

Як мені розповідали, під час окупації велика школа (синагога) використовувалася як склад для меблів та одягу, пограбованих у євреїв.

Містична легенда

Також хочу згадати ще одну легенду, яку часто переказували. Я чув її як у нашому домі, так і на різних громадських зібраннях у місті.

Розповідали, що вночі у школі (синагозі) чулися дивні звуки та метушня, оскільки мерці приходили туди, щоб полагодити свої тіла, молитися, читати Тору та плакати. Через це євреї намагалися уникати школу (синагогу) після заходу сонця.

У Тисмениці, як я вже згадував, існувала караїмська громада. Відомо, що у ті часи вони також мали свій "молитовний дім".

Доля єврейських святинь

За інформацією, яку я отримав від надійної особи, яка відвідувала Тисменицю в серпні 1972 року, Велика школа, синагога та монастир були повністю зруйновані.

Єврейські вчені, письменники та мислителі у Тисмениці

Тисмениця була одним із перших міст на Галичині, куди почав проникати рух Просвітництва. Прагнення до науки, освіти та ознайомлення з джерелами світської культури не відривали місцевих євреїв від їхнього народу та їхньої віри.

У сорокових роках XIX століття в Тисмениці було засновано асоціацію для поширення знань серед галицьких євреїв (Єврейська енциклопедія, Санкт-Петербург, т. XV, с. 41).

Тепер розкажу про тисменицьких інтелектуалів того часу, які здобули визнання не лише в Тисмениці, але й далеко за межами Галичини.

Бернфельд Іцхак Аарон

Народився в Тисмениці 21 жовтня 1854 року, помер у Стрию 2 червня 1930 року.

Його батько, Моше Бернфельд, був самоучкою та глибоко мислячою людиною. Доктор Зеб Бройде, який був рабином і проповідником у Станіславівському храмі в 1909 році, згадував, що в Станіславі зустрічав велику кількість професійних інтелектуалів. Однак лише двоє з них привернули його увагу, і одним із них був рабин Моше Бернфельд. Протягом усього свого життя він не скоїв жодного злочину проти ближнього.

Іцхак Аарон Бернфельд навчався безпосередньо в Тисмениці, а також у Станіславі. У 1886–1926 роках він працював учителем у Стрию.

І водночас він працював у єврейських газетах: "Гамагід", "Галуц", "Коль" тощо. Також переклав на іврит відому книгу з Берліна "Життя євреїв в Ашкеназі в середньовіччі". Крім того, він керував івритським розділом польсько-єврейської газети "Гамсекре". Більшість його статей відображали життя євреїв у Галичині.

Окрім цього, він також створив польсько-єврейський словник і переклав трактат "Мішната Авот" на польську мову. Крім івриту, писав також на ідиші, польською та німецькою мовами. Відомо, що він написав і опублікував брошуру на ідиші під назвою "Обласна асамблея", у якій наголошував на необхідності створення єврейських шкіл (синагог). Його молодший брат, Шимон Бернфельд (народився в 1860 р., помер у 1940 р.), був відомим лікарем і визнаним науковцем.

Бараш Єгуда Юліус

Народився в місті Брад 9 червня 1815 року, помер у Бухаресті 3 березня 1863 року.

Бараш виріс у дусі єврейських традицій. Уже в юні роки опанував декілька мов (головним чином французьку). Одружився в Тисмениці, оселився тут і потоваришував із відомими вченими Хілелем Каханою та Дебом Фінілішем. Бараш значно поглибив свої знання в Тисмениці, зокрема займався вивченням природничих наук.

Після смерті тестя, який його забезпечував, він повернувся у Брад, де продовжив навчання. Через певний час він знову оселився в Тисмениці, а потім поїхав до Лейпцига (1836 р.), де закінчив середню школу. У 1841 році він закінчив медичний факультет у Львові та здобув ступінь доктора медицини.

Разом зі своїм другом М. Штайншнайдером був активним членом таємної студентської кооперації під час навчання. Під різними псевдонімами публікував статті про юдаїзм загалом і про іврит зокрема.

У 1841 році Бараш переїхав до Бухареста, де займався медичною, працював лікарем і викладав у військовій академії та на медичному факультеті.

Його спеціалізацією були природничі науки. У Бухаресті він активно брав участь у єврейському суспільному житті, особливо в пропагуванні ідей Просвітництва того часу. Його наукові праці публікувалися румунською мовою, а також він видав енциклопедію на івриті.

Той факт, що єврейська громада Румунії заснувала товариство для покращення життя євреїв у Румунії на його честь, є чітким доказом того, що суспільство високо цінувало його вагомий внесок у їхній духовний розвиток.

Єгуда Йошуа Гелбхойз

Єгуда Гелбхойз народився в Тисмениці 29 червня 1852 року. Уже в дуже молодому віці він поїхав до Берліна, де навчався у Бейт Гамідраш для рабинів під керівництвом відомого рабина Гейгера. Після отримання дозволу на викладання він мав право обіймати посаду рабина в різних єврейських громадах Німеччини, а згодом і в Празі. Нарешті він переїхав до Відня, де навчався разом зі студентами Меїра Іш Шалома. Також він був лектором у семінарії Ф. Тварин.

У 1876 році він почав публікувати статті та наукові роботи в різних газетах і журналах, таких як "Гамагід", "Хаціфра", "Ліван", "Гебзела" тощо.

Гелбхойз переклав на іврит оповідання А. Агілера "Війна, віра і любов", а також дві книги А. Єлінека: "Амрі Шафер" та "Мате Аарон". Деякі з його оригінальних робіт були також опубліковані німецькою мовою.

Гелбхойз помер у Відні, де провів свої останні роки, 13 вересня 1928 року.

Хілель Кахана

Хілель Кахана народився в Станіславові 13 травня 1821 року. Сім'я Хілеля не походила з Тисмениці. Вони переїхали до Тисмениці, коли він ще був дитиною. Тут він навчався у Єхуди Бараша, Менахема Фінілеса, а також у Мешулама Горовіца, з.л. Шамріху Цейзлера. Коли хлопцеві було два роки, батько почав навчати його єврейським виразам. Він виявляв значні здібності, і вже у шість років вивчав Хумаш із коментарем Раші.

Після одруження Хілель почав займатися торгівлею, яка стала джерелом його засобів для життя, одночасно вдосконалюючись у загальноосвітніх науках. Після смерті своєї першої дружини (1860 року) він переїхав до Ботошані (Румунія). Там заснував першу єврейську школу (синагогу) та запросив кількох освічених людей із Галичини (зокрема братів Талерів). Політично він був активним у русі «Любов до Сіону». Його літературні праці публікувалися в газетах «Кохві Іцхак», «Гашар», «Гамагід», «Гамліц», «Оцар аль-Сфорот» тощо. Його «Шафоні» також друкувалися у віденській німецькій газеті «Wiener Mitte Tielingen».

Він помер у Ботошані 6 квітня 1901 року.

Полак-Лок Хаїм Зеєв – Єдидія Теафіль

Народився в Тисмениці 11 вересня 1854 року, помер 25 листопада 1916 року.

Полак-Локі народився та виріс у релігійній родині. Вивчав Тору в єшивах та з рабинами, зокрема в Угорщині. У 1872 році переїхав до Берліна. Навчався у Бейт-Гамідраші А. Гайгера. Однак зазнав невдачі в середній освіті. У Берліні він прийняв християнство, керуючись своїм індивідуальним підходом, який він називав «Кнесет Месії». Вів місіонерську діяльність і водночас публікував статті в єврейській пресі, яка існувала в той час. Проживав у селі поблизу Тисмениці, час від часу приїжджаючи сюди сам.

Фулак Лукі

Він також з'являвся в Тисмениці, де підтримував зв'язок із місцевими вченими. Згодом він зблизився з авторами видання «Правда», яке публікував Аарон Шмуель Ліберман. Крім того, він допомагав видавати газету «Кол» на ідиш. Зрештою, його місіонерська діяльність стала відомою. У 1882 році виїхав до Америки, де закінчив християнський теологічний інститут (1885 рік), змінив своє ім'я з Полак на Лукі та почав публікувати монографію про Ісуса Христа як Месію (випустив 16 номерів).

Фулак Лукі дуже любив іврит і тому разом зі своїми однодумцями виступав за його вивчення. Час від часу він приїжджав до Тисмениці, щоб поширювати свої ідеї про Ісуса Христа. У Княгинині (село поблизу Станіслава) він навіть заснував невелику секту своїх послідовників під назвою «А. Лук'янім».

Під час Першої світової війни він опинився в Голландії. Навіть звідти він намагався пропагувати свої ідеї серед західноєвропейських євреїв. Він проявляв інтерес до сїонізму і планував оселитися в Палестині (нашій країні Ізраїль), щоб поширювати свої місіонерські погляди.

Його відвезли до Берліна, де він був госпіталізований у лікарню Ібн Хаджар. Там він помер. Фелака Лукі поховали згідно з його бажанням на єврейському кладовищі в провінційному місті Мекленбург, штат Флорида.

Фінілес Менахем із Тисмениці

Народився в Тисмениці 10 грудня 1806 року, помер у Галаці (Рю Менії) 6 вересня 1870 року.

Фінілес здобув освіту та виріс у Тисмениці. У 15 років він одружився й оселився в Бродах. Там він продовжив вивчати Тору, одночасно опановуючи німецьку мову. Серед точних наук його цікавила математика, у якій він спеціалізувався. Особливу увагу приділяв обчисленню єврейського календаря.

Він також відійшов від торгівлі та зайнявся інтелектуальною діяльністю, навчаючи інших та обчислюючи календарі.

На початку п'ятдесятих років він оселився в Галаці (Румунія).

Тут публікував свої дослідницькі роботи в галузі єврейського календаря, а також свої переговори з цього приводу із мудрецами Ізраїлю та вів гостру полеміку з Х. З. Слонімським із Білостока (Вітслер назвав цю дискусію «Тридцятирічною війною»).

Окрім наукових досліджень щодо єврейських свят, Фінілес публікував статті на актуальні теми у виданнях «Гамагід» і німецьких журналах.

У 1861 році у Відні була видана його книга «Дерехашель Тора» («Шлях Тори»), у якій він намагався обґрунтувати свої дослідження щодо розвитку Усної Тори (Тора Шебааль-Пе) і обчислення єврейського календаря із врахуванням руху місяця — встановлення нашого Песаха, таблиць стародавніх тощо.

Щодо його висновків у цій книзі Моше Вальденберг різко його критикував у своїй книзі «Шлях Тори», доводячи правоту мудреців.

Герш Мендель Фінілес мав дуже здібного сина Шмуеля.

У Румунії Шмуель Фінілес був серед перших лідерів руху «Ховевей Ціон» («Любителі Сіону»), а також ініціатором створення перших поселень в Ізраїлі румунськими іммігрантами (Зіхрон-Яков, Рош-Піна тощо). Його поховано в Єрусалимі, куди його останки були перевезені у 1965 році.

Сімха Фінскер

Сімха Фінскер народився в Тисмениці 31 березня 1801 року. Деякі міста Галичини, такі як Тарнів, Тернопіль, Томашів, мають честь згадувати Сімху як свого видатного жителя. Однак, як з'ясувалося з різних джерел, Сімха народився саме в Тисмениці.

Один із його найближчих друзів, А. Цедербаум, після смерті Сімхи опублікував статтю в «Гамліц» №42 (1864 рік), у якій зазначив, що Сімха народився в Тисмениці. Також у загальній газеті «Des Jui Dentums» №518 (1858 рік) Сімху Фінскера згадують як одного з мудреців Тисмениці.

Сімха вивчав Тору у свого батька. Він також отримав освіту в галузі світських наук, особливо математики, яку опановував теж під керівництвом свого батька. У 13 років його батько помер. У 16 років Сімха одружився з дівчиною з Томашова й оселився там. У Томашові він продовжував навчання так само, як і за життя свого батька в Тисмениці. Він намагався заробляти на життя торгівлею, однак у цій справі успіху не досяг.

У 1824 році він переїхав до Одеси, де став секретарем місцевого рабина. У 1827 році він брав активну участь у створенні єврейської школи (синагоги) для хлопчиків в Одесі, у якій згодом став викладати іврит.

Його перша дружина померла в 1840 році. Він одружився вдруге. Його другою дружиною стала сестра Єхуди Барата з Тисмениці, яка стала для нього вірною супутницею до самої його смерті 29 жовтня 1864 року.

Сімха Фінскер мав двох синів від першого шлюбу. Один із них був ученим і ще у ранньому віці цікавився єврейською історією та літературою.

Удова, друга дружина Сімхи Фінскера, за активної допомоги згаданого сина, який на той час уже мешкав у Відні, через кілька років після смерті Сімхи зацікавилася публікацією його творів.

Один із синів, доктор Єхуда Лейб Леон, який із 1858 року мешкав у Відні та займався видавничою діяльністю, разом із мачухою опублікував твори свого батька. Він був автором праці «Автоемансипація». Частина творів Фінскера була опублікована у Відні, де на той час мешкав його син. Саме так вийшла у світ книга «Лікуті Кдмунія» про віру Бней Гамкра та їхню літературу. Ця книга викликала сильний відгук у єврейському світі та навіть була нагороджена австрійським урядом.

Ще в молоді роки Сімха Фінскер займався дослідженням єврейської історії та літератури. Його наукові праці про життя і творчість караїмів також були широко відомі.

Він також вивчав арабську мову. У Відні було опубліковано кілька інших книг, створених на основі рукописів Фінскера, серед яких такі введення до хашурської та біблійної поезії, книга "Ахад", "Грамотичний Мушлі Газіра і Габіне" (1887), а також дослідження щодо суботи, які ставили під сумнів віру караїмів. Щодо свята Шавуот, як вираження визнання його глибокого розуміння життя та культури караїмів, Авраам Еліяху Харебі опублікував уривки зі стародавніх караїмських текстів і назвав їх під заголовком книги Фінскера "Лікуті Кдмунія", друга частина з присвятою його пам'яті та на честь Сімхи Фінскера, який першим відкрив двері для дослідження життя та творчості Бней Гамкра".

Шломо Франкель

Народився у 1816 році. Помер у Тисмениці в 1894 році.

Франкель прожив багато років у Тисмениці та вважався одним із найосвіченіших людей міста. Він заробляв на життя торгівлею, але всією душею займався просвітницькою діяльністю. Його просвітницькі статті публікувалися в "Нашер", а також у інших німецькомовних єврейських газетах. Він мав активне листування з відомим істориком Іцхаком Мордехаєм Йостом, який відомий своїми працями з давньої єврейської історії. Досліджував слова мудреців, у яких він глибоко занурювався та робив історичні висновки. У своїх історичних дослідженнях Йост значною мірою спирався на висновки Франкеля.

Франкель був одним із найважливіших критиків "Кохві Іцхак". Як представник інтелектуалів, Франкель сприяв створенню за допомогою уряду єврейської школи (синагоги) в Станіславі в 1860 році. Проте хасиди та фанатично побожні євреї міста рішуче виступили проти школи (синагоги) та спричинили її закриття (див. книгу д-ра Н. М. Гельбера "Станіслав", стор. 33).

Рабин Шломо Єгудаха-Коген Мізес

Народився в 1797 році у Тисмениці, помер у 1880 році в Лейпцигу.

Рабин Єгудаха-Коген Мізес був видатним знавцем Талмуду і шанованою науковою особистістю. Його сім'я протягом багатьох років була тісно пов'язана з Торою та великою духовною спадщиною. Його батьки вважалися одними з перших просвітників у Галичині.

Свої праці він писав давньоєврейською та німецькою мовами.

Мізес переїхав з Тисмениці до міста Брад, де здобув репутацію успішного та здібного торговця. Він вів широку торговельну діяльність не лише в місті, а й за його межами, аж до Лейпцига.

У похилому віці він переїхав до Лейпцига, де, окрім торгівлі, займався літературною діяльністю. Рабин Мізес Коген помер у Лейпцигу у віці 83 років.

Якоб Фрейд (батько Зигмунда Фрейда)

Якоб Фрейд народився в Тисмениці 18 грудня 1815 року в сім'ї рабі Шломо бен раббі Ефраїма Фрейда з Тисмениці. Якоб був одним із найбагатших торговців вовною в Тисмениці. Після смерті своєї першої дружини він переїхав до Фрайберга в Моравії, де 6 травня 1856 року його друга дружина народила сина Зигмунда.

Онук Якоба Фрейда повідомив, що дідусь полюбляв проводити вільний час у кав'ярнях, садах або вдома, вивчаючи Талмуд.

Коли Зигмунду було 3 роки, його батьки переїхали до Відня. У Відні Зигмунд вивчав єврейську релігію з відомим професором Гаммершлагом. Батько навчав його оригінальному тексту Біблії.

У Відні родина Фрейдів жила в районі Леопольдштадт, де Зигмунд мав можливість спілкуватися з побожною єврейською громадою. Сім'я Фрейдів була близько знайома з головним рабином Гамбурга, рабином Іцхаком Брейнісом.

Якоб Фрейд приєднався до руху Гаскалі (єврейського Просвітництва), який віддалив багатьох його послідовників від традиційного юдаїзму. Однак **Якоб залишався вірним своїй вірі та виховував Зигмунда в тому ж дусі.**

Про те, як **Якоб Фройд** виховував свого сина **Зигмунда**, свідчить його лист на івриті, який він написав синові у 1891 році.

Лист Якоба Фройда до сина Зигмунда (1891 р.)

Сину мій, улюблений Шломо!

На другий день твого життя **Дух Святий** промовлятиме до тебе і наставлятиме тебе. **Читай мою книгу**, яку я написав, і **читай книгу мудрості та розуміння**.

Книга книг тут. У день, коли тобі виповнилося **35 років**, я подарував тобі овечу шубу і прочитав тобі з неї **ЛН"**, а також написав це тобі на згадку.

І заради любові

Мати моя, я люблю тебе любов'ю безмежною

Якоб Барш Фройд

У столиці Відня, **20 Нісана 1881 року**

Протягом усього свого життя **Зигмунд Фройд** вважав себе частиною єврейського народу.

Факти, які це підтверджують

1. Як доказ своєї прихильності він надіслав свою книгу доктору **Теодору Герцлю**, висловивши визнання його боротьби за права євреїв.
2. У **1917 році** він написав своєму другу, психоаналітику **Карлу Абрахаму** в Англії, що він дуже радий, що Єрусалим перейшов під контроль **Великобританії**, яка виявляє зацікавленість у співпраці з євреями (натяк на **Декларацію Бальфура**).
3. Загалом, навіть після **Першої світової війни**, **Зигмунд Фройд** дуже цікавився єврейськими справами.

Зигмунд Фрейд, незважаючи на свій секуляризм, проявляв особливий інтерес до питань, пов'язаних із землею Ізраїлю. Він з великою увагою стежив за процесом створення Єврейського університету в Єрусалимі та навіть став членом Наглядової ради (**Naber Hanaman**), яка підтримувала цю ініціативу.

Переслідування в Австрії

До анексії Австрії Німеччиною в 1938 році Фрейд жив у Відні. Але після "аншлюсу" він, як і всі євреї, зазнав переслідувань з боку нацистів. Завдяки допомозі друзів і прихильників йому вдалося залишити Відень та емігрувати до Лондона.

Останні роки

Фрейд оселився в Лондоні, де прожив останні місяці свого життя. Він помер 23 вересня 1939 року, залишивши значний слід як у світовій науці, так і в єврейській культурній свідомості.

Ця трагічна доля, яка затьмарила його останні роки, є частиною ширшої історії єврейських інтелектуалів, які, незважаючи на всі досягнення, змушені були покинути свої домівки через переслідування та ворожнечу.

Раббі Шабах Кнебель

Шабах Кнебель був сином рабина **Еліезера Ліпмана**, який був рабином у **Бриздавці**. Його мати, **Ребекка Темеріль**, була дочкою відомого праведника раббі **Мордехая Хейльферна**.

Коли йому було **тринадцять років**, його батько **помер**. Після цього **мати** вирішила **переїхати до Браду**, де **проживала вся її родина**.

Там він **протягом кількох років навчався у відомого генія раббі Авраама Біньяміна Клугера**.

Коли він став зятем (імовірно, уклавши шлюб із донькою впливової родини), він оселився в **Брадї** та **продовжив свої наполегливі заняття**.

Рабин Якоб Ліхтман з Тисмениці (ЗТЛ)

Він оселився в Тисмениці, де працював бухгалтером у невідомому єврейському банку. Це була людина глибокого мислення, яку поважали як у колах вивчення Тори, так і серед руху Гаскалі (Просвітництва).

До Першої світової війни він активно досліджував життя громади у Фрешбурзі. Саме там відомий рабин Мешулам Ігра довгі роки очолював рабинат Тисмениці, доки не залишив місто для прийняття рабинського престолу у Фрешбурзі.

У 1913 році була опублікована його книга "Грам Гамелот", що була детальною біографією рабина Мешулама Ігри (Мешулама Тисменицького) та його родини.

У 1921 році видавництво Menorah Publishing House у Відні опублікувало друге, переглянute видання цієї книги.

У цьому ж видавництві в 1923 році вийшла його Агада на Песах із науковими коментарями. У Нью-Йорку також була надрукована друга редакція цієї книги.

У 1927 році він видав ще одну книгу "Толдот Гдолей Тареша", яка містила 141 коротку біографію єврейських учених.

Ця книга викликала великий резонанс не тільки в релігійних колах, але й серед світської інтелігенції.

Друге, доповнене і покращене видання цієї книги, було опубліковане в 1970 році в Ізраїлі (видавництво "Махадірім", Єрусалим) завдяки ініціативі його зятя Й. Й. Міліна.

Діяльність у Тисмениці та останні роки

Під час свого перебування в Тисмениці рабин Шабах також редагував дві щотижневі сторінки для єврейських родин мовою їдиш.

Він помер у Відні в 1939 році.

Родина Раббі Шабаха

У раббі Шабаха було троє синів і дві дочки:

1. Син Яков проживав у Нью-Йорку та помер у 1967 році.
2. Син Єгуда Лейб проживав у Лондоні, де помер у 1968 році.
3. Син Хаїм був видатним ученим і сіоністським бізнесменом. Він помер у Лондоні 2 липня 1971 року у віці 70 років.
4. Дочка Міріам загинула під час Шоа (Голокосту).
5. Дочка Браха, дружина Й. Й. Міліна, померла в Ізраїлі у 1973 році.

Культурна спадщина

Діти раббі Шабаха, подібно до свого батька, були тісно пов'язані з єврейським культурним життям, продовжуючи традиції сім'ї, яка присвятила своє життя вивченню Тори, збереженню єврейської культури та просвіті.

Квітнери Авраам Іцхак і Нафталі

Обидва брати Квітнери народилися у Тисмениці. Тут вони вирости та отримали освіту як у Торі, так і в загальних науках. У 1898 році завдяки їхній ініціативі була заснована єврейська школа (синагога). Вони також організували спеціальні курси для дорослих юнаків для вивчення Біблії та івриту.

Авраам Іцхак Квітнер

Авраам Іцхак Квітнер прибув до Землі Ізраїлю під час Другої Алії та оселився у Петах-Тікві. Він здобув визнання як один із найдосвідченіших викладачів івриту, завдяки своїй відданості справі освіти. Він також був прихильником мови есперанто, яку не лише вивчав і популяризував, але й сам вільно використовував. Окрім цього, він цікавився теологією. Авраам Іцхак Квітнер помер у 1944 році.

Нафталі Квітнер

Про подальшу долю його брата Нафталі, на жаль, нічого невідомо.

Історичний контекст

Брати Квітнери зробили значний внесок у розвиток єврейської освіти, особливо у Тисмениці, яка була важливим центром єврейської культури у Східній Європі. Заснування школи (синагоги) та організація курсів для дорослих сприяли поширенню знань з Тори та івриту серед громади, що мало значення в період зростання руху сіонізму та єврейського національного відродження. Друга Алія, у межах якої Авраам Іцхак переселився до Палестини, була ключовим періодом у заснуванні єврейських поселень і зміцненні івриту як живої мови. Його захоплення есперанто також відображає глобальні культурні рухи того часу, які прагнули до створення універсальної мови.

Рабини в Тисмениці

Тисмениця здавна відома як осередок відомих рабинів і великих знавців Тори. Через брак джерел я не маю змоги скласти хронологічний опис рабинів, які жили в Тисмениці у XVI та XVII століттях, за винятком тих, про яких вдалося знайти певні матеріали. Однак вдалося зібрати багато інформації про рабинів XVIII століття, таких як раббі Мешулам Ігра (також відомий як Мешулам Тисменицький або Мешулам Фрешбургер), рабі Ар'є Лейбуш Горовіц ЗЛ, раббі Мешулам Горовіц-молодший та інших. Про них я спробую розповісти на основі зібраних матеріалів.

Раббі Хаїм Цві Таумім у своїй книзі "**Спогади про початок**" пише, що в Тисмениці проживав і помер у 1787 році раббі Яков Капіл бар Нехемія Фібель ЗЛ. Він був святим чоловіком, який насаджував святість імені Баал Шем Това у Бейт Гамідраші (будинку навчання). Його називали **раббі Капіл Хасид**. Він був батьком раббі Менахема Менделя з Косова. Раббі Капіл переїхав до Тисмениці з Каламії.

Шломо Бабар у своїй книзі "**Анші Гашем**" (Краків, 1895) згадує таких рабинів, які жили в Тисмениці:

1. **Раббі Авраам СГЛ із Тисмениці**

Він був рабином і залишив свій підпис у реєстрі громади на сторінці 98 під постановою місяця Адар 1739 року щодо ремонту дороги до великої синагоги.

2. **Раббі Ашер Аншиль бар Моше з Тисмениці**

3. Він був рабином у Гологорах і зятем гаона рабі Меїра Галеві Іша Горовіца, рабина з Балехова. Його підпис знайдено в реєстрі громади на сторінці 141 під постановою про продаж бань.

4. **Раббі Давид Б. Р. Еліезер з Тисмениці** був відомим керівником у Львові, і його підпис знайдено в реєстрі церкви на сторінці 111 під судовим рішенням 1770 року.

Історичний контекст

Тисмениця у XVIII столітті була важливим духовним центром, пов'язаним із хасидським рухом, заснованим Баал Шем Товом. Відомі рабини, які тут жили, не лише керували місцевою громадою, але й впливали на розвиток єврейської думки в Галичині. Їхня діяльність включала навчання, керівництво єврейськими громадами та зміцнення релігійної спадщини. Згадані рабини зробили значний внесок у єврейську історію цього регіону, а

їхні підписи в реєстрах відображають організованість громадського та релігійного життя Тисмениці.

У книзі **"Кирія Нашгава"** ("Місто Жолква") 1903 року Шломо Бабар зазначає, що в реєстрі громади за роки 1613–1783, на сторінці 152 (22 серпня 1690 року) серед підписів керівників держави Львів є також підпис раббі Авраама бар Юсефа з Тисмениці.

Раббі Меїр Хаят ЗЛ

Раббі Меїр Хаят походив із відомої родини рабинів Хаятів, які прибули до Польщі у XVII столітті. Він був сином знаного вченого, раббі Іцхака Хаята, і, за переказами, був учасником **"Ради Чотирьох Земель"**. Раббі Меїр одружився із дочкою раббі Мордехая Тисменицького, яка була представницею видатної родини Тисмениці.

Раббі Меїр був прийнятий громадою Тисмениці як рабин і здобув визнання не лише у Тисмениці, але й у всій Галичині. Його поважали за глибокі знання Тори та геніальність, до нього зверталися за порадами з великою шаную.

Родина Хаятів

Після вигнання євреїв із Португалії у XV столітті частина родини Хаятів оселилася в Італії, а інша – в Провансі. Від цієї гілки походив раббі Іцхак бен Авраам Хаят (1610–1538), який переїхав до Польщі у 1568 році.

Раббі Іцхак Хаят став рабином у Буську, а пізніше – у Празі. Він також очолював єшиву в Празниці (1584–1587). Він був першим представником родини Хаятів у Центральній та Східній Європі.

Його син, раббі Менахем Мануш Хаят, був великим ученим і автором кількох книг, зокрема **"Брейді Змірот Шаббат"** (Прага, 1621), **"Кіна за руйнування Пазни"** (Краків, 1590) та **"Дерех Тамімім"** (Ктувім). Раббі Менахем обіймав посади рабина у Чебунії та Шидлові (1617–1636). У 1617 році він також брав участь у **"Раді Чотирьох Земель"** у Любліні.

Великий геній, кабаліст і рішучий противник Шабтая Цві залишив по собі 13 творів та трактат з граматики івриту. Однією з його відомих книг є коментар до Мішни **"Зера Іцхак"** (Франкфурт, 1732).

Рабин Іцхак був видатним ученим і, за сімейною традицією, також входив до ради Чотирьох Земель (найвищий орган єврейського самоуправління в Польщі, Україні, Литві та Білорусі).

Син рабина Іцхака, рабин Меїр Хаїт, був відомим генієм. Він одружився з дочкою рабина Мордехая з Тисмениці. Пізніше рабин Меїр став рабином у Тисмениці (точних дат не зазначено).

Тесть рабина Іцхака, рабин Мордехай з Тисмениці, був головою *"Ізюмної держави"* (Raisin State, що могло стосуватися певного адміністративного або релігійного об'єднання). Про нього розповідають численні чудові історії та легенди (Джерело: книга "Броди", автори д-р Н. М. Гельбер та д-р Цві Хаїт Анензааль Стіме, Відень, 1928).

Рабин Яків (онук Тисменицького рабина):

Згідно з книгою "Броди" (стор. 166), у 1813-1815 роках рабин Ар'є Лейб Тауми, він одружився з дочкою рабина Шмуеля Біка, колишньою дружиною рабина Мешулама Ігри і став рабином у Бродах. Серед його дітей та внуків згадується рабин Яків, якого називали Рабин Янкель з Тисмениці. На жаль, про період його життя та факт, чи був він рабином у Тисмениці, відомостей немає.

Згідно з дослідженням д-ра Меїра Балабана ("Євреї Львова між XVI і XVII століттями"):

У 1765 році рабин Бен'ямін Галівер Молодший, син Еліяху, був рабином у Тисмениці. Як зазначено в "Енциклопедії Санкт-Петербурга" (російською мовою, стор. 71, том 15, 1850), у другій половині XVIII століття в Тисмениці жив рабин Менахем Мендель, який став відомим завдяки своїм двом опублікованим книгам: "Альф Алфім" (Львів, 1876), яка починається з літери "А", та "Тіферет Менахем".

Рабин Мешулам Ігра:

Народився у 1751 році, помер у 1801 році.

Рабина Мешулама Ігру також називали рабином Мешуламом Тисменицьким або Мешуламом Фрешбурзьким. Він народився у місті Бучач (Галичина). Його батько Ребе Шимон, зять рабина Фішеля, покійного Абда (глави рабинського суду) з Каламая, був відомий у Галичині як великий учений. Він був надзвичайно благочестивим і активно боровся з порушеннями суботи серед євреїв. Навіть у дитинстві Мешулам виявляв великі здібності, які помітив його батько. Він виховував хлопця у дусі Тори та мудрості.

У шість років Всевишній визнав його і назвав однією з "нових душ". У дев'ять років він уже читав проповідь у великій школі (синагозі) у місті Брад під час суботи, що викликало загальне визнання серед слухачів. Його порівнювали з благословенною душею, яка мала заслужити такого чоловіка, як цей молодий проповідник. У 13 років він одружився з дочкою Шмуеля Бікса, причому шлюб було укладено на прохання його дружини. Через певний час він одружився з дочкою рабина Іцхака Іша Горовіца, таким чином виконавши благословення, дане його дочці у згадану суботу.

У 1769 році, коли рабину Мешуламу було 17 років, його прийняли як рабина у **Тисменицю** — місто, яке вже було відоме своїми багатими купцями та видатними вченими. Одним із найвідоміших мешканців міста був рабин Гершель Канчигер (Герцель Вайнер), власник винокурні, який вважався одним із найбагатших євреїв міста. Йому рабин Мешулам відзначив, що варто оселитися у **Тисмениці**, де є така спільнота євреїв із такою кількістю Тори та мудрості.

Крім обов'язків рабина в **Тисмениці**, рабин Мешулам також був рабином у всьому окрузі Станіслав. Він був Рош-Єшивою (главою школи) в **Тисмениці**. Учні з усієї країни навчалися в Тисменській єшиві, яка виховала геніїв, великих рабинів та вчених. Серед вихованців єшиви того часу пізніше стали відомими геній рабин Мордехай Беннет, покійний рабин Нафталі Гірш із Ропшиця, рабин Яків із Каліша, рабин Нахмі із Сосова, рабин Меїр Ландсберг із Фезінга. У Фрешбурзі навчався рабин Єкам Гірш га-Коен Конер із Магілова.

Він провів багато років у Тисмениці, а на старості років емігрував до Землі Ізраїлю, оселився в Цфаті й там помер. Він був батьком рабина Хасида Мехала Канера з Тисмениці. Серед відомих постатей, пов'язаних із Тисменецькою єшивою, також згадуються рабин Нетте Каліцер зі слави Падгейтсе, рабин Моше Мінц з Альт Оберен, рабин Барух Френкель Таумім із Лейпцига та рабин Іцхак Моше Перлес.

Рабин Іцхак Моше Перлес після того, як рабина Мешулама перевели до Фрешбурга (1794), пішов за ним, аби разом продовжувати вивчати Тору. Рабин Мешулам був рішучим противником хасидизму і відкрито критикував його лідерів та прихильників. Він проводив ночі, вивчаючи Тору, і не насолоджувався нічим, окрім субот і свят, коли брав участь у кідущі. Різні історії розповідаються про рабина Мешулама.

Ось декілька з них: одного разу рабина Мешулама викликали до суду в Станіславі як свідка. Однак він не з'явився на судове засідання, бо був зайнятий обговоренням Тори зі вченими у Станіславі. Коли йому нагадали, що він може запізнитися на суд і за це буде покараний, він відповів, що Тора захищає від будь-якої небезпеки. Справді він так і не пішов до суду, а як з'ясувалося пізніше, судове засідання взагалі не відбулося, бо один із суддів, прямуючи на засідання, підвернув ногу, і суд був перенесений на інший день.

Інша історія, яку розповідають про рабина Мешулама: під час церемонії шлюбу він двічі помилково прочитав текст, де замість "армальтада" (вдова арамейською) прочитав "матрахтада" (розлучена арамейською). Він перервав читання і почав розпитувати наречену. З'ясувалося, що вона була розлученою з першим чоловіком, удовою з другим, а її нинішній чоловік — коен (священник). Шлюб не відбувся, і в місті всі говорили, що сталося диво, бо Бог не дозволяє такому праведнику помилитися.

Коли йшлося про питання кошерності або жертвопринесень, рабин Мешулам часто знаходив різні причини для вирішення одних і тих самих питань.

Коли рабин Мешулам виголосив рішення щодо питання кошерності ("тешува кошер"), він одразу поспішив додому. Коли отримали відповідь про "тешува треф", люди згадували історію, що напередодні Песаха до нього прийшов хлопчик (на ім'я Яків) із запитанням про кошерність на Песах. Рабин Мешулам постановив, що це кошерно. Коли під час Седеру його учні запитали: "Чому ви вирішили, що це кошерно?" — адже він сам ще перевіряв правильність рішення, рабин відповів: "Запитувач — бідний швець і хворий, у нього 18 душ під опікою. Я думаю, що я постановив правильно, і на небесах погодяться зі мною". Ці та інші подібні історії, які передавалися з уст в уста, є яскравим доказом чудового ставлення євреїв у цьому регіоні до рабина Мешулама, якого наділяли любов'ю та великою повагою.

Протягом 25 років рабина Мешулама неодноразово намагалися переконати прийняти пост рабина в іншому місті, але він не хотів покидати Тисменицю — місто відомих учених.

Особливе ставлення рабина Мешулама до єврейських юнаків у військовій службі:

Коли австрійський уряд почав призивати єврейських юнаків на військову службу, лідери громади в Тисмениці замість синів заможних

єврейських сімей відправляли на службу дітей із бідних родин. Рабин Мешулам намагався вплинути на владу, щоб припинити цю практику. Через те, що громада не погодилася з ним, рабин вирішив залишити Тисменицю і прийняв пост рабина у Фрешбурзі, де в нього було багато учнів. Місцеві вчені дуже його поважали. Це було однією з причин, через яку рабин Мешулам покинув Тисменицю.

Друга причина:

У Тисмениці спалахнула велика суперечка, пов'язана із Мбеішем (релігійною спільнотою) рабина Мешулама, що виникла через рабина-праведника Файвішеля Збрізера (богобоязливої людини та учня святого рабина Єхіеля Міхала із Злочева). Рабин Збрізер мав невелику кількість послідовників у Тисмениці. Коли він приїжджав до Тисмениці, щоб проповідувати, то молився у Великій школі (синагозі), де рабин Мешулам часто молився перед амудом.

Одного разу Рабин Файвішель через певну помилку не відповів і продовжив молитися.

Дисиденти (як уже згадувалося, рабин Мешулам був одним із противників хасидизму), які становили значну більшість у Тисмениці, визнали це за нечесть до рабина Мешулама, і серед хасидів та їхніх опонентів розгорілася велика суперечка. Навіть сам рабин Мешулам не зміг вирішити цей гострий конфлікт. Як великий шанувальник миру, він не міг це терпіти.

Це була друга причина, через яку рабин Мешулам залишив місто й переїхав до Фрешбурга. Рабин Мешулам помер у 122 році (ймовірно, мається на увазі 1822 рік) у віці 50 років. Він одружив свого єдиного сина, рабина Іцхака Еліягу, та дочку Сару.

Рабин Іцхак Еліягу одружився з дочкою рабина Іссахара Баріша (зт'л, рабина в Ганновері), а його сестра Сара вийшла заміж за рабина Цві Гарша Мендельсберга (сина праведного та заможного рабина Йосипа Мендельсберга з Польщі).

Під час весілля рабина Іцхака Еліягу трапилася подія, про яку досі розповідають, що ніби спричинила велике нещастя в усій родині. Весілля рабина Іцхака Еліягу відбулося в Дрездені. Там мешкав син рабина Йонатана Айбешица, рабин Вольф, який у молодості був єретиком, але в старості став каятником. Він хотів ушанувати відомих геніїв і учених, які зібралися на весілля рабина Іцхака Еліягу, запросивши їх до себе. Однак вони відмовилися

від запрошення. Згодом, дізнавшись, що він став каятником, вони прийняли його запрошення, але, окрім чаю, відмовилися споживати будь-що інше.

Через рік рабин Мешулам помер, згодом помер його тесть, а через два роки після весілля також помер рабин Іцхак Еліягу. Євреї говорили, що це кара Бога за те, що вони зганьбили каятника.

Повертаючись до життєвого шляху рабина Мешулама, важливо зазначити, що він написав багато книг упродовж свого короткого життя. Деякі були опубліковані, а численні постанови, які він виправляв, залишилися у вигляді рукописів. Серед опублікованих творів варто згадати такі: "**С'Ігра Рама**", частина 1, "Винаходи" та трактат "Седер Моад" і "Седер Нашім", а також "**С'Ігра Рама**", частина 2, "Винаходи".

У трактатах "Седер Назікін" і "Кадашім", а також у відомій праці "Гадоль аль Рамбам", яка залишилася у власності його внука, рабина Мешулама Мендельсберга у Варшаві. Його спадкоємці продали її іншому внуку — праведному рабину Аврааму з Крашнікова. Також була опублікована відома праця рабина Шулата Мешулама Ігри, яку надрукували в Чернівцях.

Рабин Мешулам помер у 1891 році у віці 50 років. Як було зазначено раніше, євреї говорили, що його смерть була покаранням від Бога за те, що він принизив майстра покаяння, рабина Вольфа Айбешица. Варто зазначити, що на надгробку його сина, рабина Іцхака Еліягу, є чіткий натяк на це: "Бо він помер приблизно двадцять років тому в день Ш. І це сталося у 1804 році". Його смерть викликала велике горе серед єврейської громади, де він займав посаду рабина в останні роки, а також серед євреїв у нашій державі та Тисмениці.

Рабин Ар'є Лібуш га-Леві Іш Горовейн (Володар гір спецій)

Народився у 1760 році, помер у 1844 році.

Історія родини Горовіц почалася близько 500 років тому. У державі Горовіц (Богемія) в той час жив багатий і богобоязливий єврей Ісайя бен Моше га-Леві, який узяв ім'я міста, де мешкав. Він помер у 1517 році.

Від нього походять знамениті рабинські родини Горовіц, які процвітали в багатьох містах і країнах. Першим рабином родини в Станіславі був рабин Ар'є Лейбуш Перший (так його називали), син відомого рабина Еліезера та внук рабина Іцхеля Гамбургера. Рабин Ар'є Лейбуш став рабином у Станіславі в 1784 році та займав рабинський престол до 1844 року. Відтоді рабинський престол передавався у спадок протягом 155 років.

Рабин Ар'є Лейбуш був рабином не тільки в Станіславі, а й у деяких містах навколо. Навіть у молоді роки він проявив великий талант. У віці 20 років він отримав дозвіл від рабина Мешулама Ігри. В останні роки свого життя він оселився в Тисмениці. Помер у Тисмениці в 1844 році у віці 84 років.

Рабин Ар'є Лейбуш був противником хасидизму, тому активно виступав проти нього. З іншого боку, він ставився з толерантністю до руху Просвітництва. Він залишив після себе цінні праці та коментарі до Тори. За його життя жодна з його праць не була опублікована. Деякі привласнені іншими людьми, які опублікували їх під своїми іменами. Багато років після його смерті його внук, рабин Еліезер (рабин Маріямполь), переписав частину його коментарів і видав їх у книзі "**А.Н. Пані Ар'є**" (1876).

Рабин Ар'є був дуже скромною людиною та в заповіті зазначив, що на його надгробку не слід писати жодних похвал. Його спадкоємці дотрималися

цього прохання і записали лише його ім'я та роки, коли він був рабином у Тисменицькому окрузі.

Після його смерті рабинський престол у Тисмениці перейшов до його сина, рабина Мешулама Іссахара З.Л.

Рабин Мешулам Іссахар З.Л.

Рабин Мешулам народився у Станіславі в 1805 році, там же виріс і вивчав Тору. У віці 22 років його прийняли на посаду рабина у Залужжя.

Рабин Мешулам Іссахар З.Л.

Коли його батько, рабин Ар'є Лейбуш, переїхав до Тисмениці в 1842 році, він пішов за ним і був рабином у Тисмениці протягом 2 років. Після смерті батька громада Станіслава силою привела його до себе і призначила рабином. Проте громада Тисмениці хотіла, щоб він повернувся назад, посилаючись на лист, у якому він зобов'язався бути рабином у Тисмениці протягом 10 років. Проте він залишився у Станіславі. У 1883 році рабин Мешулам Іссахар приїхав до Тисмениці і попросив прийняти його сина, рабина Шауля, на посаду рабина в Тисмениці. Громада Тисмениці виступила проти цього прохання і скасувала цей запис, який у них зберігався протягом багатьох років.

Рабин Мешулам Іссахар, як і його батько рабин Ар'є Лейбуш, був противником хасидизму і з певною толерантністю ставився до руху Просвітництва. Також відомо, що він займався вивченням світських наук (за словами Г. Крзеля "Бін Шеті Ерім"). Його знання зробили його шанованим у всіх колах єврейського населення, як у самому місті, так і в інших регіонах. Рабин Мешулам помер у 1889 році.

Рабин Шауль га-Леві Іш Горовіц (1832–1913)

У 1883–1954 роках рабин Шауль був рабином в Ошчі Зелоній. Після цього він переїхав до Тисмениці, де був рабином до 1913 року. Хоча він уже був великим ученим у молоді роки, та не одразу вирішив стати рабином. Вони з братом, рабином Іцхаком, спільно орендували ділянку землі, з якої отримували засоби для життя своїх сімей. Згодом рабин Іцхак став рабином в Отинії та даяном у Зуровні. Рабин Шауль знову став рабином в Ошчі Зелоній (з 1854 до 1883 року), а пізніше в Тисмениці, де займав посаду рабина до своєї смерті (1913 рік).

У 1871 році він видав книгу під назвою «Шут Пеміс Рош» (збірник галахічних відповідей), а також надрукував некролог на честь свого батька, рабина Мешулама, померлого з титулом «А.Н. Ейн Даме».

Під час його рабинства в Тисмениці стався такий випадок: у містечку Ляшковиці, яке належало графу Арлавському, діяв дріжджовий завод, яким управляв, за словами джерела, «проклятий» єврей на ім'я Нейман. Навіть після того, як він зазнав різних переслідувань (у тексті згадано, що «був знищений», хоч уточнень немає), він не змінив свого імені.

Головними покупцями дріжджів були євреї зі Станіслава та Тисмениці. Другим партнером на дріжджовому заводі був варшавський єврей Узіель Мейзельш. Рабина зі Станіслава поінформували, що Нойман не лише директор заводу, а й партнер у спільному бізнесі, і саме через це він зобов'язаний щороку перед Песахом оформляти «аштар» (документ про продаж у рамках обряду).

Почувши це, равин Станіслава видав заборону купувати дріжджі з цього заводу. Аналогічно вчинив і рабин Шауль із Тисмениці. Тоді Нойман і Мейзельш заявили прокуророві, що равини Станіслава та Тисмениці оголосили бойкот дріжджовому заводу графа Арлавського, додавши, ніби це — інтрига двох єврейських виробників дріжджів, Лібермана й Гольдфельда, з метою конкурентної боротьби. Прокурор притягнув обох рабинів і також обох купців до судової відповідальності за оголошення бойкоту, що тоді каралося доволі суворо. Суд відбувався за участю присяжних, до складу яких увійшли 12 селян із навколишніх сіл.

Рабини захищалися, спираючись на галаху (релігійно-юридичне єврейське право). Особливо уважно присяжні слухали виступ рабина з Тисмениці, який посилався на приписи Тори. У результаті присяжні повністю виправдали рабинів і одного з купців. Тільки Лібермана було засуджено до року ув'язнення, хоча згодом вищий судовий орган скасував цей вирок.

Рабин Шауль мав двох синів: рабина Хаїма Ар'є Лейбуша, який був рабином у Кракові й автором творів «Сефер Тіккун Ерувін» та «Шоват Хаї Ар'є», і рабина Пінхаса, що був рош-ешивою (керівником духовної школи) в Раві та Браhinі.

Рабин Йосеф Гагер (Йосеф Гагер), благословенної пам'яті

Рабин Йосеф народився у Заблотові (Галичина) 1878 року. Походив із відомої родини Гагерів — видатних учених у Галичині та Буковині, що належали до нащадків великого праведника рабина Менахема Менделя з Косова, який посідав тамтешній рабинат. Після його смерті рабинський престол у Косові перейняв його син, рабин Давид (Дудке). А після смерті Давида престол успадкував старший син Давида, рабин Яків (Янкеле).

Ці події ілюструють складні взаємини між релігійними, економічними та соціальними аспектами життя єврейських громад у Східній Європі в ті часи.

Раббі Йосеф Гагер покійний

Після смерті [попереднього] рабина його єдиний син, рабин Менахем Мендель, успадкував равинський престол. Рабин Йосеф Гагер був одним із п'яти синів рабина Менахема Менделя. У рабина Менахема було також чотири доньки.

Рабин Йосеф навчався в домі свого батька й уже в юному віці вирізнявся високим рівнем знань. У сімнадцять років він одружився з дочкою тисменицького ребе, рабина Іцхака Катена (відомого як рабин Іцхак із Тисмениці), яка мала ім'я Йохбадель Мішкелат. У 1906 році рабин Іцхакель відійшов у вічність, і його послідовники запросили рабина Йосефа стати їхнім новим рабином. Він був людиною великої вченості й здобув любов не лише серед своїх хасидів, а й серед усього населення Тисмениці. Щосуботи рабин Йосеф виголошував слова Тори для своїх послідовників, які слухали їх із великою пошаною.

У 1914 році, з початком Першої світової війни, рабин Йосеф разом із дружиною та двома дітьми вирушив до Відня й перебував там доти, доки російські війська не відступили. Коли рабин Йосеф повернувся до Тисмениці, він виявив, що місто вже мало свого рабина й даяна (суддю). Той даян, якого після смерті тисменицького рабина Шауля Галеві Іша Горовиця було прийнято як рабина, покинув місто з початком Першої світової війни (1914 рік) і більше ніколи не повертався. Громада спочатку прийняла як свого рабина саме рабина Йосефа, а згодом, коли син рабина Шауля Горовиця відмовився від рабинської спадщини (1926 р.), рабина Йосефа було офіційно призначено тисменицьким рабином.

Рабин Йосеф був людиною простодушною й праведною, а також чудовим музикантом. Саме тому багато мешканців Тисмениці полюбили молитися в його бейт-мідраші (будинку навчання), щоби чути його молитви.

Він дотримувався «віжницького» (Вижницького) стилю молінь, і люди особливо захоплювалися його співом «Нішматкол хай» (молитва «Душа кожного живого») та читанням «Шма».

У рабина Йосефа було двоє синів – Лейбуш та Іцхак. Вони відзначалися ґрунтовними знаннями не лише в Торі, а й у світських науках. Обидва брали активну участь у діяльності руху «Мізрахі» й очолювали в Тисмениці місцеве відділення, зосереджене на наданні соціальної допомоги бідним сім'ям та сиротам. Син рабина Йосефа, Лейбуш, одружився з дочкою рабина Шапіро з Граца (можливо, «Умі» стосується назви місцевості або родини).

У 1942 році німецькі окупанти схопили останнього тисменицького рабина, рабина Йосефа (нехай буде благословенна його пам'ять), разом із Йохбадель (дружиною) та їхнім молодшим сином, Іцхаклем. Усіх їх насильно вивезли до Станіслава (тепер Івано-Франківськ), де й стратили.

Про трагічну долю останнього тисменицького рабина та його близьких згадував Гірш Флессер, син тисменицького шохета (різника) рабина Йосефа Меїра (нехай буде благословенна його пам'ять). Він розповідав, що рабина Йосефа силою загорнули в його талліт, жорстоко вирвали бороду, і, закривавленого, провели вулицями Тисмениці до в'язниці. Згодом групу євреїв повезли до Станіслава, де вони загинули разом із більшістю місцевого єврейського населення.

Рабин Іцхак Катен (Рабин Іцхак з Тисмениці)

Рабин Іцхак з Тисмениці народився у Бердичеві 1841 року в родині рабина. Його батько, рабин Моше Хаїм (нехай буде благословенна його пам'ять), походив від самого Баал Шем Това (Бешта) – від рабина Лейбуша Проскурава, а також від великого рабина Лібера з Бердичева. Справжнє прізвище рабина Лібера було «Лібер».

1858 року, коли Іцхаку було 17 років, він перетнув кордон.

Поблизу міста Броди в Галичині (тоді Австрійська імперія) розташоване містечко Лешнів. Щоб уникнути царської військової служби, [один чоловік] рушив у сторону Бродів, а двоє його братів пішли далі. Один осів на Буковині й змінив своє прізвище на Готесман (Готесман), а інший лишився в Коломиї, де його звали «Селер Рабі».

Рабин Іцхак Гаас прийшов до праведника (цадика) з Лешнева й розповів йому всю історію контрабанди (перетину російсько-австрійського кордону). Цадик порадив йому залишитися в Лешневі, погодився оформити йому метрику (документ), і так Рабин Іцхак отримав прізвище «Котен». За рік він одружився з донькою того ж цадика. (Її звали Гольде, вона була дуже побожною, померла в Тисмениці 1925 року). Тесть (рав) і Белзький ребе Р. Йегошуа'ле (Йегошуеле) надали йому рабинську сміху (посвячення). Після цього він переїхав до Бродів, а згодом перебрався до Тисмениці, де його називали «ребе-братом» (імовірно, мається на увазі, що він став однією з визначних рабинських постатей у місті).

У Тисмениці він купив великий дім із садом і побудував там велику синагогу, де вивчав Тору. Швидко здобув славу як «Рабин Тисменицький» — видатний знавець духовної мудрості й добрий обізнавець «Книги лікарських засобів» Рамбама. Він мав численних послідовників у Тисмениці й навколишніх містечках. Щодня біля його дому можна було побачити коней і вози хасидів, які з'їжджалися здалеку, щоб почути його тлумачення Тори, поради або ж отримати в нього якісь ліки.

Під час святкових днів, а також в інші урочисті дні, до його бейт-мідрашу (молитовно-навчального дому) приходили десятки хасидів, зокрема й з інших міст, аби разом молитися, а також послухати спів цього праведника, який уславився гарним голосом. На Симхат Тора (Свято радості з Тори) люди приносили всі Тори (сувої) з довколишніх місцевостей до рабина на «хакафот» (урочисте коло з Торою).

Рабин Іцхак мав чотирьох синів і сім доньок. Старшого сина звали **Рабин Матісель (Матійсл)**, благословенної пам'яті, який був рабином у Монстриші. Після Першої світової війни він продовжував жити у Станіславові. Там він мав власний мініан (молитовний гурт) на вулиці Геліцер. Він був великим знавцем Тори, глибоко шанованим не лише своїми послідовниками в рідному місті, але й у багатьох інших місцях

Рабин Іцхак із Тисмениці був видатним духовним лідером, і його родина мала значний вплив у єврейських громадах регіону. Його сини та дочки уклали шлюби з відомими рабинами та купцями, що сприяло збереженню та поширенню традиційних релігійних і соціальних зв'язків.

Його сини

1. Другий син, Шломо Хаїм
 - Одружився з дочкою рабина Салера, яка була донькою брата його батька з Каламії.
2. Третій син, рабин Мехіль
 - Обрав торговельну діяльність і став купцем.
3. Четвертий син, рабин Апрімель
 - Одружився з донькою невідомого купця з Білеця й оселився там.

Його дочки

1. Старша дочка, Ребекка Леа
 - Вийшла заміж за рабина з міста Мал (Росія).
2. Друга дочка, Серл
 - Одружилася з рабином з Жиліна та жила в Хасанові.
3. Третя дочка, Двора
 - Вийшла заміж за рабина в Ланціті.
4. Четверта дочка, Йохед
 - Вийшла заміж за сина рабина Менахема Менделя Гагера – рабина Йосефа Гагера, який пізніше став рабином великої громади.
5. П'ята дочка, Рахель
 - Походила з відомої рабинської родини Моглінець і вийшла заміж за купця в Кракові, де й оселилася.
6. Шоста дочка, Єнтеле
 - Одружилася з Менахемом Менделем Гагером, сином рабина Хаїма Гагера з Отину, який заснував відомий Отинський рабинський суд.
 - Рабин Менахем Мендель Гагер помер до Першої світової війни, залишивши сина та дочку, яких виховував їхній дід, рабин Хаїм з Отину.
7. Сьома дочка, Туна
 - Одружилася з відомим магідом Край Кевеном, Йоделем Маркусом (від рабина Лейбуша Гагера).

Доля рабина Іцхака та його родини

- Рабин Іцхак із Тисмениці помер у 1904 році (44-го Хешвана 5664 року) і був похований у Тисмениці.

- Його похорон зібрав багато рабинів та хасидів з різних міст, як близьких, так і далеких.
- На похороні були присутні не тільки євреї, а й християни, що свідчить про високий статус рабина серед усіх жителів міста.
- У місті було оголошено загальну жалобу, всі магазини та майстерні закрилися на знак скорботи.
- Після його смерті його зятя, рабина Йосефа Гагера, визнали наступним рабином Тисмениці, і він залишався на цій посаді навіть після Першої світової війни.

Цей історичний контекст відображає високе положення рабина Іцхака в єврейській громаді Тисмениці та його зв'язки з провідними рабинськими родинами Галичини та інших регіонів.

Останній нащадок родини

Донині лише один онук із цієї родини залишився живим – син Матісла, Монстрицького рабина.

Рабин Аарон Ар'є Лейб Котен

Рабин Аарон Ар'є Лейб Котен ще в юні роки був визначним ученим і талановитим тлумачем Тори.

Перед Другою світовою війною він жив у Бельці (Bielitz, сьогодні Бельсько-Бяла, Польща), де очолював велику єшиву, яка була відомою завдяки своїм учням.

Під час війни його разом із дружиною та трьома дітьми депортували до Сибіру. Він пережив війну у засланні, а після визволення відразу покинув Радянський Союз.

Певний час він перебував у Дахау (Німеччина), де займався допомогою біженцям, які залишилися після Голокосту. У цей період він також був активним членом Агудат рабанім у Німеччині та входив до складу Мюнхенського рабинату.

У 1949 році він переїхав до Нью-Йорка, де став головним рабином Бейт-Кнесет "Бней Маттіягу". Його зустріли з великими почестями, яких він заслужив своїми знаннями Тори та мудрістю.

Рабин Пінхас Шломо Шашайм (1854 р., Перемишль)

Рабин Пінхас Шломо Шашайм народився в 1854 році в Перемишлі.

Був учнем рабина Іцхака Шмелькіша (ЗТЛ) і ще з юності виявляв великий інтерес до вивчення Тори. Він досконало виконував особливі читання Тори щосуботи у своєму рідному місті.

Після одруження переїхав до Радимна, де продовжив навчання та заняття Торою щосуботи.

Згодом він оселився у Львові, де став служителем синагог. Його часто запрошували читати проповіді, оскільки він користувався великою популярністю.

У 1894–1897 роках служив рабином у Заболотіві.

Після цього повернувся до Тисмениці, де залишався рабином до початку Першої світової війни.

Пізніше переїхав до Станіслава (сьогодні Івано-Франківськ), де проповідував у синагозі "Агудат Ахім".

Він не забував про Тисменицю та часто повертався туди, щоб виголошувати проповіді.

Рабин був активним прихильником ідеї сіонізму та рішучим послідовником доктора Теодора Герцля – засновника політичного сіонізму, що ставив за мету створення єврейської держави в Палестині.

Рабин Іцхія Даян (ЗТЛ) – духовний лідер Тисмениці

Рабин Іцхія Даян був рабином у Тисмениці в період, коли рабин Шауль Галеві Іш Горовиц очолював місто (1883–1913).

Він був видатним ученим та знавцем Тори. Його зовнішній вигляд уже викликав глибоку повагу:

- Висока постать
- Довга вузька сива борода
- Красиві довгі баки
- Одяг складався з блискучого шовкового каптура, широкого пояса, коротких штанів, білих високих панчіх із чорними манжетами

Його діяльність у Тисмениці

Щоранку рабин приходив до клуазу (бейт-мідрашу), щоб молитися та вивчати Тору разом із старшими євреями та молодими учнями, які чекали його наставництва.

- Він завжди сидів на чолі своїх учнів
- Позаду нього стояла висока полиця з книгами, яка сягала стелі та займала всю ширину стіни

У клуазі він проводив більшу частину дня до 12:00, виконуючи такі обов'язки:

- Відповідав на галахічні запитання
- Виносив судові рішення (Дін Тора)
- Його рішення були мудрими, й обидві сторони завжди залишалися задоволеними.

Його смерть і спадщина

Рабин Іцхія Даян помер перед Першою світовою війною.

Його поховали на єврейському цвинтарі в Тисмениці, місті, яке він щиро любив.

Його похорон став великою подією:

- Уся єврейська громада міста масово прийшла, щоб віддати йому останню шану.
- Він заслужив цю повагу своїм праведним життям та відданістю Торі.

Різники та вчителі у Тисмениці

Рабин Давид Шохат (Давид Валь)

Рабин Давид Шохат (Давид Валь) був найстаршим шохетом у Тисмениці. Це був чоловік високого зросту, з виразним обличчям, міцної статури, з широкою білою бородою та довгими гарними віями.

Його зовнішній вигляд і одяг відображали традиційний спосіб життя. Він завжди носив:

- Чорний фетровий капелюх із широкими полями
- Штани до колін
- Білі довгі панчохи з напівшнурівкою

Я знав його особисто, адже ми жили поруч. Я навіть навчався в одній школі (синагозі) з його внуком, Песахом Бікалом.

Він зазвичай різав птицю у власному дворі, де мав спеціально облаштовані місця для шхіти. Однак основну роботу проводив на міській бійні.

Окрім того, він був чудовим музикантом і часто вів молитви в клуазі перед стовпом. Його спів і читання молитов захоплювали молільників, що ще більше підвищувало його авторитет у місті.

Рабин Файвель Шохет (Файвель Шехтер, ЗТЛ)

Рабин Файвель Шохет (Файвель Шехтер, ЗТЛ) служив шохетом у Тисмениці протягом багатьох років.

Він був глибоким знавцем Тори, мислителем (Міскіль) та дуже скромною людиною.

Хоча й не належав до хасидів, а хасидизм мав багато послідовників у Галичині, він користувався великою повагою в місті.

Його вклад в освіту

У старшому віці він залишив професію шохета і повністю присвятив себе навчанню єврейських хлопчиків Тори.

- Він одночасно давав їм можливість вивчати і світські дисципліни, що було нетиповим для того часу.
- Освіта, яку він надавав, поєднувала традиційні релігійні знання з сучасною просвітою, що відповідало тенденціям руху Гаскалі (єврейського Просвітництва).

Він помер у Станіславові (тепер Івано-Франківськ), куди переїхав до своїх синів.

Історичний контекст

Шохети та вчителі відігравали ключову роль у єврейських громадах Галичини, зокрема у Тисмениці.

Шохети (ритуальні різники)

- Мали особливий статус у громаді, оскільки забезпечували кошерне харчування.
- Їхня діяльність була суворо регламентована галахою.
- Часто вони були не лише практиками, а й глибокими знавцями Тори

Рабин Хаїм Шохат

Рабин Хаїм Шохат (ЗТЛ) служив шохетом у Тисмениці протягом багатьох років до Першої світової війни.

- Він помер у молодому віці, залишивши вдову з маленькими дітьми.
- Після його смерті його сім'я покинула Тисменицю, і більше в місті не залишилося його нащадків.

Рабин Йосія Меїр Шохат (Йосія Меїр Флезер, ЗТЛ)

Рабин Йосія Меїр Шохат працював шохетом у Тисмениці у 1925–1926 роках.

- Після Першої світової війни єврейське населення Тисмениці опинилося в тяжкому економічному становищі.
- Громада не могла дозволити собі більше ніж одного шохета, тому його запросили до Тисмениці з міста Лисець (неподалік від Станіслава).

Навіть у старшому віці він залишався сильним чоловіком із чорною бородою та довгим гарним волоссям.

Конфлікт у громаді

- Щойно він прибув до Тисмениці, між ним та головою громади, рабином Шломо Луненфельдом, виникли суперечки.
- Також він мав конфлікт із рабином Йосефом Гагером.
- У 1930–1931 роках, коли економічна ситуація в Тисмениці трохи покращилася, громада вирішила найняти другого шохета.
- Це призвело до серйозного протистояння між ним та головою громади.

Трагедія Голокосту

- Рабин Йосія Меїр Шохат загинув у 1942 році разом із усіма євреями Тисмениці під час нацистських переслідувань.

Рабин Ізраель Шохат (ЗТЛ)

Рабин Ізраель Шохат був відомий у місті як "старий рабин".

- Він був шляхетною людиною, глибоко зануреним у вивчення Тори.

- У свята (Йом-Тов) він виконував роль посланця громади у Бейт Гамідраші та молився перед стовпом.

- Його стиль молитви та мелодійність голосу приваблювали багатьох молільників.

- Він користувався великою популярністю серед усього населення Тисмениці.

Трагедія Голокосту

- У 1942 році рабин Ізраель Шохат і його діти були вбиті нацистами разом з іншими євреями Тисмениці.

Рабин Йоселе – ритуальний різник

Рабин Йоселе Шохет (Йосеф Соломон) був найнятий у містечку Тисмениця як ритуальний різник у 1935 році, коли Йосіє Меїр припинив займатися забоем худоби. Він був зятем з Тисмениці: одружився з дочкою рабина Гершеля Граба – онука рабина Пінхаса Гартмахера. Це була відома хасидська родина в Тисмениці. Хоча Йоселе був ще досить молодим, його взяли на роботу ритуальним різником. Він загинув разом зі своєю дружиною та малими дітьми під час Голокосту.

Рабин Файвиш – учитель

Рабин Файвиш Меламед (Файвиш Флаплер, як його називали) був відомим учителем у Тисмениці. Коли мені було три роки, батьки віддали мене до класу рабина Файвиша Меламеда. Це була найбільша класна кімната в містечку. Він навчав у власному будинку, який був розташований навпроти школи (синагоги) для дівчат із великим годинником.

Квартира рабина Файвиша складалася з двох кімнат і кухні. У більшій кімнаті він влаштував клас. У ній стояли два столи: за одним рабин займався зі старшими учнями, а за іншим помічник-«белфер» навчав менших дітей.

Багато батьків віддавали своїх дітей до Файвиша Меламеда, і через це клас був переповнений. Частина дітей завжди залишалася у дворі, де було достатньо місця для ігор. Якщо одна група заходила всередину, інша виходила на подвір'я. Учні навчалися у рабина Файвиша від азбуки до Хумаша з коментарем Раші. Старші діти також вивчали «Перке Авот» (Повчання батьків) та «Бархі Нафші» щосуботи.

У рабина Файвиша працював ще один помічник, який приводив і відводив найменших дітей. У класі діти мали щасливі дні, особливо коли їх водили на обряд обрізання до «хазяїна міста», щоб прочитати «Шма». За це вони отримували ласощі та подарунки. Також святкували, коли хлопчик у класі починав вивчати П'ятикнижжя і виголошував першу проповідь, якщо це було успішно.

Один із діалогів між дітьми залишився у моїй пам'яті, і я наведу його тут як приклад:

Двоє дітей стоять на великому столі. Малий Симха одягнений у новий одяг, а на шиї в нього висить гарний ланцюжок із кишеньковим годинником.

Заня підходить і звертається:

— Іди сюди, хлопче!

— Я вже не хлопчик, — відповідає Бел Симха.

— А хто ж ти тоді?

— Я вже цілком пристойний хлопець.

— Якщо ти вже дорослий хлопець, то ти можеш навчатися?

— Звичайно, я можу вчитися.

— Що ти вже вивчаєш?

— «П'ять», у добрий та щасливий час.

— Що означає «п'ять»?

— П'ять.

— Яких п'ять? П'ять бульбиків на бутерброд?

— Ні, п'ять книг, які написані у Святій Торі.

— Яку книгу ти зараз вивчаєш?

— «І прочитав».

— Що означає «І прочитав»?

— Він покликав.

— Хто покликав? Ізраїльське сонце покликало до школи (синагоги)?

— Ні, Бог покликав Мойсея на гору Синай, щоб передати йому закони про жертви, і так само, як жертва є святою, так і я святий.

Так пройшов цей діалог, а уважні слухачі, зокрема вчитель та батьки Бел Симхи, стояли навколо столу й вибухали від радості.

Історичний контекст:

Цей діалог є характерним для єврейських традицій навчання у штетлах (містечках) Східної Європи до Голокосту. Діти з раннього віку навчалися у **хедері** – традиційній єврейській школі, де вони починали з вивчення алфавіту й поступово переходили до вивчення П'ятикнижжя (Тори) з коментарями.

Методика навчання включала інтерактивні діалоги між учнями, які сприяли засвоєнню матеріалу. Такі запитання-відповіді нагадували традиційну систему талмудичних диспутів. Крім того, цей діалог відображає радість і гордість, яку батьки та вчителі відчували, коли діти опановували священні тексти.

У зимовий період, коли дні були короткими, діти часто навчалися у вечірні години, і такі заняття, як описано тут, ставали справжніми подіями для всієї громади.

Додому, несучи в руці лампу (оскільки в місті не було електричного освітлення), і всі разом співали дорогою:

*"Стара жінка,
Рабин Файвиш помер перед Першою світовою війною в Тінперері."
"Гоп-гоп, добраніч,
Ми не хочемо виходити вночі ось так.
Бо його милість триває вічно."*

Рабин Абба Єгуда Флікер

Абба Єгуда Меламед був другим учителем у Дредкі (імовірно, єврейській школі (синагозі) в Тисмениці. Він був відомий у місті як дуже суворий учитель. Діти йшли до нього з бажанням навчатися, бо він часто використовував ложку як засіб покарання.

Багато батьків віддавали своїх дітей до його класу, оскільки він вважався здібним педагогом. Рабин Абба Єгуда Флікер помер перед початком Другої світової війни.

Рабин Іцхак Меламед

Рабин Іцхак Меламед (Ейзик Гарант, †) був викладачем Талмуду. Я пам'ятаю його ще з дуже юного віку, коли сам був його учнем (1905-1906), хоча паралельно навчався й у світській школі.

У його класі вже були діти, які вивчали **Хумаш** (П'ятикнижжя) з коментарем Раші та Талмуд. У нього було дві доньки: одна на ім'я Естер-Двора, а інша – Ельке-Фесель. Обидві допомагали учням класу свого батька готуватися до світських предметів, щоб вони могли продовжити навчання в державній школі (синагозі).

Рабин Іцхак Меламед помер перед Першою світовою війною.

Рабин Гірш – вчитель

Рабин Гірш Меламед (Гірш Бротман) був викладачем міського **Талмуд-Тори** – школи, де навчалися сироти та діти з бідних родин, чії батьки не могли оплатити навчання.

Рабин Гірш був єдиним учителем у місті, у якого були власні діти.

Історичний контекст

Описані події відносяться до кінця XIX – початку XX століття в Тисмениці, єврейському містечку (штетлі) на території сучасної України. У

цей період єврейська освіта базувалася на традиційних релігійних навчальних закладах:

- **Хедер** – початкова школа, де дітей навчали основам івриту, читанню Тори та коментарям Раши.
- **Талмуд-Тора** – навчальний заклад для дітей із бідних сімей, де їх безкоштовно навчали Талмуду та релігійним законам.

Навчання було суворим, а вчителі часто використовували тілесні покарання, що вважалося нормальною виховною практикою. Водночас викладачі мали важливе значення у житті громади, оскільки освіта була основою єврейської ідентичності.

Ці традиції припинили своє існування з початком Першої та Другої світових воєн, після яких єврейська громада Тисмениці була знищена під час Голокосту.

Вивчення Біблії

Рабин Гірш викладав Біблію, але давав такі уроки тільки приватно за досить високу плату, яку не всі батьки могли собі дозволити. Я належав до дітей, які навчалися у нього приватно.

Рабин Гірш був великим знавцем Біблії. Він навчав не просто механічному запам'ятовуванню, а з ентузіазмом, передаючи нам зміст і значення пророчих текстів.

«Не бійся, черв'яче Якове, Ізраїлю, Я допоможу тобі, – слово Господа, і твій відкупитель – Святий Ізраїлів» (Ісаія 41:14).

«І візьму вас з-поміж народів, і зберу вас з усіх країн, і приведу вас у вашу землю» (Єзекііль 36:24).

Рабин Гірш Меламед помер у Тисмениці перед Першою світовою війною.

Викладання Гемари

Окрім учителів, про яких згадувалося раніше, були й інші, до яких батьки, що хотіли поглибити знання своїх дітей у Талмуді, відправляли їх на навчання. Я пам'ятаю лише трьох таких викладачів:

- **Рабин Шмарія,**
- **Рабин Ясель Цадик (заслуженої пам'яті),**
- **Кальман Шастак (заслуженої пам'яті).**

Після війни зять Шмарії Меламеда, **рабин Йона Штрик (заслуженої пам'яті)**, керував книгарнею, де продавали **молитовники (сидурим), коментарі (мекросим), збірки Гемари (Гемарат), молитовні шалі (таллітим) і тфілін.**

Після смерті тестя він успадкував і його вчительську діяльність.

Окрім занять із вчителями Талмуду, діти також приходили до **клойза** (місця для вивчення священних текстів) і навчалися там разом із дорослими.

Історичний контекст

Описані події відбувалися у Тисмениці – типовому східноєвропейському **штетлі**, де єврейське життя було зосереджене навколо навчання Тори та Талмуду.

Навчання мало кілька рівнів :

- **Хедер** – початкове навчання, коли діти вивчали основи івриту, Тору та її коментарі.
- **Меламед (учитель)** – проводив додаткові заняття, особливо для дітей із заможних родин, які могли дозволити собі приватні уроки.
- **Гемара (Талмудичні студії)** – батьки, які бажали дати своїм дітям глибші знання, відправляли їх до спеціальних викладачів Талмуду.
- **Клойз** – місце для колективного навчання дорослих і дітей, схоже на **бейт-мідраш (будинок навчання)**.

Єврейські постаті Тисмениці

Рабин Кальман Шастак (заслуженої пам'яті)

Ніхто не знав його прізвища, його називали **Кальман Шосток**, бо у нього було по шість пальців на кожній руці.

Хто в місті не знав рабина Кальмана? Маленький, кремезний чоловік із кошлатою бородою, яку завжди просякав запах тютюну. Цілими днями він сидів у **клойзі** над Талмудом і вголос вивчав його.

Ніхто не міг його зрозуміти, бо він часто бурмотів. Проте було відомо, що він був великим знавцем **дрібних літер (складних деталей тексту)**.

Його також називали "**живим календарем**", тому що він міг розрахувати дати всіх єврейських свят на десять років уперед. Він присвячував себе вивченню Талмуду та **Мішні**.

Було відомо, що він **не цурався міцних напоїв** і не пропускав жодного **весілля (хатуни)** або **церемонії обрізання (брит міла)** в місті.

Покійний рабин Файвель Цадик

Рабин Файвель все життя прожив у Тисмениці. Він був **глибоко релігійною людиною і великим фанатиком**.

Щоранку він розпочинав із купання в **мікві** (ритуальній купальні), а звідти йшов прямо до **клойза**, де молився та вивчав Талмуд.

Забезпечення сім'ї він повністю залишив на свою дружину, яка торгувала худобою вдома та на ярмарках.

Рабин Файвель був **високим, кремезним чоловіком із довгою бородою та довгими пейсами**. Він завжди носив **шовковий каптан**, а з кишені його пальто стирчала **червона хустка**.

Коли він повертався з **клойза** і бачив, що вдома в його дружини хтось купує товар, він **миттєво діставав маску і закривав нею обличчя**, щоб **не дивитися на жінок**.

Рабин Файвель вивчав Талмуд у **клойзі** разом із дітьми тих батьків, які його поважали та піклувалися про нього.

Історичний контекст

Описані постаті відображають **традиційний єврейський побут Тисмениці** – містечка (штетла), яке існувало в Галичині до Голокосту.

- **Клойз** (молитовний будинок) був центром релігійного життя, де чоловіки навчалися Тори та Талмуду.

- Важливими фігурами громади були **люди, що присвячували життя вивченню релігійних текстів**, навіть якщо вони не займали офіційних посад рабинів.

- Деякі, як рабин Кальман, були відомими **знавцями текстів**, а інші, як рабин Файвель, були суворими виконавцями релігійних законів

- У багатьох традиційних єврейських родинах **чоловіки присвячували себе навчанню**, а дружини займалися торгівлею, щоб забезпечувати сім'ю.

Рабин Файвель – знавець Гемари

Рабин Файвель був видатним знавцем **Гемари** (Талмуду).

Він помер у Тисмениці перед Першою світовою війною.

Покійний рабин Ясель Цадик

Рабин Ясель був людиною **великої чесності** і славився в місті як **видатний знавець Тори**.

Він мав великий авторитет, але **ніколи не користувався ним у власних інтересах**.

Водночас він був дуже суворим у дотриманні законів Тори.

Рабин Ясель був **ввічливим чоловіком із невеликою бородою**. У молоді роки він займався **торгівлею текстилем**, але згодом покинув бізнес і присвятив себе **викладанню Талмуду** дітям із заможних сімей.

Він також був знайомий із **загальною (світською) наукою**. Торговці та звичайні містяни охоче приходили до нього на уроки Тори, бо він користувався повагою та довірою громади. Його рішення завжди приймалися як остаточні.

Рабин Ясель помер після Першої світової війни.

Покійний рабин Мателе Самуелі

Рабин Мателе був євреєм **із гарною освітою**.

Я пам'ятаю його як **високого, кремезного чоловіка з доглянутою білою бородою**.

Він носив **короткий піджак (half-lengthcoat)** і **напівциліндр** (напівплоский капелюх).

У його домі розмовляли **німецькою мовою**. Попри це в його сім'ї дотримувалися **традиційного кошерного способу життя**.

Його діти отримали **як єврейську, так і світську освіту**, завдяки чому вони займали важливі соціальні позиції у єврейській громаді міста.

Протягом багатьох років рабин Мателе працював у **банку шляхетної родини Техне**, яка займалася **банківською справою та міжнародними фінансовими операціями**.

Він молився у **Великій синагозі**, де мав **почесне місце біля східної стіни** (що вважалося великою честю).

Рабин Мателе Самуелі жив і помер у Тисмениці перед Першою світовою війною.

Рабин Моше – вчитель

Рабин Моше (Моше Шлосс) був **високим чоловіком із доглянутою довгою бородою та гарними пейсами**.

Він був короткозорим і носив **окуляри**.

Удома носив **красиву шапку**, а на вулиці – **м'який фетровий капелюх**.

Він був **одним із провідних педагогів Тисмениці**.

У власному будинку керував **приватною школою для хлопчиків і дівчаток**, де викладали **їдиш і німецьку мову**.

Також у нього діяли **курси з ділового листування** цими двома мовами.

Завдяки своїй **репутації викладача**, він мав багато учнів як у школі, так і на курсах.

Школа та курси проводилися **в другій половині дня**, тому що **вранці він працював бухгалтером у банку родини Техне**.

Крім того, **він мав чудовий голос**, і власники банку любили слухати його спів.

Рабин Моше помер у Тисмениці перед Першою світовою війною.

Покійний Меїр Шніцер

Меїр Шніцер жив і помер у Тисмениці перед Першою світовою війною.

Ідеологічно він належав до **освічених євреїв**.

Він був **професійним учителем** і викладав **релігію у всіх державних школах**.

У своєму будинку він керував **приватною школою для дітей**, які хотіли вступити до середньої школи, і **готував їх до вступних іспитів**.

Пані Краутхаммер (заслуженої пам'яті)

Пані Краутхаммер жила в Тисмениці і померла за рік до Першої світової війни.

Вона була **єдиною приватною вчителькою для дівчат у місті**.

У неї навчалися **німецької мови та літератури**.

Родини з **вищого суспільства** (імовірно, заможні єврейські та німецькі родини) віддавали своїх доньок до неї, щоб вони вивчили **німецьку, французьку мови та правила етикету**.

Її учениці пишалися тим, що могли **красиво декламувати твори відомих німецьких поетів**.

Однак не всі дівчата мали **привілей бути прийнятими на навчання до її школи**.

Пані Краутхаммер та її обмежений вибір учениць

Пані Краутхаммер приймала **лише обдарованих учениць**, і то у **дуже в обмеженій кількості**.

Лейбл Моргенштерн

Лейбл Моргенштерн був **помітною постаттю в місті** ще задовго до Першої світової війни.

Він відігравав **важливу роль у єврейській громаді** та водночас у **міському управлінні**, де обіймав посаду **віце-мера** і контролював **єврейський метричний відділ** (відповідав за реєстрацію народжень, шлюбів і смертей серед євреїв).

Лейбл також був представником **найбільшої італійської страхової компанії Reunione Adriatica di Sicurtà**.

Часті пожежі, які траплялися в місті в той час, сприяли його прибуткам.

Лейбл Моргенштерн мав **близькі стосунки з міською владою**, і його вплив часто використовувався **на користь єврейського населення Тисмениці**.

Однак він не брав активної участі в єврейському громадському житті, оскільки був асимілятором.

Його діти вирости далеко від єврейських традицій, отримали вищу освіту, що дозволило їм займати високі урядові посади в державній адміністрації.

Євреї Тисмениці на високих урядових посадах

Лейбл Моргенштерн не був єдиним євреєм у Тисмениці, який обіймав високі державні посади.

Я також пам'ятаю та вважаю важливим згадати інших євреїв, які зробили значний внесок у громаду та міське управління:

- **Езріель Ліблейн** (заслуженої пам'яті, НН) – мер міста.
- **Гірш Зеєман** (заслуженої пам'яті, НН) – віце-мер і представник міської ради.
- **Кальман Бергнер** (заслуженої пам'яті, НН) – представник єврейської громади.
- **Залман Ладен** (заслуженої пам'яті, НН) – представник єврейської громади, старший зять Кальмана Бергнера.
- **Гірш Попель** (заслуженої пам'яті, ЕНС) – представник церкви, був убитий німцями під час окупації.
- **Шломо Луненфельд** – представник церкви (помер у 1939 році);
- **Шломо Фішер** – також невідомий представник церкви (помер під час німецької окупації).

Покійний рабин Давид Швах

Рабин Давид Дагі народився в Тисмениці в 1858 році.

Він був самоучкою, але мав глибокі знання у всіх галузях Тори.

Після появи політичного сїонїзму він цілком присвятив себе сїонїстському руху.

Як талановитий пропагандист, він поширював ідеї сїонїзму серед ремісників у Тисмениці.

У молоді роки він багато часу проводив у клойзі, слухаючи навчання Тори від учителів і студентів.

Окрім релігійної та сїонїстської діяльності, він займався соціальною допомогою, особливо підтримкою бідних євреїв, які мандрували з міста в місто.

За його ініціативою єврейська громада організувала гостинний будинок, де такі мандрівники могли безкоштовно поспати одну ніч.

Крім того, на постійній основі він отримав квартиру в державному спостережному пункті, який виконував завдання охорони єврейського кладовища та інвентаризації ритуального майна.

Рабин Давид Дагі та його внесок у громаду

Під час Першої світової війни будівля Кнесету (громадської ради) була раптово знищена.

Одразу після війни рабин Давид Дагі відновив цю інституцію, а також доклав багато зусиль тому, щоб старе єврейське кладовище було огорожене.

Під час війни неєврейські сусіди громади вирубували дерева на кладовищі та використали деревину як паливо.

Також вони перетворили кладовище на пасовище для худоби.

У той період було зруйновано багато надгробків, а деякі навіть використали для невідомих будівельних цілей.

Від цього ганебного нищення постраждали могили великих праведників, геніїв та рабинів, які жили та померли в Тисмениці.

Рабин Давид доклав **багато часу і зусиль**, щоб кожен єврей з **Тисмениці** зробив внесок у цю святу справу.

Він також залучив євреїв з Тисмениці, які емігрували до Америки, до участі в **огороженні старого кладовища**.

Його старання **увінчалися успіхом**.

Рабин Давид Дагі **віддано займався громадськими справами** з повною вірою.

Він помер у Тисмениці в **1927 році**.

Реверен Янціє Попік-молодший

Рабин **Янціє Попік** (відомий як **Янціє Боймейстер**) народився в **Тисмениці в 1850 році**.

До **Першої світової війни** він був одним із **видатних підприємців міста** та займався **громадською діяльністю**.

Він був єдиним ліцензованим **будівельником** у Тисмениці, який мав **право підписувати будівельні плани**, що подавалися на затвердження магістрату.

Він був **активним членом громадської організації "Братерська любов"**, яка була заснована у Тисмениці в той період.

"**Братерська любов**" була **соціальною благодійною організацією**, до якої входили **всі єврейські родини міста** – як бідні, так і заможні.

Фінансування організації складалося з:

- **щомісячних членських внесків,**
- **приватних пожертв,**
- **субсидій від міського самоуправління,**
- **громадських зборів і благодійних акцій.**

Завданням товариства "**Братерська любов**", яке очолював рабин **Янціє Попік**, було:

- **Відвідування хворих та організація "Кнесет Хала".**
- **Медична допомога та чергування в будинках хворих у нічний час, щоб їхні родичі могли відпочити.**

Діяльність "Кнесет Хала" полягала в наданні безвідсоткових позик із благодійного фонду товариства бідним сім'ям, щоб допомогти їм укласти шлюби та народжувати дітей.

Позики поверталися щотижневими внесками.

Його діяльність високо цінувалася єврейськими мешканцями Тисмениці, і до нього зверталися з любов'ю та вдячністю.

Рабин Янціє Попік помер у 1935 році та був похований в Тисмениці.

Реверен Лейзер Такер-молодший

Рабин Лейзер Такер (відомий як Лейзер Лмед Внік) не народився у Тисмениці.

Ніхто не знав точно його походження – він просто з'явився в місті в молоді роки і залишився там без сім'ї.

Було відомо лише, що він нелегально перетнув російсько-австрійський кордон і оселився в Тисмениці.

Він був сильної статури, з чорною бородою та густими бакенбардами.

За професією він був столяром.

Свою майстерню він мав у підвалі вчителя рабина Моше, де працював лише на одній столярній машині, яку приводив у рух правою ногою за допомогою ножної педалі.

Він виготовляв дерев'яні стільці, ніжки для лавок, етажерки, столи, ліжка, а також декоративні панелі для шаф та серванти.

Проте він не мав багато замовлень і заробляв дуже мало.

Свій вільний час проводив у клойзі, де вивчав Талмуд.

Учні, які також навчалися в клойзі, вважали, що він не мав великого інтересу до Тори.

Рабин Лейзер Такер вів самотнє та ізольоване життя, хоча був великою людиною.

Рабин Лейзер Такер – його життя після війни

Лейзер Такер був дуже скромною людиною і ніколи не хотів приймати допомогу від когось.

Через такий спосіб життя його прозвали "Лмед Внік".

Під час Першої світової війни

- Після початку війни він перестав виходити зі свого будинку і став відлюдником.
- Він побоювався австрійської влади, бо був громадянином Російської імперії.
- Коли місто окупували росіяни, він також боявся їх, бо був дезертиром і уникав служби в російській армії.
- Завдяки допомозі євреїв Тисмениці, він пережив війну спокійно.

Після війни

- Після закінчення війни він став працювати столяром і ледве заробляв на життя.
- У старшому віці усамітнився в клоїзі та проводив там вільний час за вивченням Талмуду.

Рабин Лейзер Такер помер у Тисмениці і був похований там.

Покійний рабин Гірш Бодер

Рабин Гірш Бодер (також відомий як Гірш Рува) був відомим фельдшером у Тисмениці.

Його цінували як серед євреїв, так і серед неєвреїв.

Він вважався професіоналом найвищого класу.

Навіть міські лікарі, для яких він був серйозним конкурентом, не заважали йому працювати.

Навпаки, вони часто запрошували його для допомоги у своїй практиці.

Приклад його роботи

Я сам пам'ятаю випадок, коли відомий лікар у Тисмениці, доктор Цоклер, який жив у будинку мого батька, відправив мене покликати Гірша Бодера, щоб той допоміг поставити зламану ногу неєврейському пацієнту.

Його перукарська майстерня

Окрім медичної практики, він керував перукарською майстернею, що була його основним джерелом доходу.

- Там обслуговували пацієнтів, яким потрібно було вирвати зуб, поставити протез або надати профілактичну медичну допомогу.

- Більшість пацієнтів, які не могли заплатити за лікування, отримували його послуги **безкоштовно**.

Сімейне та культурне життя

- Він **виховував своїх дітей у національному (єврейському) дусі**.
- Його діти, коли вирости, **активно брали участь у єврейському культурному житті Тисмениці**.

Рабин Гірш Бодер народився і помер у Тисмениці.

Покійний рабин Гірш Бінем Фрідберг

Рабин Гірш Бінем приїхав до Тисмениці в 1917 році.

Він був удівцем і одружився вдруге з **Фрейделе Брілль (заслуженої пам'яті, ANSH)**, яка була дочкою відомого хасидського вченого, рабина Сендер Брілля (заслуженої пам'яті, Z.L.).

Гірш Бінем добре **влився в сім'ю своєї другої дружини**, оскільки **теж був ученим і знавцем релігійних текстів**.

Він **приходив до клойзу лише на єврейські свята**.

Часто **дискутував із місцевими хасидами**, яких **перемагав своєю красномовністю та логічними доводами**.

Щосуботи він **сидів в альтанці свого саду та вголос вивчав Талмуд**, водночас **курючи папіросу**.

Скандал із похованням дружини

Після смерті дружини він **відмовився платити церкві необхідну суму за дозвіл на поховання**, через що поховання **відбулося лише на третій день після її смерті**.

Він також **відмовився платити церкві за дозвіл встановити надгробок на її могилі**.

Через це громада не звернула на нього уваги, і він **самостійно встановив надгробок у своєму саду між двома кущами троянд**.

Цей випадок навіть був **описаний у єврейських газетах Львова**.

Останні дні життя

Перед смертю рабин Гірш Бінем запросив до себе кількох побожних євреїв і висловив жаль за свої вчинки, що суперечили єврейським законам.

Він також публічно визнав свої помилки та промовив відуй (сповідь перед смертю).

Рабин Гірш Бінем Фрідберг помер у 1938 році.

Покійний рабин Яков Корен

Рабин Яков Корен народився в Тисмениці 13 квітня 1899 року.

Коли йому було 8 років, він став сиротою по батькові, а його мати залишилася вдовою з кількома малими дітьми.

Після закінчення школи (синагоги) Барона Гірша, фонд Барона Гірша надав йому можливість поїхати до Відня для здобуття професії.

Він наполегливо навчався і водночас відвідував курси "Аванті", де вивчав світські науки.

Перша світова війна

У 1916 році його мобілізували до австрійської армії, і він взяв участь у бойових діях.

Перша світова війна та громадська діяльність

Під час російсько-австрійської війни (Першої світової війни) він служив у австрійській армії.

Після закінчення війни, у 1918 році, повернувся до Тисмениці.

Одразу ж приєднався до сіоністського руху та активно включився в соціальну та культурну діяльність.

Покійний Яков Корен

Після одруження **Яков Корен** почав підготовку до здійснення своєї мрії – імміграції до Землі Ізраїльської.

Він реалізував свою мрію в 1925 році, де працював у Єврейському агентстві та кібуцах.

Захист Тель-Авіва та військова діяльність

У 1925 році добровільно вступив до захисників Тель-Авіва, щоб боронити місто від арабських нападів.

Згодом приєднався до організації "Хагана", що займалася самообороною єврейських поселень.

Суспільна та військова діяльність

- У 1934 році, коли Єврейське агентство вирішило вшанувати пам'ять Хаїма Арлозорова, він став одним із найактивніших учасників кампанії збору коштів ("Магбіт") серед робітників Тель-Авіва.

- У 1937 році активно працював у "Солль Буна" – організації, яка займалася будівництвом військових таборів у Сарафенді, Явні, Ецці, Тел-Нофі та Тірі.

- У 1939 році він приєднався до Цивільної гвардії та організовував добровольців серед робітників Тель-Авіва для набору до Єврейської бригади.

Через свою **військову активність** йому довелося **переховуватися від британської влади**.

Після створення Держави Ізраїль

Після проголошення **Держави Ізраїль** він почав працювати у **Міністерстві безпеки**.

Подальша діяльність та спадщина рабина Якова Корена

Після переїзду до **Холона** він отримав **важливу посаду голови ревізійної комісії в Гістадруті** (Федерації профспілок Ізраїлю).

Фінансова діяльність та підтримка громадських проєктів

- У **1955 році** активно взяв участь у зборі коштів для **Фонду "Хамген"**, зібравши серед своїх друзів, знайомих та робітників **200 000 лір** – колосальну суму на той час.

- До його заслуг також належить **участь у заселенні євреїв у Галілеї та реалізація проєкту "Єврейський Назарет"**.

- Він також **активно брав участь у будівництві Музею "Бейт Еліяху" в Тель-Авіві та Музею "Хефела" в Хайфі**.

Соціальна діяльність у Холоні

Окрім своєї **багатогранної діяльності на благо країни**, він також **присвятив себе громадським справам у рідному місті Холон**.

- Він обіймав **посаду голови "Сніф Ілан"**.

- Разом зі своїм **вірним помічником Авраамом Гарцфельдом** організував **збір коштів на будівництво будинку для паралізованих дітей**.

Допомога єврейським іммігрантам

Його дім завжди був **відкритий** для тих, хто потребував допомоги, особливо для **колишніх земляків із Тисмениці**, які прибули до Ізраїлю після **Голокосту**.

- Він **підтримував** **новоприбулих**, **допомагав їм адаптуватися в країні та знаходити роботу**.

Пам'ять про нього

Рабин Яков Корен помер у Холоні (Ізраїль) 4 січня 1972 року.

На знак визнання його заслуг міська адміністрація Назарета-Ілліта назвала одне з місць у місті "Площа Якова".

Єврейські колоритні особистості Тисмениці

Існує їдишський вислів:

"Кожне місто має свого божевільного".

У кожному єврейському містечку були **особливі колоритні персонажі**, які стали частиною громади.

Вони **привертали увагу своїм дивним одягом, поведінкою, розповідями, піснями та виставами на вулицях.**

Колоритні особистості Тисмениці

Тисмениця також мала **своїх унікальних персонажів**, які запам'яталися мешканцям містечка.

Я розповім про них, **як я їх пам'ятаю.**

Бранже – "Божевільна висока"

Бранже жила в Тисмениці ще тоді, коли я був зовсім малим.

Я завжди знаходив її сидячою на тому ж самому фризи (лаві) біля воріт Великої синагоги.

Вона тримала в руках старий пошарпаний сидур або махзор і молилася, коли люди починали заходити до синагоги на молитву.

Вона **не відривала очей від молитвенника і не звертала уваги на оточуючих.**

Також **не відповідала нікому**, хто до неї звертався.

Її одяг, як і кошлате, непокрите волосся, були брудними.

Поведінка під час похоронів

Під час похоронної процесії вона **йшла позаду із горщиком у руках**, викрикуючи:

"Цдака врятує тебе!"

У місті про неї казали, що вона **походила з села в околицях Тисмениці.**

Вона померла в Тисмениці перед Першою світовою війною.

Нотеле Капелюшник

Нотеле народився в Тисмениці в бідній, але шанованій родині.

Він мав двох братів, але всі вони осиротіли, коли були ще маленькими.

Дивна звичка з капелюхами

Нотеле бігав вулицями, несучи на голові кілька капелюхів, складених один на один.

У місті казали, що це було наслідком його роботи у кравця, після якої він перехворів і змінився.

Молитви та дивна поведінка

Він ніколи не пропускав ранкову (Шахаріт) та вечірню (Минха-Маарів) молитви у Бейт-Мідраші (будинку навчання).

Щоранку, одразу після молитви Шахаріт, він вибігав на вулицю з капелюхами на голові та бігав містом до вечірньої молитви.

Після молитви він продовжував бігати аж до пізньої ночі.

Часто під час бігу він голосно кричав:

"Горить! Тікайте! Брент!"

Його двоє братів час від часу силою забирали його до себе до стайні, намагаючись заспокоїти.

Догляд за Нотеле та його дивні звички

Брати намагалися мити його й перевдягати у чистий одяг, але це мало на нього майже не впливало.

Він отримував їжу від нас, хлопців із класу, коли з'являвся біля вікна школи (синагоги), де ми навчалися.

Для цього матері заздалегідь готували спеціальні порції їжі для нього.

Агарон Лейбіш (Грефацар)

Агарон Лейбіш був єдиним сином Фаніеля Шнайдера.

Після смерті дружини Фаніель Шнайдер емігрував до Америки, залишивши сина під опікою сестри своєї покійної дружини, Фіге-Годіс Фішбейн.

У молоді роки він бродив вулицями та співав різні пісні, які вивчив у майстернях, де працював.

Особливо він любив виконувати **на той час популярну пісню серед робітників у Дрогобичі.**

Якщо хтось просив його заспівати, він **вимагав плати за це.**

За моїми спогадами, зміст пісні був таким:

**Ганале йшла з роботи,
І нічого не знала.
Прийшов наказ Фаєрштейна,
І Ганале застрелили просто так...**

Його прозвали **Агарон Лейбіш "Копач"**, бо якщо йому давали якусь дрібну винагороду, він міг вирити **30-20 "маль"** (імовірно, якась міра землі чи роботи).

Він також займався **перенесенням пакунків та іншими послугами за невелику плату, щоб нікого не обтяжувати.**

Агарон Лейбіш помер у Тисмениці перед Першою світовою війною.

Біньомін (Соцатив) – маляр і дивак

Біньомін був відомою особистістю у місті.

Він був високий, мав бороду та густі бакенбарди.

Щосуботи одягав **"юфеце"** (спеціальний каптан) зі смугою, який був дуже зношений.

Про нього часто говорили:

"Багато ремесел, але мало благословень".

Основним його заняттям було **фарбування підлог, дверей, вікон та інших подібних робіт.**

Прізвисько **"Соцатив"** він отримав через **матеріал для фарб, який завжди вимагав купити перед початком роботи.**

Діяльність перед Песахом

Між святами Пурим і Песах він мав багато роботи.

У цей період він ходив **із штампом для маці від хати до хати та перетирав мацу на мацове борошно.**

Шлюб проти холери

Іноді на нього **нападали дивні стани, і тоді він зникав із вулиць на кілька днів.**

Під час епідемії холери 1894 року його одружили із жінкою на ім'я **Хая'ле Путеркес**, яка була подібною до нього дивною особистістю.

Весілля відбулося на кладовищі, що за тогочасним повір'ям, що такий шлюб допоможе зупинити епідемію.

У подарунок він отримав старий каптан ("юфеце") та зношений штраймл (хасидський головний убір).

Шлюб тривав недовго, і Біньомін залишився сам зі своїм прийомним зятем і старим штраймлом, з яким не розлучався все життя.

Після Першої світової війни він захворів на тиф і помер у своєму рідному місті.

Макс – "Божевільний турок"

Батьки **Макса** виїхали з **Тисмениці**, коли він був ще малим хлопцем, і оселилися в **Стамбулі (Туреччина)**.

Його батько став одним із видатних торговців у місті.

У **1906 році** **Макса** депортували назад до **Тисмениці** під поліцейським конвоєм, бо він видавав себе за австрійського громадянина.

Його дивакуватість

На той момент він був уже молодим чоловіком років 20-ти.

Він мав добру освіту, вільно володів німецькою та французькою мовами.

Його безумство полягало в тому, що він сконструював якусь машину із частин годинників і завжди носив із собою.

Час від часу він зупинявся на вулиці перед людьми і намагався пояснити її призначення, хоча ніхто не розумів, для чого вона потрібна.

Він заробляв на життя, носячи воду в будинки за допомогою кошика на плечах.

Часто він раптово починав танцювати посеред вулиці, тримаючи на плечах керамічний глечик.

Трагічний кінець

Він жив у міській лазні, спав на сходах.

Після Першої світової війни загинув через отруєння газами, які виділяв котел лазні.

Тисмениця під час Першої світової війни (1914-1918)

З початком Першої світової війни Тисмениця перетворилася на військовий табір для австрійських солдатів, які марширували на російсько-австрійський фронт поблизу Гусятин.

Російська окупація та початок пограбувань

3 вересня 1914 року в місто вступили російські війська.

Делегація міста на чолі з мером Воляшенком Брашем урочисто зустрічала російських військових.

Але ще до початку прийому **козаки** зірвали з мера золотий годинник із ланцюжком.

Цей випадок став сигналом до пограбувань.

Масові єврейські погроми

Того ж дня сотні селян із навколишніх сіл увійшли до міста.

До них відразу ж приєдналися місцеві неєвреї, і разом вони почали грабувати єврейське майно – як у магазинах, так і в будинках.

У цих пограбуваннях **козаки** брали активну участь, з особливим завзяттям.

Того ж дня грабіжники підпалили дріжджовий завод та спиртовий завод.

З величезних резервуарів спиртзаводу горілка текла прямо в річку.

Єврейське населення в бігах

Багато євреїв, особливо заможних, покинули місто та втекли до Станіслава (сучасний Івано-Франківськ).

Частина навіть утекла до Праги та Відня.

У місті панував голод і гостра нестача засобів для існування.

Повернення австрійців та допомога євреям

20 лютого 1915 року російські війська були витіснені з міста, і в Тисменицю ввійшла австрійська армія.

У її лавах були й єврейські солдати.

Один із них – Берела Книгсберг, уродженець Тисмениці, який мав звання унтерофіцера.

Він одразу почав допомагати євреям свого міста.

Він особисто приносив їжу з військової польової кухні в будинки бідних єврейських родин.

Загроза повернення російських військ

Російська армія, чиї позиції все ще були неподалік, становила постійну загрозу для міста.

Військові атаки та єврейські переслідування в Тисмениці (1915 рік) Російський обстріл та нова хвиля втечі

Російська армія, розташована в лісах **Альтаниці**, почала бомбардувати місто гарматами, що спричинило величезні руйнування.

Були знищені численні єврейські будинки, що змусило багатьох євреїв тікати.

Частина з них втекла до Коломиї, куди ще залишався вільний прохід.

Повернення росіян і нові погроми (2 березня 1915 року)

2 березня 1915 року російська армія знову відбила Тисменицю в австрійців.

Євреї знову відчували на собі жорстокість **козаків**.

Інцидент із російським офіцером

Одного разу російський офіцер застрелив **козака**, який грабував єврейську крамницю.

Ця крамниця належала торговцю Берлу Еплесу.

Ця подія викликала сильне обурення серед **козаків**, і вони вирішили помститися єврейській громаді.

Примусове вигнання євреїв із міста

Комендант міста наказав усім євреям покинути Тисменицю і вирушити в напрямку фронту, який був неподалік від села Надвірна.

Але австрійська армія не дозволила їм проходити через свої позиції.

Євреї три дні блукали без притулку і зрештою змушені були повернутися до Тисмениці.

Тим часом їхні домівки були розграбовані.

Арешти та заслання до Росії

Російська поліція заарештувала **чотирьох євреїв**, яких звинуватила у невідомих злочинах і відправила до Росії як "арбаників" (засланих примусових робітників).

Цими засланими були:

- Шломо Ауербах,
- Мехель Грейф,
- Шломо Луненфельд,
- Фініс Бергер.

Їх відправили до міста Пенза (Росія), де їх передали під опіку місцевої єврейської громади.

Примусове виселення чоловіків (27 квітня 1915 року)

27 квітня 1915 року військовий комендант видав наказ, згідно з яким всі єврейські чоловіки віком від 8 до 60 років повинні з'явитися до міського магістрату.

Після цього їх вигнали з міста.

300 євреїв були депортовані до міст Злочів, Сасів і Збарів.

У Тисмениці залишилися лише літні люди, жінки та малі діти.

Допомога єврейських солдатів у російській армії

Єврейські солдати, які служили в **російській армії, що дислокувалася у Тисмениці, доклали великих зусиль, щоб захистити єврейське населення від знущань та насильства з боку інших російських солдатів.**

Їхня допомога була **надзвичайно важливою** в той важкий період.

Подальша доля Тисмениці під час Першої світової війни (1915-1918)

Допомога єврейських солдатів у російській армії

Окрім захисту від насильства, **єврейські солдати російської армії** також дбали про те, **щоб уцілілі євреї не голодували**, допомагаючи їм із продовольством.

Зміна влади: повернення австрійців (12 червня 1915 року)

12 червня 1915 року австрійська армія знову відбила Тисменицю в росіян і закріпилася в місті.

Але їхнє панування тривало лише до **6 серпня 1916 року**, коли росіяни розпочали новий наступ і знову окупували місто.

Російська окупація та примусові роботи для євреїв

Після повторного захоплення міста **російська адміністрація вирішила остаточно знищити єврейську громаду.**

Євреїв змусили до **важкої праці**, серед якої були:

- **брукування доріг,**
- **копання захисних ровів навколо міста,**
- **інша виснажлива робота.**

Винятково цього разу **страждало і християнське населення**, оскільки російська армія **конфіскувала їхніх коней та вози і відправила до Росії.**

Цілковите повернення австрійців (серпень 1917 року)

У серпні 1917 року австрійці після запеклих боїв знову **відвоювали Тисменицю.**

Проте **тривалі бої та постійні зміни влади призвели до повного руйнування міста.**

- **Від Великої синагоги залишилися лише стіни.**
- **У такому ж стані опинилися великий Бейт-Мідраш, клоїз і Бейт-Мідраш рабина.**

Після закінчення війни **євреї, які врятувалися від погромів та депортацій, почали повертатися.**

Але це була лише частина громади, оскільки багато євреїв залишилися жити у Станіславові (Івано-Франківську) та інших австрійських містах, куди вони втекли під час жахливих воєнних років.

Тисмениця під владою Західноукраїнської Народної Республіки (1918-1919)

11 листопада 1918 року Австро-Угорська імперія розпалася і монархія припинила існування.

Українці взяли владу в Східній Галичині, включно з Тисменицею.

Одразу ж розпочалася війна між поляками та українцями за контроль над регіоном.

На той момент Тисмениця, після тривалих російсько-австрійських боїв, була наполовину зруйнована.

Через дефіцит товарів єврейські магазини були закриті, а більшість колишніх єврейських мешканців покинули місто.

Єврейська громада Тисмениці під владою ЗУНР (1918-1919)

Складна ситуація та створення Єврейської Національної Ради

Після численних війн і погромів багато євреїв зникли безвісти, а ті, що залишилися, не мали засобів для існування.

У зв'язку з критичною ситуацією в місті була створена Єврейська Національна Рада, яку очолив Хаїм Ауербах.

Ця рада налагодила зв'язок із Українським комітетом у Тисмениці та співпрацювала з ним у сфері забезпечення порядку в місті.

Єврейська міліція

За погодженням із українською владою було створено єврейську міліцію, яка мала захищати спокій, життя та майно єврейського населення.

До складу міліції ввійшло 20 молодих євреїв, які пройшли військову підготовку.

Командантом єврейської міліції став Мендель Шпрехман, колишній унтерофіцер австрійської армії.

Проте українська влада обмежила діяльність міліції лише єврейським кварталом та видала їм 10 гвинтівок і 100 набоїв.

За діяльність єврейської міліції перед українською адміністрацією відповідав Меїр Шпігель, колишній єврейський офіцер.

День і ніч єврейські патрулі охороняли єврейський квартал.

Єврейське представництво в ЗУНР

Єврейська громада Галичини створила Центральну Єврейську Раду, яка представляла євреїв Східної Галичини перед урядом Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

Станіславів (Івано-Франківськ), став центром цієї ради та української влади ЗУНР.

Офіційним представником євреїв в уряді ЗУНР став відомий сіоніст і правозахисник доктор Ізраель Вальдман із Тернополя.

Культурна автономія євреїв у ЗУНР

У грудні 1918 року у Станіславові відбулася загальна конференція всіх єврейських національних рад Східної Галичини.

На ній було обрано Центральну Єврейську Національну Раду, яку очолив доктор Карл Гальперн.

Євреї отримали культурну автономію, а мова їдиш була офіційно визнана єврейською національною мовою.

Напруженість між євреями та поляками

Польське населення негативно сприйняло співпрацю євреїв з українцями.

Вони розглядали це як антипольську політичну позицію та пропонували євреям об'єднатися з ними проти українців.

Особисто я намагався пояснити польським мешканцям, що євреї не переслідують жодних політичних цілей, а лише хочуть захистити своє життя та майно.

Роззброєння єврейської міліції

Згодом українська військова влада зажадала, щоб єврейська міліція повернула зброю та була розформована.

Єврейське населення під владою ЗУНР та початок польської окупації (1919 рік)

Розформування єврейської міліції та погіршення ситуації

Українська військова влада заявила, що сама гарантуватиме мир і порядок у місті, і роззброїла єврейську міліцію.

Проте, хоча центральна влада ЗУНР видавала суперечливі накази щодо забезпечення порядку, місцеві військові командири діяли на власний розсуд.

Кожен із них проголошував себе головним керівником, заявляючи:

"Я тут міністр!"

Через це не вдалося запобігти злочинам проти єврейського населення.

Погроми та грабежі євреїв у Тисмениці

Ситуація стрімко погіршувалася.

- **Євреїв почали бити прямо на вулицях.**
- **Пограбування єврейських будинків стали масовими.**
- **Групи грабіжників у військовій формі відкрито займалися розбоями.**

Особливо були відомі три брати Дубняки, які жили в районі Пешениця.

До них приєдналися й інші бандити, які тероризували єврейське населення.

Щодня ситуація ставала дедалі небезпечнішою, і євреї почали масово тікати з міста.

Перехід влади до Польщі (28 травня 1919 року)

28 травня 1919 року польська армія захопила Львів і українці були розгромлені.

Цього ж дня українські війська покинули Тисменицю, і місто перейшло під контроль Польщі.

Тисмениця в період міжвоєнної Польщі (1919-1939)

Прихід польської влади та нова хвиля переслідувань євреїв

Як тільки українці залишили Тисменицю, на її вулицях з'явилися озброєні бойовики Польської Військової Організації (Polska Organizacja Wojskowa, POW).

Одразу ж почався новий етап переслідувань євреїв.

Почалися:

- Масові обшуки в єврейських будинках.
- Арешти єврейських активістів.

Одним із перших заарештованих став Хаїм Ауербах, колишній голова Єврейської Національної Ради.

Проте він був незабаром звільнений завдяки втручанню польської розвідки.

Тотальні конфіскації та пограбування євреїв

Обшуки не закінчувалися простими арештами.

Часто вони супроводжувалися конфіскаціями майна, які тривали місяцями.

Навіть у моїй родині під час обшуку було конфісковано особисті документи та приватне листування, яких я ніколи більше не бачив.

Подальші переслідування єврейського населення в Тисмениці (1919-1920)

Переховування та нові репресії

Після конфіскації моїх особистих документів та обшуків я змушений був переховуватися протягом кількох днів, поки в місті не було встановлено певний (але сумнівний) порядок.

Подібний обшук було проведено й у секретаря та скарбника місцевого сіоністського комітету, Шмуеля Гельда, під час якого було конфісковано книги, печатки та гроші, які так і не були повернуті.

Євреїв змушували до важкої роботи, навіть у Шабат

Окрім пограбувань і арештів, євреїв примушували до важкої та брудної роботи.

Навіть у Шабат їх виганяли прямо з молитви та змушували виконувати примусові роботи.

Розпуск Єврейської Національної Ради та встановлення польського контролю

Єврейську Національну Раду було розпущено, а замість неї призначено урядового комісара для керування справами громади.

Цю посаду отримав **Яків Поффер** – євреї, який не мав жодного досвіду в адміністративних або соціальних справах.

Його було призначено лише тому, що він підписав декларацію, що вважає себе поляком "Мойсеєвого віросповідання".

Однак він не погодився створити єврейську громаду і не мав підтримки місцевих євреїв.

Коротке правління Юзефа Хіровського

Управління міською громадою було передано **Юзефу Хіровському**, який був ліберальною людиною.

Він докладав зусиль, щоб захистити єврейське населення від переслідувань і допомагав у їхніх потребах.

Проте його керівництво тривало лише з 28 травня до 20 липня 1919 року, після чого євреї в місті втратили будь-яку підтримку.

Новий польський комісар – відвертий антисеміт

Після відставки Хіровського його місце зайняв урядовий комісар – інженер **Антоні Голландер**, який був прихильником ендеків (Національної демократії, крайньо правої антисемітської партії Польщі).

Його накази значно ускладнили життя єврейського населення.

Зокрема він:

- **Заборонив** видачу дозволів євреям на виїзд до **Станіслава**, а також до менших міст.
- **Обмежив** свободу пересування євреїв.
- **Встановив** особливі ціни на товари, що перебували в руках єврейських торговців, це ще більше ускладнило їхнє становище.

Погіршення становища євреїв під час польсько-радянської війни (1920 рік)

Ситуація ще більше загострилася, коли влітку 1920 року розпочалася польсько-радянська війна.

Життя єврейського населення перетворилося на справжній жах. Антисемітизм, переслідування та політичне життя євреїв у міжвоєнній Польщі (1920-1928)

Антисемітська політика та напади на євреїв

Польська державна адміністрація постійно утискала єврейське населення, упроваджуючи:

- спеціальні дискримінаційні закони,
- безглузді покарання,
- цілеспрямовані переслідування та утиски.

З околиць Станіслава, де перебували петлюрівці, солдати регулярно нападали на євреїв:

- грабували єврейське майно,
- знущалися з єврейських жінок,
- здійснювали вбивства.

Одного разу жертвами стали:

- Рафаель Поляк,
- його зять Хана Крігель,
- стара вдова Хана Шпігель.

Через це євреї масово покидали місто, шукаючи притулку у Станіславі.

Проте після цього періоду насильства ситуація дещо стабілізувалася, і біженці почали повертатися.

Єврейська національна ідентичність у Польщі (1921)

У 1921 році під час перепису населення 98% євреїв Тисмениці вказали свою національну приналежність як "євреї", а їдиш – як свою національну мову.

Єврейська політична активність у Польщі (1922-1928)

Парламентські вибори 1922 року

5 листопада 1922 року в Польщі відбулися перші вибори до Сейму та Сенату.

Єврейські національні партії сформували дві виборчі платформи (№16 і №17), які отримали 100% голосів єврейських виборців у Тисмениці.

Місцеві вибори 1924 року та боротьба за єврейське самоврядування

У 1924 році відбулися вибори до органів місцевого єврейського самоврядування.

Попри застарілі виборчі процедури, були обрані представники єврейських національних партій.

Польська влада (окружна адміністрація Bezirk) спробувала скасувати результати виборів, але це рішення було скасовано завдяки:

- втручання депутата єврея, доктора Розмарина,
- різкій публікації доктора Райха в газеті "Хвіля", яка різко критикувала голову округу Папієля.

Зрештою результати було підтверджено, і рабина Залмана Ладена було обрано головою єврейської громади.

Вибори до Державної Ради 1928 року

У 1928 році у Тисмениці було створено єдиний список усіх єврейських політичних груп, який очолив місцевий сіоністський комітет.

Ця єврейська платформа отримала 7 місць із 24 у міській раді.

Після виборів було досягнуто порозуміння між єврейськими, українськими та польськими політичними групами щодо спільної роботи.

Натер Альфред Бугна став спільним кандидатом, і його було обрано мером міста.

Міське управління Тисмениці та політичне становище євреїв (1928-1938)

Спільне управління містом та єврейські представники у владі

На виборах до міської адміністрації було обрано представників трьох основних національних груп:

- Мером міста (3 травня 1928 – 22 лютого 1934) став Альфред Бугна (польський представник, ліберал).

- Українським представником став Олекса Валашчук.

- Другим єврейським представником став доктор Райслер.

Єврейські представники в міському управлінні

Від єврейського списку до міської адміністрації увійшли:

- Д-р Райслер,
- Д-р Шефс,
- Фармацевт Голдберг,
- Й. Мерфельд,
- Б. Остер.

Єврейське населення Тисмениці було задоволене тим, що від влади усунули запеклого антисеміта, який керував містом із липня 1919 року.

Подальші зміни влади в місті (1934-1939)

Після відставки Альфреда Бугни (22 лютого 1934 р.)

- 23 лютого – 4 червня 1934 р. – мером став Олекса Валашчук (українець, ліберал).

- 5 червня – 30 листопада 1934 р. – місто очолював Антоній Єжиневич.

- З 1 грудня 1934 р. і до початку Другої світової війни мером був Казімеж Вжесневський (Kazimierz Wrzesiński).

Єврейське населення Тисмениці за переписами (1931, 1938)

Згідно з переписом населення 1931 року, у Тисмениці проживало 7,257 осіб, серед яких:

- 4726 українців
- 1346 поляків
- 1185 євреїв

За подібними даними 1938 року, населення зросло до 7,830 осіб, з яких:

- 5107 українців
- 1430 поляків
- 1293 євреїв

Таким чином, єврейське населення міста скорочувалося, що було наслідком постійних утисків, еміграції та економічних труднощів.

Вибори до польського парламенту (1928) та утиски євреїв

На виборах до польського парламенту 1928 року

- Польська адміністрація активно перешкоджала сіоністській передвиборчій агітації.
- Українські націоналісти також брали участь у виборах, і їхні округи об'єднали з сусідніми селами, що ще більше ускладнило кампанію.

Попри всі труднощі, сіоністські групи змогли мобілізувати понад 90% єврейських виборців.

Євреї підтримали список №17, і доктор Розмарин був обраний представником євреїв у парламент від Станіславського округу.

Посилення антисемітизму після виборів (1928-1930)

Після виборів ситуація для євреїв значно погіршилася:

- Уряд Польщі був нестабільним, і в країні почалися політичні кризи.
- Тиск на євреїв зростав, особливо після державного перевороту маршала Юзефа Пілсудського.
- У Польщі було створено сумнозвісний концтабір у Картуз-Березі (для політичних в'язнів, зокрема євреїв).

Через політичну нестабільність було призначено нові вибори, що ще більше загостило ситуацію.

Парламентські вибори 1930 року та боротьба євреїв за політичне представництво

У 1930 році в Польщі відбулися нові парламентські вибори.

Ситуація у єврейській громаді Тисмениці була невизначеною та напруженою.

Тиск польської влади на євреїв

- Польська адміністрація почала активну агітацію серед єврейського населення, змушуючи їх голосувати за список №1.

- Це був "Безпартійний блок співпраці з урядом" (Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, BBWR), який підтримував проурядову політику та обмеження прав національних меншин.

Участь Агудат Ізраель та сіоністська відповідь

- До міста почали прибувати агітатори зі Станіславова, а також емісари Агудат Ізраель та Яд Харуц.
- Вони проводили зустрічі у Великій синагозі, де закликали євреїв Тисмениці голосувати за урядовий список.
- Це поставило лідерів сіоністського руху у складне становище.

Сіоністи організували відповідь:

- До Тисмениці було запрошено доктора Розмарина – єврейського кандидата, що проводив виступи на народних зібраннях.
- Попри перешкоди з боку опонентів, зібрання пройшло успішно, і його вплив на виборців був значним.

Результати виборів: перемога сіоністів

- У день виборів 96% єврейських виборців Тисмениці проголосували за національний список.
- Наші представники у виборчих комісіях працювали дуже наполегливо, щоб уникнути фальсифікацій, і нам вдалося досягти нашої мети.
- Доктор Розмарин знову був переобраний єврейським представником у польському Сеймі, що було сприйнято єврейською громадою Тисмениці з великою радістю.

Сіоністський рух у Тисмениці

Витоки національного руху серед галицьких євреїв

У 1894 році у виданні "Ахіасаф" була опублікована стаття Гершома Бедера, присвячена національній діяльності "Ахім Бней-Ізраель" у Галичині.

У ній зазначалося, що ще у 1883 році серед євреїв Галичини почався національний рух, який протистояв асиміляції.

У 1890 році у Львові було засновано сіоністське товариство, представники якого поширювали національні ідеї серед єврейських громад по всій Галичині.

Сіоністський рух у Тисмениці та його розвиток

Поширення сіонізму в Тисмениці

Посланці сіоністського товариства у Львові відвідали Тисменицю та створили тут місцеву філію.

Рух завоював підтримку серед єврейського населення та швидко розростався.

- Польські націоналісти з тривогою називали його найбільшим єврейським рухом у Галичині.

- **Українці (русини) ставилися до сіоністів із симпатією, оскільки вважали, що євреї не прагнуть асимілюватися в польське суспільство.**

Національний рух отримав підтримку більшості єврейських газет, які відстоювали ідеї сіонізму.

Лише невелика кількість газет відкрито виступала проти цього руху.

Газети та сіоністська преса в Тисмениці

У ті роки в Тисмениці виходила газета "Tismenitzer Volksblat", яка належала до противників сіонізму.

Згідно зі статистичними даними доктора Куркса, у Галичині існувало 75 сіоністських організацій, серед яких Сіоністський союз у Тисмениці.

Згідно з дослідженням доктора Н. М. Гельбера (стор. 214), у 1895 році сіоністська преса пережила кризу через фінансові труднощі.

Через це припинили своє існування газети "Гашарон" (івритом) та "Das Yiddish Vachenblat" (на їдиші).

Проте деякі видання змогли пережити кризу, зокрема "Yiddishes Familienblat", яку видавав покійний рабин Шабах Кнебель.

Сіонізм у повсякденному житті євреїв Тисмениці

Ідея сіонізму була широко поширена в Тисмениці, особливо в релігійних єврейських сім'ях.

Я пам'ятаю, що в нашому домі на стіні висіла "Синя скарбничка" ("Керен Каємет").

Моя мати завжди кидала в неї гроші, особливо щоп'ятниці перед запалюванням свічок.

Сіоністська активність у Тисмениці

З тих років, коли я був ще маленькою дитиною, у пам'яті залишилися лише окремі моменти:

- У Тисмениці **Матті Файєр** (заслуженої пам'яті, Z.L.) керував приватною бібліотекою, де були книги польською та їдишем із національним змістом.

(До речі, пам'ятаю, що мій покійний батько часто посилав мене туди міняти для нього брошури).

- Щосуботи євреї збиралися у Великому Бейт-Гамідраші, де проходили обговорення та дискусії, іноді навіть із порушенням правил (можливо, політичного характеру).

Мій вступ до сіоністського руху та його розвиток у Тисмениці

Я вперше познайомився із сіоністським рухом, коли вже навчався в гімназії. Це було у 1910 році.

Старші гімназисти та студенти, які навчалися у великих містах і були членами сіоністської групи, поверталися додому на Шабат та збиралися в будинку Меїра Шпігеля, який був лідером цього руху.

Активісти та поширення івриту в Тисмениці

Серед найактивніших учасників були брати Авраам-Іцхак та Нафталі Квітнери (див. стор. 17).

- Вони були палкими прихильниками івриту.
- Пізніше заснували школу "Шефа Берура" у Станіславові.
- Вони доклали багато зусиль для поширення івриту в Тисмениці.

Заснування єврейської школи (синагоги) 1908 р.

У 1908 році в Тисмениці була заснована єврейська (івритська) школа (синагога), де навчалося 40 учнів.

Першим учителем школи (синагоги) був Яків Розенбаум.

Сіоністська молодіжна організація "Ахува"

Напередодні Першої світової війни в Тисмениці було створено активну сіоністську молодіжну організацію "Ахува".

Вона проводила збори, освітні заходи та лекції.

Серед доповідачів були місцеві активісти, а також представники з великих міст.

З початком війни діяльність організації перервалася.

Відновлення сіоністської активності після війни

Після війни сіоністська діяльність відновилася – у Тисмениці було засновано організацію "Доктор Теодор Герцль".

Проте її активність була обмежена через:

- Польсько-українську війну (1918-1919)
- Польсько-радянську війну (1920)

Лише у 1921 році почалася повноцінна діяльність.

Створення офіційного сіоністського комітету в 1921 році

У 1921 році всі прихильники сіонізму зібралися разом і обрали керівництво, до якого ввійшли:

- Берл Корн
- Нунок Зеєман (згодом переїхав до Львова та став особистим секретарем рабина Леона)
- Янкель Корн
- Яків Самер (секретар)

- Яків Луненфельд
- Макс (скарбник)
- Реувен Штенгель
- Перец Шпрехман
- Шломо Бланд (голова)

Освітня діяльність сіоністів у Тисмениці

До цієї сіоністської організації входило понад 100 осіб.

Її члени збиралися у вечірній час для:

- Курсів івриту
- Лекцій про сіонізм та єврейську культуру

Подальший розвиток сіоністського руху в Тисмениці

Діяльність сіоністської молоді та відродження старших активістів

Уся ця активність була продовженням діяльності сіоністської молодіжної організації "Братство".

Водночас у Тисмениці відновили свою діяльність старші сіоністи, які цікавилися не лише сіоністськими питаннями, а й іншими актуальними державними проблемами, що мали відношення до єврейського життя в місті.

Зокрема, вони брали активну участь у:

- Виборах до Державної ради та міської громади
- Виборах до польського Сейму та Сенату
- Виборах до Сіоністських конгресів

Активні сіоністські бізнесмени в Тисмениці

Серед найбільш активних сіоністів-бізнесменів були:

1. Барух Остер
2. Іцхак (бухгалтер)
3. Гольдберг (фармацевт)
4. Гірш Горовіц
5. Барух Зааман
6. Міхаель Маркман
7. Йосеф Марфельд
8. Шломо Фішер
9. Симон Федер
10. Яків Ціглер

Створення релігійної сіоністської групи "Мізрахі"

У пізніший період у Тисмениці з'явилася релігійна сіоністська група "Мізрахі".

Її очолив рабин Лейбуш Гагер (заслуженої пам'яті, Z.L.).

До найактивніших членів групи "Мізрахі" входили:

- Лейбуш Гагер
- Іцхак Гагер
- Йодель Флікер
- Луше Ерліх
- Брати Брехери
- Давид Барон

Жіночі сіоністські гуртки та навчання івриту

Того ж року Хая-Етель Папик (згодом місіс Розенбаум у США) організувала групу дівчат, які вивчали іврит та організовували спільні поїздки.

Під час цих поїздок учасниці глибше знайомилися з сіоністськими ідеалами та проводили спільні дискусії на цю тему.

Розкол та створення "Союзу Гордона" (1923 р.)

У 1923 році після рішення національної конференції східногалицьких сіоністів, з їхніх лав було виключено організацію "Союз А. Г. Гордона" під керівництвом Натана Удельсмана.

Багато членів організації "Доктор Теодор Герцль", особливо єврейська молодь, що працювала, перейшли до "Союзу Гордона".

У цій організації головну роль відігравали сестри:

- Браха Годе
- Зісель Удельсман

А також їхні двоє братів:

- Ізраель Удельсман
- Натан Удельсман

У їхньому будинку зосереджувалося основне життя цієї організації.

На зустрічах партійних активістів вирішувалося, кого слід направити на навчання, а кого підготувати до еміграції в Землю Ізраїль.

Група піонерів, які емігрували до Землі Ізраїль Справа наліво:

Мордехай Геллерт (Матті Гроб), Шломо Готесман, Ланці Лернер, Зіссі Лейстер, Анн Умбакаантер.

Активісти "Гордонії" та організація сіоністської роботи в Тисмениці

З нагоди цих подій вважаю своїм обов'язком згадати **кількох активістів руху "Гордонія"**, які відзначилися своєю **відданістю та активною діяльністю**:

- Матті Граб
- Давид Гагер
- Шломо Ебенштейн
- Фініє Гутенплан
- Хаїм Унгер (Тутке)
- Гірш Люстік
- Шерф

Створення сіоністського комітету в Тисмениці

Для координації сіоністської діяльності серед єврейського населення міста, зокрема:

- **Роботи навколо Керен Касмет (Єврейського національного фонду)**
- **Фонду Керен Га-Єсод**
- **Культурної діяльності серед молоді та єврейського населення загалом**

У Тисмениці було створено сіоністський комітет, до якого ввійшли **представники трьох основних сіоністських організацій у місті**:

1. Загальні сіоністи
2. Тагедут
3. Мізрахі

Роль сіоністського комітету у виборах

Окрім культурної та організаційної роботи, цей комітет також **відіграв ключову роль у підготовці єврейського населення до виборів**:

- **До польських законодавчих органів**
- **До міських рад**
- **До керівних органів єврейської громади**

Ці вибори стали **надзвичайно важливими та впливовими** для єврейської громади міста.

Святкування, організовані спільним комітетом на честь заснування Єврейського університету в Єрусалимі в 1925 році.

Для того, щоб усе єврейське населення могло взяти участь у святкуванні, за ініціативою сіоністського місцевого комітету було створено загальний громадянський комітет для відзначення цієї історичної дати. До комітету

ввійшли представники всіх прошарків єврейської громади міста, а також усі члени громади.

У великій школі (синагозі) було організовано особливу годину молитви, на яку прийшли діти та Кате. Після молитви люди із сіоністськими прапорами вишикувалися щільними рядами й пройшли вулицями міста. Усі єврейські підприємства були закриті, як у шабат і святкові дні. Десятки будинків були прикрашені сіоністськими прапорами.

Свято було виразно відчутним у всьому місті.

Комісія зі створення фонду у 1932 році.

1-й ряд: Н. Фішер, К. Замер, Б. Карен, Л. Бланд, М. Сетім.

2-й ряд: Цонга Рей: Ф. Грейф, Б. Фішер, А. Рундер, К. Зааман,
Г. Кнапф, С. Рундер, Й. Бланд, П. Горовіц, Г. К. Флінкер.

Робота спільного комітету

Робота спільного комітету була організована відповідно до попередньої угоди. Головування на консультаціях здійснював представник кожної групи окремо відповідно до рангу. Роботу для фонду «Кіміт» очолювала спеціальна група під керівництвом товариша Берла Корна.

Решта членів комісії: Гізе (Цеєман), Бір (нині в Ізраїлі), Базі Граб, Файвель Грейф, Еліяху Дагі, Рахель Одельсман, Швах, Давид Гагер, Луше Ерліх, Йосі Бланд, Сара Рундер, Файге Горовіц і Латке Бланд.

До роботи у фонді залучали посланців, які прибували до Тисмениці для проведення спеціальних акцій від імені центру у Львові. За допомогою місцевих колег вони збирали кошти за стабільними ставками для цієї мети, а також залучали нових донорів.

Єврейські школи (синагоги) в Тисмениці

20 березня 1785 року імператор Йосиф II видав указ, який, серед іншого, вимагав створення шкіл для єврейських дітей у Галичині. Євреї сприйняли цей указ так само, як і наказ про військову службу, що також поширювався на них. Однак постанова про школи (синагоги) набрала чинності, і єврейська громада мусила пристосуватися.

У Тисмениці перша єврейська школа (синагога) була заснована у 1788 році. Учителем у ній був призначений Гіршель Шульман. Загалом у місті функціонувало 5 громадських шкіл:

1. Одна школа з 6-річним терміном навчання для хлопчиків.
2. Друга аналогічна школа для дівчаток.
3. Дві школи, розташовані на околицях міста (на вулиці Бан та в Слободі). Обидві були змішаними навчальними закладами з 4-річним терміном навчання.
4. П'ята школа – Барона Гірша, призначена для єврейських хлопчиків, також з 4-річним терміном навчання.

Велика школа (синагога) для хлопчиків була розташована у кількох приміщеннях до 1908 року, коли для неї було збудовано спеціальну велику будівлю. Інші згадані школи, включно зі школою Барона Гірша, протягом усього періоду свого існування функціонували в спеціально збудованих для них приміщеннях.

У чотирьох громадських школах разом навчалися єврейські та християнські діти, тоді як у школі Барона Гірша навчалися виключно єврейські учні.

Єврейські школи (синагоги) та освіта в Тисмениці

На Вокзальній вулиці висів великий годинник, який дзвонив щоквартально.

Єврейські вчителі також працювали у загальних школах, серед них – Блюменблат, Горовіц, Бер тощо. У спільних школах Елієврейську релігію викладали Шніцер і Шиндлер.

Школа Барона Гірша, заснована у ХІХ столітті, мала особливий характер. Дисципліна була суворою, а рівень навчання – високим. Було загальновідомо, що діти, які закінчували 4 класи цієї школи, мали більше знань, ніж учні, які закінчували 6 класів в інших школах. У школі Барона Гірша бідні учні отримували безкоштовне харчування, одяг та підручники. Ті, хто після завершення школи хотів здобути професію, отримували підтримку від Фонду Барона Гірша у Відні або Кракові до моменту завершення навчання.

У ті часи, які я пам'ятаю (до початку Першої світової війни), серед учителів були: Елвер (директор), а після його смерті цю посаду зайняв Мюцлер. Учителями були також Балтак, Шульман, Шиндлер і Бер. Під час Першої світової війни школа (синагога) закрилася і більше не відкривалася.

У ті роки в Тисмениці не було гімназії, тому батьки, які хотіли дати своїм дітям середню освіту, відправляли їх до Станіслава або Тлумача. У 1910 році вірменський священник Муєшавич разом із двома вчителями заснував приватну гімназію, у якій навчалися як єврейські, так і християнські діти. Однак через відсутність державного визнання учні цієї гімназії мусили складати випускні іспити (матуру) у Тлумачі.

У 1903 році в Тисмениці була заснована єврейська (івритська) школа (синагога), яка існувала до початку Першої світової війни. Згідно зі статистикою єврейських шкіл у Галичині, у 1911 році в тисменицькій єврейській школі (синагозі) навчалось 35 учнів. Викладачем був рабин Аківа Розенбаум. Школу (синагогу) утримувала артільна рада. У 1914 році школа (синагога) закрилася з об'єктивних причин.

Культурний клуб у Тисмениці

У Тисмениці також існував клуб для єврейської культурної діяльності. Клуб був заснований незабаром після Першої світової війни. Тут діяв драматичний гурток, який організовував публічні вистави, а зібрані кошти спрямовував на соціальну допомогу бідним родинам. Згодом клуб перетворився на загальний центр єврейської культурної діяльності.

Протягом року тут ставили три-чотири вистави популярних єврейських письменників, серед яких:

- *«Бог, людина і диявол»* – Якоб Гордон
- *«Важко бути євреєм»* – Шолом-Алейхем
- *«Бог помсти»* – Шолом Аше
- *«Дибук»* – Ш. Ан-ський

Стабільними керівниками клубу були:

- Натан Одельсман (музичний керівник),
- Файвель Грейф (відомий своїми комічними ролями, які виконував із великим успіхом),
- Макс Штім,
- Нуні Цееман,
- Менаше Фішбейн,
- Яків Корн,
- Авраам Бланд,
- Пепце Шпрехман (Бланд),
- Єсі Бланд,
- а також я – як режисер.

Вважаю своїм обов'язком згадати відомого активіста драматичного гуртка, товариша Іція Кнапа (відомого як Іція Топ), який своєю самовідданою працею значно сприяв успіху клубу. Без нього драматичний гурток не зміг би виконувати свої завдання.

Вистави проводилися у «Народному Домі» в залі, який не мав жодних необхідних сценічних умов. Стільці та лавки для глядачів приносили з різних місць, зокрема з жіночої школи та сіоністських приміщень. Так само доводилося діставати лампи для освітлення зали та сцени. У приміщенні не було ні завіси, ні реквізиту, тому про все це доводилося дбати самостійно. Наш друг Ітіон Кноп узяв на себе цю відповідальність і зразково виконував усі свої обов'язки.

Єврейська промисловість, торгівля та ремесла в Тисмениці до 1914 року

Про єврейську торгівлю в Тисмениці згадується у праці доктора Й. Шиффера «Єврейська торгівля в Польщі» (стор. 255). Там, серед іншого, можна прочитати, що у XVIII столітті великі торговці з Тисмениці приїжджали на ярмарки до Вроцлава. Проте тільки за цими згадками важко отримати повну картину масштабу єврейської торгівлі в той період. Тому ми обмежимося описом єврейської торгівлі в Тисмениці в пізніший період, який відомий більш точно.

Згідно з переписом 1910 року, у Тисмениці проживало 2 305 євреїв. Вони становили 23,8% від загальної кількості мешканців міста, які були зайняті у сфері торгівлі та ремесел.

Перед Першою світовою війною в Тисмениці, крім невеликої кількості індивідуальних торговців, працювала певна кількість оптових торговців у різних галузях:

- **Текстиль** – Шмерль Конфер і Вольф Юнгерман.
- **Галантерея** – Шломо Бранч, Сара Фішер і Рапапорт.
- **Торгівля металами** – Луненфельд, Міхаель Грейф і Гірш Конфер.
- **Торгівля продовольчими товарами** – Залман Бернфельд.
- **Торгівля борошном** – великі склади борошна належали Залману Штиму.
- **Торгівля овечими шкурами** – основні постачальники: Ізраїль Меїр Шейн (відомий як Ізраїль Меїр Лалке), Моше Корн, Файвель Корн, Моше Адлер, Шмуель і Яків Поппер, Шломо Ауербах і Шломо Лейб Розенройх.

На цих підприємствах працювали як єврейські, так і християнські робітники.

У місті також діяла велика експортна компанія Лейбуша Файра та його сина Янкеля.

Великі склади будівельних матеріалів (зокрема дощок) належали Беньяміну Антлеру, Аврааму Гельду та Янці Пуфику.

Гірш Айзнер володів резервуарами для нафти, розташованими у великих підвалах біля школи (синагоги), що мали велике значення.

У ті часи нафта була основним освітлювальним матеріалом, і тому резервуари для нафти, що належали Гіршу Айзнеру, мали велике значення для міста.

Дуже важливе місце в тисменицькій торгівлі займало виробництво **сіряків** (*sermenges* – верхнього одягу з грубої вовняної тканини ручного

ткацтва), яке було орієнтоване переважно на державні закупівлі та сільське населення. Торгівля цими виробами була повністю в руках Моше Одельсмана (ЗЛ), який майже одноосібно займався їх виробництвом, оскільки попит на цей одяг був надзвичайно високим.

Основні економічні галузі

У ті роки Тисмениця була відома двома важливими економічними галузями: **кравецтвом (Kirschner)** та **кондитерською справою (Schneider Confectionery)**, які забезпечували роботою багато єврейських сімей.

Особливо розвиненим було виробництво хутряних виробів та кожухів, які знаходили ринок збуту не лише в сусідніх містах і селах, але й по всій Галичині, а також у Румунії та Болгарії. Відомими були **майстерні родини Флікер:**

- Вольф Флікер,
- Берл Флікер,
- Лейб Йоель Флікер,
- Іцхак Флікер,
- Ізраїль Флікер (їх називали «Крулікес»),
- а також майстерні Залмана Йосі Ротмана та Авраама Шизеля.

Це були великі підприємства, які виготовляли високоякісну продукцію та наймали єврейських працівників.

Єврейські робітники також працювали у **цехах фабрики Киржнерів (Kirzhnery)**, яка була створена в Тисмениці за кілька років до Першої світової війни. Ця фабрика, що належала заможному товариству зі Львова й налічувала понад **250 працівників**, серед яких було багато євреїв.

Фабрика також постачала хутряні вироби для залізничного персоналу. Під час сезонних робіт на фабриці працювало близько **150 робітників**, серед яких значну частку становили євреї.

Крім того, **єврейські кравецькі майстерні** виготовляли тканинні пальта для хутряних виробів, відзначаючись високим рівнем підприємницької діяльності. Особливо добре зарекомендували себе дві майстерні:

- **Майстерня мого батька, Мордехая Шмуеля Бланда,**
- **Майстерня Йосла Цайхнера.**

Ці дві майстерні фактично були основними виробниками верхнього одягу в місті.

Виробництво хутряних виробів та кравецтво в Тисмениці

Фабрика **Кіржнерів**, яка постачала хутряні вироби для залізничного управління, замовляла приблизно **6000 моделей** хутряного одягу.

Дві основні майстерні, які виконували це замовлення:

- **Майстерня мого батька Мордохая Шмуеля Бланда та його брата Авраама Бланда** – виготовила **70%** від загального обсягу.
- **Майстерня Йосла Цайхнера** – виробила **30%** моделей.

Крім цього, у майстерні мого батька також виготовляли **короткі та довгі хутряні пальта, покриті тканиною**. Ці вироби доставляли до **Унева (біля Львова)** для щорічних великих ярмарків, які проходили **щороку в серпні**.

Також у цій майстерні шили **уніформи для учнів гімназій та студентів**, які були обов'язковими для всіх старшокласників Галичини.

Завдяки широкому асортименту виробів, які розробляли у майстерні мого батька, **його визнали засновником швейної промисловості в Тисмениці**.

У цих двох кравецьких майстернях працювало **багато єврейських кравців**, більшість у майстерні мого батька. Крім того, у нього навчалося **декілька єврейських учнів-термінаторів**, які після **3 років навчання** отримували сертифікати кваліфікованих спеціалістів. Випускникам надавали **офіційні свідоцтва**, які визнавалися загальним кравецьким департаментом, оскільки майстерня мала державну ліцензію.

Інші джерела доходу євреїв у Тисмениці

У місті також працював **великий завод з виробництва дріжджів та спирту**, власником якого був **граф Потоцький**. Він передав управління заводом своєму зятю – єврейському поету та музиканту **Зигмунду Регентштайфу** (відомий як виконавець на фризських гітарах).

На цьому заводі працювали **євреї – як технічні спеціалісти, так і адміністративні працівники**.

Подібна ситуація була й на **чотирьох водяних млинах у Тисмениці**, які також належали графу Потоцькому.

Ще одним важливим підприємством був **експортний бізнес Ауері** ("Ауері" може бути похідним від слова "айра" (aiga), що в деяких мовах може означати поле, сільське господарство або зернові культури. У такому випадку "Ауері Експорт" могло бути компанією, яка займалася експортом зерна, борошна або інших сільськогосподарських товарів), який перебував у **єврейських руках**. Основні власники:

- **Ицик Гросс,**
- **Мірл Зінгер,**

- **Хаїм Лейбуш Зінгер.**

Єврейські працівники тут займалися **сортуванням, пакуванням і сервісним обслуговуванням.**

Ця торгівля була **високоприбутковою**, оскільки продукція експортувалася не лише по Галичині, але й в інші країни Австрійської імперії.

Також торгівля кіньми була переважно в єврейських руках.

Родина **Кнайт** – батько з трьома синами – головним чином займалася торгівлею. Вони мали **концесію на постачання коней для австрійської армії.**

Крім цієї родини, родини **«Ханзюкіс» (Янзік і Хаїм Зільбер)**, а також родина **Кук (Аншель, Аарон, Гірш і Фішель)** разом із синами вели розгалужену торгівлю кіньми. Обидві родини були відомими на весь регіон і фактично домінували на всіх кінних ярмарках у Тисмениці та інших містах Галичини.

Ярмарки в Тисмениці

У Тисмениці щороку проводилося **12 великих щомісячних ярмарків** (згідно з указом 1806 року). Найбільший із них – **щорічний ярмарок «Федрабіц»**, який тривав кілька днів.

На цей ярмарок **торговці з ближніх і далеких міст** приїжджали зі своїм крамом. Вони зупинялися в **єврейських будинках** і відвідували єврейські ресторани. У той час були відомі такі місця:

- **Квартира з рестораном Зоммера,**
- **Квартира Тенена,**
- **Квартира Ясла Керкера.**

Окрім них, були й інші дрібніші єврейські домовласники, які приймали купців.

Єврейські ремесла та виробництво

У місті також мешкало **9 єврейських виробників олії**, які виготовляли кукурудзяну олію, симіель, монаїль і кімлаїль.

Частина єврейських сімей займалася **столярною справою, теслярством та іншими ремеслами.**

Серед відомих столярів, які виготовляли **високоякісні вироби**, були:

- **Залман Остер,**
- **Яків Гірш Тесляр,**
- **Шнер і Хаїм Остер.**

Серед **годинників**, які мали добру репутацію, відзначалися:

- **Меїр Фішер,**
- **Хаскель Годинникар.**

Єдиним єврейським композитором, який створював якісну музику, був **Яків Дубестер**.

Єврейські вантажники

У місті також існувала група **єврейських вантажників**, які зазвичай чекали на роботу перед будинком Тенена. Їх можна було впізнати за типовим одягом:

- мотузка під поясом,
- великі шкіряні чоботи.

Проте в суботу чи на свята вони виглядали зовсім інакше – одягали капоти з шовковими поясами, носили бороди та пейси, і, як інші єврейські домовласники, приходили до синагоги на молитву.

Вівчарство та скотарство

Деякі єврейські родини також володіли отарами овець і кіз.

Єврейські перевізники, торговці та ремісники в Тисмениці

Єврейські перевізники великими кіньми та возами доставляли товари з Тисмениці до інших міст і назад, а також здійснювали вантажні перевезення із залізничної станції та до неї.

Дорожники (візники) займалися перевезенням пасажирів та підтримували міжміське сполучення за маршрутом Тисмениця – Станіслав.

Серед відомих власників екіпажів та візників були:

- Мордехай Тефер,
- Йодель Цукеркандель,
- Аарон Тефер,
- Моше Ціфлінгер,
- Хаїм Фішбейн,
- Ізраїль Фішбейн,
- Фішель Ротер,
- Еліє Ротер,
- Шімеле Гольдберг,
- Аарон Дуцек.

Як і інші єврейські ремісники, візники та дорожники на шабат і свята змінювали свій одяг, надягаючи святкові костюми.

Двоє власників екіпажів були відомі своєю незвичайною поведінкою:

- **Шімеле Егла** – після молитви в суботу виводив своїх коней на воду, перш ніж зняти капелюх і верхній одяг.
- **Аарон «Шахрай»** – ніколи не виїжджав з екіпажем до десятої ранку, бо чекав завершення ранкової молитви (Шахаріт) у рабина.

Люди мали велику довіру до дорожників, тому передавали через них значні суми грошей для перевезення до Станіслава.

Торгівля намистом

Деякі єврейські родини в Тисмениці займалися торгівлею намистом.

Відомими торговцями були:

- **Йона Стенгель,**
- **Йосі Стом.**

Вони постачали необроблені намистини до Тисмениці, де їх полірували та сортували, а потім відправляли на продаж в інші регіони.

Торгівля намистом була дуже поширеною, оскільки намиста мали велику цінність серед сільського населення.

Монополія на алкоголь та тютюн

- **Монополія на бренді (горілку) в Тисмениці належала Р. Капелю Шпінделю.**
- **Монополія на тютюн – у руках Р. Кальмана Бергнера.**

Виробництво релігійних єврейських предметів

У Тисмениці виготовляли:

- **Таліти** (молитовні накидки),
- **Футляри для тфілін,**
- **Ритуальні пояси для молитви.**

Тисменицькі футляри для тфілін стали відомими у всьому єврейському світі, як справжній мистецький виріб.

- **Пояси виготовляв рабин Пінхас Кравець.**
- **Футляри для тфілін виробляли побожні євреї, зокрема:**
 - **Рабин Ізраїль,**
 - **Рабин Пінхас – добре відомі у місті.**

Інші благочестиві євреї також займалися виготовленням ритуальних предметів, що було важливим джерелом прибутку для єврейської громади.

Єврейські кредитні установи

Далі у тексті згадуються кредитні установи Тисмениці

Купці та ремісники пристосувалися до умов і продовжували займатися своїми справами. До Першої світової війни в Тисмениці існувало три кредитні банки: Приватний банк Тенена, український «Casa Viera» і польський «Yednoshch». Приватний банк Тенена належав заможній єврейській родині, яка також мала свій банк у Відні. Ця родина була партнером великої судноплавної компанії. Найбільший триповерховий будинок у Тисмениці належав родині Тенен. Ризеля Тенен була відома тут своєю благодійною діяльністю: вона допомагала бідним нареченим і взагалі малозабезпеченим єврейським сім'ям.

Окрім Приватного банку Тенена, у Тисмениці існував благодійний фонд, а також добродійна каса при товаристві «Ehvat Hessed». Обидві ці установи видавали непропорційно малі позики бідним торговцям і ремісникам.

Повна картина єврейського побуту в Тисмениці до початку Першої світової війни неможлива без згадки про двох водноносів: Баруха Рудого та Баруха Чорного. Вони доставляли воду в єврейські оселі, возячи її кінним возом, і брали за це відповідну плату. В обох були бороди й вуса, а їхній робочий одяг складався з широких довгих штанів, заправлених у високі чоботи, короткого грубого каптана та кепки. Узимку їхня праця була особливо тяжкою: руки набрякали й червоніли від холоду, шкіра тріскалася й вкривалася пухирями, а з борід та пейсів звисали крижані скалки. Суворе, але шановане ремесло.

Торгівля і ремесла в Тисмениці після Першої світової війни (1918–1939)

Після Першої світової війни майже всі єврейські підприємства та майстерні були спалені й розграбовані. Більшість торговців, особливо заможні, які виїхали з міста, не повернулися. Майже вся економічна діяльність завмерла. Ремісники залишилися без інструментів і замовлень, а торговцям бракувало капіталу й товарів. Такою була ситуація впродовж перших кількох років.

Коли економічний стан почав поступово стабілізуватися і торговці та ремісники спробували вплинути на розвиток господарського життя в місті, на них наклали важкі податкові зобов'язання: патентні збори, податки з продажу, прибуткові податки тощо. Усе це дуже обтяжувало єврейське населення. До цього додалася конкуренція торговельних кооперативів у селах, які одночасно викупували в селян сільськогосподарську продукцію та забезпечували їх всім необхідним для господарства. Це створило досить сильну конкуренцію для єврейських торговців і ремісників у місті.

З часом життя єврейської громади в Тисмениці помітно стабілізувалося. Розпочалася активна торгівля овчиною. До Тисмениці прибула родина Країніс, яка викупила приміщення колишнього шкіряного заводу, збудувала нові виробничі корпуси, привезла сучасне устаткування й започаткувала виробництво. На цьому підприємстві працювало приблизно 70 робітників, серед яких була чимала (для того часу) кількість євреїв.

Також Моше Карн і його син Берл (з.л.), які добре знали на цій галузі, відкрили таке ж виробництво в Бельці й працевлаштували чимало євреїв із Тисмениці.

Торгівці з багатьох міст Польщі приїздили до Тисмениці та закупували оброблену й удосконалену овчину. Крім того, дві великі єврейські фірми надсилали значну частину своєї продукції до Варшави, де мали товарні запаси овчини. Сировину для вичинки хутра торговці привозили з Румунії та Болгарії.

Моше Корн був відомий по всій Польщі завдяки своїй продукції так званих «А.с. Закаран» — хутр, які користувалися великим попитом по всій країні. На додачу до широкого товарообігу в двох згаданих великих компаніях усі єврейські кушнірі (Kirchners) об'єдналися в кооператив, що виготовляв «закопанське» хутро й кучми, а також вичиняв овчину. Вони добре заробляли, щоб успішно конкурувати з двома великими єврейськими підприємствами. Для кооперативу теж закупували сировину в Румунії.

Серед більших приватних фірм у цій галузі виділявся Ізраель Флікер, який до кооперативу не приєднався. Він обробляв овчину на дубовій основі. Завдяки цій методиці шкіра набувала благородного коричневого відтінку. З такої шкіри він виготовляв штани, рукавички та дорожні кожухи (з хутром назовні). Його технологія викликала неабияку зацікавленість, проте він не розширював майстерні й не брав на роботу сторонніх, щоб не розкривати секрет свого способу вичинки шкіри.

У галузі пошиття одягу мій батько та двоє його синів — Берл і Авраам — продовжували працювати над виробництвом кожухів для персоналу залізничного управління, а також над формою для школярів. До того ж вони шили дитячий одяг. У процесі виготовлення кожухів для залізниці ми з батьком співпрацювали з майстернями мого дядька, Ліба Бланда, та вже відомого Янкеля Зайхнера.

У 1928 році велика фабрика, що була основним постачальником продукції для залізничного управління, збанкрутувала. Пошиття одягу для залізничної дирекції в Тисмениці було остаточно припинено. Багато тисменицьких євреїв втратило роботу і, відповідно, засоби до існування.

У 1928 році, за підтримки сіоністської організації заснували об'єднання торговців, очолюване Йосефом Мерфельдом (голова) та автором цих рядків, Шломо Бландом (секретар). Керівництво об'єднання мало завдання захищати інтереси його членів у відповідних громадських та урядових установах, а також дбати про їхні джерела існування.

Того ж року, з ініціативи об'єднання торговців, було створено кооперативний банк, який здійснював усі види банківських операцій для своїх членів і надавав позики на суму до 1000 злотих тим членам, які мали необхідну кваліфікацію (що на той час було дуже значною сумою). Цей банк було засновано за підтримки центрального банку у Львові, яким керував д-р

Фішель Ратенштрайх. Банком у Тисмениці завідували: Мерфельд, д-р Рейслер, Барух Остер та Шломо Бланд. Ревізійну комісію склали: Шломо Фішер — як голова; Яків Ціглер; Копель Рубін і Менаше Фішбейн.

У 1935 році було засновано кооперативний банк і для робітників ручної праці. Крім того, у Тисмениці діяв благодійний фонд, що надавав позики бідним торговцям та ремісникам у розмірі до 200 злотих. До складу керівництва фонду входили: Берл Корн — як голова; Міхаель Маркман — заступник голови; а також члени правління: Барух Зеєман, Шломо Бланд та Менаше Фішбейн.

Наполеглива праця

У 1928 році в нашому місті заснували об'єднання «Яд Харуц». Його засновниками були: Іцхак Бухгальтер (мир йому), Авраам Цвірн і Яків Зайхнер. Головою обрали Авраама Цвірна. Спілка опікувалася питаннями єврейських ремісників у Тисмениці, представляючи їхні інтереси як у міській громаді, так і в інших органах, а також провадила певну соціальну діяльність. «Яд Харуц» співпрацювала з «Diner Hatehut» і прагнула залучити членів «Яд Харуц» до сіоністської діяльності.

Творці засобів до існування для євреїв у Тисмениці

Я вважаю своїм обов'язком увіковічнити імена тих євреїв, які своїм підприємницьким духом створили можливості заробітку для значної кількості євреїв у Тисмениці. Усі, хто своєю енергією зробив вагомий внесок в економічний розвиток міста загалом, утримував власні сім'ї та певною мірою й інші єврейські родини до початку Другої світової війни, зрештою розділили долю відрізаних від життя 6 мільйонів євреїв, убитих нацистськими злочинцями.

1. Текстильна галузь:

- Леон Бланд і син Хосе
- Менаше Штенгель
- Давид Баран
- Пінхас Готесман
- Самуель Шафер
- «Abraham's gore» (дослівно: «мотузка Авраама»;

оригінальна назва з тексту)

- (рядок з «3» лишається нез'ясованим у джерелі)
- Йосеф і Хая'ке Фанні
- Ясель Фанні

«Lamb Pale Bronze Ranch» (умовна назва з джерела):

- Бен'ямін Країніс
- (рядок із «2» лишається нез'ясованим у джерелі)
- Хаїм Країні (та його швагро / брат дружини)
- Мойсей і Бериль Корн
- Матгель Кук
- «lacquered crayons» (дослівно: «лаковані крейди»); оригінальна

назва з тексту)

- Марі Готесман Гаровіц (удова Іцхака Країніса)
- Муніа Файер (Muniafire)
- Юзе Зоммер
- Гершон Каргер
- Сара Коллектор (Collector) та її зять

Торгівля продуктами харчування:

- «Dumb grandson» (дослівно: «німий онук»); оригінальна назва з тексту)

Шкіряна галузь (Leather Brunch):

- Ізраель Моше Штум (Stum)
- Шимон Федер і Гітль Люстіг
- Мун'є Провіжнал (Munje Provisional)
- Давид Федер
- «Laser pen» (оригінальна назва з тексту)
- Мендель Кор (Mendelcore)
- Рахель Штум (удова)
- Те Іванієр Йошуа (TeIvanier Joshua)

- «Pretty dumb» (дослівно: «досить німий»; оригінальна назва з тексту)
- Соломон, Йошія Фішер
- Йосеф Мендель

Примітка: Перелік містить низку незвичних або некоректно відтворених власних назв (можливо, з помилок транскрипції чи неповного збереження історичних документів). У перекладі збережено оригінальну структуру та імена так, як вони подані у вихідному тексті.

«Farcelisong»:

- Уртія Флікер (вдова Братмана)
- «A few buttons» («кілька гудзиків»)
- «Grandma Burger (Grandma Ganies)» («Бабуся Бургер», «Бабуся Геніс»)
- «Fivish stretcher»
- «Ali Bear Accountant» («Алі Беар, бухгалтер»)

«Roller-expart roller-cleaning»:

- «Robben bread with a brother-in-law»
- «Laser Margolie Lies»
- Гірш Бінем Фрідберг (Hirsch binem Friedberg)
- Ізраель Маргуліс (Israel Margulies)
- «Hello Brown»
- «Wellwell Margulies»
- «Deer brown»
- Файвель Ліберман (Fayvel Lieberman)

М'ясники (Butchers):

- Іцік Лук (Itzik look)
- Азріель Кук (Azriel Cook)

Галантерея (Haberdashery):

- Мендель Керен (Mendel Keren)
- Ар'я Ерліх (Arya Erlich)
- Моше Песах (Moshe Passover)
- «Bad weather» («погана погода»)
- Міхаель Маркман (Michael Markman)
- Зіша Меір Провізор (Zisha Meir Provisor)
- Іцік Шайнер (ItzikShiner)
- Мунія Шпігель (Munia Spiegel)

Металевий промисел (Iron branch):

- «Happy Easter»
- Міхаель Файвель і Янкель Грейф (Michael Fayveland Yankel Greif)
- Яссл Люстгартен (Yassl Lustgarten)
- Моше Гібшман (Moshe Hibshman)

Торгівля птицею, яйцями та молочними продуктами

- Хана Бензер (Hana Benzerthe)

- Іхе Гат (Iche hat)
- «deer singer»
- Хаїм Лейбуш Зінгер (Chaim Leibush singer)
- «grandchild wax»
- Шломо Люненфельд (Solomon Lunenfeld)
- Ліанне Гальперн (Leanne Halpern)

Фарби та хімічні товари (Paints and chemical articles):

- Гірш Горовіц (Hirsch Horowitz)
- Зігмунд Фішер (Sigmund Fischer)
- Нахум Файшман (Nahum Faishman)
- Аврагам Шіндлер (Abraham Schindler)

Торговля дошками та будівельними матеріалами (Boards and Heights Material):

- («Hitske's son-in-law» — «Зять Хіцке»)
- Яків Ціглер (Jacob Ziegler)
- Дебора Шнер (Deborah Schner)
- «deer antlers»
- Моше Фістрайх (Moshe Fistreich)

Торгівля посудом і подарунками (Cups and gifts trading):

- Яків Фостер (Jacob Foster)
- «Abraham's sugarcandle» (дослівно: «цукрова свічка Авраама»)

Торгівці зерном (Grain Merchants):

- Мендель Бургер (Mendel Burger)
- Моше Шераф (Moshe Sheraf) та сім'я Шераф (The Sheraf Family)
- «Abraham's sugarcandle» (дослівно: «цукрова свічка Авраама»)

Погоничі коней / доглядачі коней (Horse Guards):

- Елі Кук (Eli Cook)
- Шмуель (Самуель) Кук (Samuel Cook)
- «Abraham's son» (дослівно: «син Авраама»)
- Хаїм Зільбер (Haim Zilber) та йогосин
- «lion fish bone»
- «Deer look»
- «Blessed are you»

«My sweet provider»

«Gitil hat»

«sneeze»

Лікарі та стоматологи (Doctors and dentists):

- Д-р ... (зять «Chief» — Chief's son-in-law)
- Макс Альвайл (Max Allweil) — стоматолог
- Хессі Фішбейн (Hessie Fishbein) — стоматолог

Адвокати (Avocados / Advocates):

- Д-р Фіхман (Dr. Fichman)

- Д-р Вейріх (Dr. Weirich)

Торгівці та брокери (Dealers and brokers):

- Іцік Лук (Itzik look)
- «grandchild look» (онук Лук?)
- Мехель Каунсіл (Mechel council)
- «Dear Joseph Oster» (ймовірно, Йосеф Остер)
- Гірш Горовіц (Hirsch Horowitz)
- Зехарія Кнапп (Zechariah Knapp)
- «clothing cadre»
- Іцік Шайнер (Itzik Shiner)
- «Grandson Dieringer»

«Sade Water Factories»:

- Фіджі Крігель (Fiji Krigel)
- «Abraham brothers» (Брати Авраама)
- Д-р Манн (Dr. Mann) — (колишній суддя)

Аптекарі (Apothecaries):

- Дружина Г. Голдберга (удова) (H. Goldberg's wife, widow)

Учителі та педагоги (Teacher and educator):

- «vision friend»
- Пані Гефтер (Mrs. Hefter)
- Ізраель Одельсман (Israel Odelsman)

Ресторатори (Restaurateurs):

- Доре Зоммер Флікер Самуель (Dore Sommer Flicker Samuel)
- Цукерберг (Zuckerberg)
- «Beautiful grandson»
- Шахна Штенгель (Shachna Stengel)
- Сара Занд Штенгель (Sarah Zand Stengel)
- «and Volche Gaster»
- Йосі та Шеа Сафрон (Josie and Shea Saffron)
- «Babch Nche Shpond Zweibak»

«Alliances»:

- «All round»
- Авраам Кадіш (Abraham Kadish)
- «Iche button»
- Іцік Лейб і Йосі Рітцер (Itzik Leib and Josie Ritzer)
- Тейхберг (Teichberg)

«Bullets» (дослівно: «кулі»):

- «Grandson Schroter» (дослівно: «онук Шротер»)
- Лео Елленберг (Leo Ellenberg)
- Нюте Сафрон (Nute Saffron)

Пекарі (Bakers):

«Grandson Groch» (дослівно: «онук Грох»)

- Ішріл Дальберг (Ishril Dahlberg)

Кожушкарі / в'язальники /

- Самуель Ебенштайн (Samuel Ebenstein)
- Бецалель (Цалаль Лаль) Штенгель (Bezalel (Tzalal Lal) Stengel)

«locks» (дослівно: «замки»):

- Ізраель Санд (Israel Sand)
- Шломо Флікер (Solomon Flicker)

«Master sheepandgoats» (дослівно: «Майстриовець і кіз»):

- Ізраель Фішбоун (Israel Fishbone)
- «Fishrather»
- «Aaron the crook» (Аарон-шахрай?)
- Берл Геннігсберг (Berl Hennigsberg)
- «lion eye (cougar)» (дослівно: «левине око (пума)»)
- «Lion cellar» (дослівно: «левиний підвал»)
- «Sweet cellar» (дослівно: «солодкий підвал»)
- Ясл Кучер (Yasl Kucher)
- Хаїм Фішбейн (Chaim Fishbein)
- Ефраїм Стра Атінер (Ephraim Stra Atiner)
- Меїр Рундер (Meir Runder)

«Knitters»:

- «Lion Shamesh» (дослівно: «лев Шамеш»)

Чиновники та безробітні (Officials and Unemployed):

- Давид Орман (David Orman)
- Бебе Поппер (Bebe Popper)
- «Jonos paper»
- «Alia is weak»
- Йошіа Лернер (Josiah Lerner)
- Ельза Кноль (Elsa Knoll)
- «Hodie Udelsman»
- «Weisenfriend (Natar)»
- Натан Одельсман (Nathan Odelsman)
- «animal scarce»
- «Messi Cader»
- Самуель Келлер (Samuel Keller) (спільнота / community)
- Давид Петлюре (David Petlure)
- Ауербах (Auerbach) (Landwirt — «фермер» німецькою)
- «Bearish (Laptoish)»
- «Mayor Kaer Kamerling»
- «Hirish is funny»
- «Fiesie Loos Ostgarten»
- Мейзелес Шломо (Meizeles)

«Watchmakers» (годинникарі):

Solomon) («Tzitsak»)

- «Deer Fleser» (дослівно: «олень Флесер»)

«Glasses» (окуляри):

- Ар'я Ерліх (Arya Erlich)
- «Lush honestly»
- «Be honest»
- «Devil breaker» (дослівно: «той, що ламає диявола»)

«Paper Bone Knights» (дослівно: «Лицарі з кісток паперу»):

- «Lubitzka»

Примітка: Кілька імен, назв та позначок видаються загадковими й, імовірно, є результатом історичної чи транскрипційної специфіки. Переклад зберігає структуру та передає якомога ближче оригінальне звучання.

Невизначені професії (Indefinite professions):

- Моше Одельсман (Moshe Odelsman)
- Хана Шізелъ (Hana Shisel)
- Барух Зеєман (Baruch Zeeman) — (rentist, тобто особа, яка живе з ренти)
- «notebook» (rentist) (дослівно: «записник» / «блокнот», також позначено як rentist)
- Гіттель Люстгартен (Gittel Lustgarten)
- Шайндл Ебенштайн (Shaindel Ebenstein)
- Розе Лук (Rose look)
- Рахель Фрейде Флікер (Rachel Freide Flicker)
- Нехама Грейв (Nechama Grave)
- Ітїон (Ітїюн) Зеліг Фінкельштайн (Ition Zelig Finkelstein)
- «Weisenfriend»
- Дебора Мордер (Deborah Morder)

Мій шлях мучеництва в роки Другої світової війни (1939–1944)

На початку війни, 1 вересня 1939 року, я з дружиною та дітьми мешкав у Тарнові. 5 вересня, коли німці почали потужне бомбардування міста, серед населення зчинилася велика паніка, і тисячі людей почали втікати з нього.

Звісно, пересуватися було майже неможливо. Шосе до Дембіци в напрямку Львова було заповнене людьми та польськими військами, що відступали. Нас також охопила ця паніка — мене, мою дружину й двох синів (Бонію 16 років і Йосефу 10 років). Ми залишили свої скромні пожитки, узяли з собою лише трохи білизни й одягу та два наплічники. Я ніс більший наплічник, а наш старший син — менший. Так ми вирушили в дорогу пішки.

Діставшись Дембіци, ми побачили, що місто вже наполовину зруйноване, а німецькі бомбардувальники постійно з'являлися в небі раніше, ніж ми встигали сховатися. Ми натрапили на містечко, колишні вулиці якого були завалені уламками стін і битими вікнами. Тоді ми пішли в поля за містом, шукаючи там укриття. Наші блукання були дуже важкими: вдень ми мушили ховатися від німецьких літаків, а вночі терпіли голод і холод. Дуже рідко вдавалося знайти їжу, та й то за високу ціну.

Авіація безперестанку бомбардувала місто, люди звідти теж утікали, а ми — разом із ними. Усі прямували до мосту через річку Сан. Однак на той час міст уже було зруйновано. На іншому березі Сану пішоходи переправлялися через понтонний міст...

Кілька польських військових конвоїв забрали всіх цивільних чоловіків і відвели їх на збірний пункт, куди потрапив і я. Ми з дружиною й дітьми попередньо домовилися про те, що вони чекатимуть на мене до опівночі на тому самому місці, звідки мене забрали. Якщо до того часу я не повернуся, їм доведеться їхати до Львова, де вони зможуть отримати допомогу від наших близьких знайомих, аби потім дістатися до Станіслава, а звідти — до Тисмениці, до нашої родини.

Того ж дня мене відпустили з вищезгаданого збірного пункту, оскільки за віком я вже не підлягав військовій повинності. Мені вдалося зустрітися з дружиною й дітьми на тому самому місці, про яке ми домовлялися. Ми знову пішли в дорогу, блукаючи в снігу, і нарешті дісталися Львова. Там ми добралися до квартири мого друга Якова Люненфельда; його дружина нас прийняла, бо він сам був мобілізований. Тут ми змогли помитися, перевдягтися, дати перепочинок змученим за два дні мандрів ногам.

Місто було оточене польською армією, яка вела артилерійський бій з німецькими колонами, що перебували поблизу Львова. Виїзд із міста був важким і небезпечним. Нам усе ж вдалося прорватися з околиць і вийти на

відкриту дорогу. Ми дісталися Ходорова пішки, а звідти вже вантажним потягом — до Станіслава. Це вже був другий день Рош-га-Шана. Першими дверима, що відчинилися для нас у цьому місті, був дім мого дядька Пінхаса Фістрайха, де ми мали змогу відпочити цілий день.

Потім ми спробували сісти на потяг. Під час пересадок із потяга на потяг, переповнених різними біженцями, мій старший син загубив рюкзак, який тягнув два тижні на своїх юних плечах і з яким ми подолали понад 400 кілометрів. Знайти його в тому жахливому натовпі у вагонах було неможливо. Разом із рюкзаком ми втратили всі наші особисті документи й цінні речі. Ми залишилися без жодних засобів на прожиття та без грошей. А тоді подалися до села Яцівки, де я мешкаю.

Матір цієї жінки та її сини мали власне господарство. Тут ми змогли трохи перепочити кілька днів, аж поки не ввійшла Червона армія. Почуття місцевих жителів були змішаними: комуністи раділи, а решта євреїв та неєвреїв відчували страх.

Ми з дружиною та дітьми поїхали до містечка Тлумач, де в мене було багато друзів і хороших знайомих із часів навчання у місцевій гімназії. Я сподівався, що там зможу отримати належну підтримку в пошуку житла й облаштуванні. Мої надії справилися. Дуже швидко я влаштувався на роботу бухгалтером у міській кооперації. Це була торгова кооперація, яка взяла на себе весь торговельний обіг у місті. Життя в Тлумачі почало стабілізуватися. Завдяки націоналізації підприємств і промисловості багато єврейських родин мали можливість заробляти на життя.

Мої сини, щойно відкрилися школи, продовжили навчання в гімназії, а я налагодив листування з матір'ю та братом, які тоді жили в Тарнові — під німецькою окупацією. Звісно, вони не могли детально описувати, як їм там живеться. Із того, що вони просили надіслати їм засоби до існування, ми зрозуміли, що вони в скрутному становищі. Незважаючи на великі труднощі, ми виконали їхнє прохання.

На початку літа 1940 року мене викликали до НКВС. Це сталося в період, коли польських колоністів, націоналізованих євреїв та загалом біженців, які заявляли про бажання повернутися до Польщі, депортували вглиб Росії. Хоч мене й охопив страх, я все ж прибув у призначений термін. Було (не пригадаю точно день) близько восьмої вечора. Мене зустрів офіцер поліції, який наказав сісти навпроти нього за стіл. Звісно, я виконав наказ.

Він одразу витяг із шухляди папку й почав читати мою біографію. З особливим наголосом зачитав, що мій батько був підприємцем, використовував працю найманих робітників та «експлуатував людей». Після цього він з такою ж ретельністю він читав і про моє сіоністське минуле в Тисмениці, а також про мою «значущість» у Польщі (Fritz Poland?), де я навіть мав право носити вогнепальну зброю (насправді таке право в мене було, але як у керівника кооперативного банку в Тисмениці). Двічі він залишав мене самого у своєму кабінеті, лишаючи папери на столі.

Я навіть не намагався їх торкатися. Мене протримали там до першої години ночі. За ці кілька годин я мусив двічі власноруч написати свою біографію. У якийсь момент він зайшов із іншим офіцером НКВС і голосно спитав російською: «Что мне с этим негодяем делать?» (Що мені робити з цим негідником?). «Расстрелять!» — відповів той. Я набрався сміливості й після довгої паузи сказав: «Я впевнений, що в Радянському Союзі нікого не розстрілюють без вироку суду, і я цілком довіряю радянському правосуддю,

що воно не засудить невинну людину». Після моїх слів почув таку відповідь (мовою оригіналу — російською, тут подаю в перекладі): «Ми, як ти вже зрозумів, знаємо все про твоє минуле. Але Вальтер Абер (WalterAber) дав гарну характеристику твоїй роботі в кооперації та твоїй поведінці загалом. Ми звільняємо тебе й даємо тобі шанс. Якщо й далі будеш сумлінно працювати й чесно виконувати свої завдання, зможеш спокійно залишатися й працювати». Такий наказ я отримав перед тим, як вийшов із будівлі НКВС.

Я продовжив чесно виконувати свої обов'язки й уникав зустрічей із колишніми знайомими та колегами. Так само уникав і нових «добрих друзів» останнього часу. Мій старший син закінчив гімназію й почав навчатися у Львівській політехніці. Молодший продовжував навчання в гімназії. Так тривало до початку радянсько-німецької війни. Коли Червона армія відступала з наших територій, мені запропонували евакуюватися до Росії. Я погодився. Проте ми чекали на старшого сина, який мав приїхати зі Львова, щоби ми могли вирушити всією родиною.

Вони тоді затримали наш транспорт, і ми залишилися на станції. Німці зайняли Тлумач, і ми переїхали жити у село Яцьківка (можливо Яківка), де було господарство, яке дісталось нам у спадок після смерті нашого (чоловіка) — тому що в Тлумачі почалися жахливі гоніння на євреїв. Ми перебували в селі й обробляли наше поле, як справжні селяни. Проте, як і євреї в місті, ми були зобов'язані носити білу пов'язку з блакитною Зіркою Давида на рукаві. Нам також доводилося сплачувати всі податки й побори, які накладав Тлумацький юденрат.

У визначений день нас вигнали із села до гетто, яке німці визначили для євреїв у Тлумачі. На той час у Тлумачі залишалося близько двох сотень євреїв, уже вивезених звідти; тільки тих, хто мав працювати в гетто чи служити окупантам, не чіпали. Відразу по нашому прибутті решту, вочевидь, забрали «на роботу» — відвезли до Станіслава, і там вони загинули разом з іншими сотнями євреїв. Коли у нас забрали дітей, ми з дружиною втекли з гетто, блукали й мандрували з місця на місце, доки не дісталися до Бучача, де нас схопили німці й відправили до різних трудових таборів.

Утрата обох дітей, незнання їхньої долі, подальші акції проти євреїв і примусова праця в таборі остаточно зруйнували мої нерви й мене самого — зламали і морально, і фізично. У березні 1943 року нас випустили з табору. Але поки ми повернулися до Тлумача, німецькі війська знову витіснили звідти Червону армію, і почалося нове пекло. Ми з дружиною вирушили до пана Кшемінського, у якого частина нашої родини переховувалася ще

раніше, — і там ховалися до самого визволення, яке настало 25 липня 1944 року.

На жаль, я не спроможний надати детальнішу інформацію про пережите нами за час нацистського панування, бо це понад силу моїх і досі ослаблених нервів. Із нашого сховку ми вирушили до Станіслава, а звідти — до Тарнова, де я провів рік.

У 1946 році я знайшов доньку мого старшого брата Берла. Вона дивом уціліла й повернулася з табору Аушвіц. Після кельзерського погрому (Kelzer Phogam) ми покинули Тарнів і, використавши сумнозвісну «втечу», дісталися Німеччини, звідки 1948 року приїхали до Ізраїлю. А що відбувалося в період між моїм від'їздом із Тисмениці й до визволення, яке там відбулося? Про це розповім далі, спираючись на свідчення нашого зятя, Янкеля Фішбейна (з Варшави).

Тисмениця під радянською окупацією

Тисмениця розташована на шляху між Польщею та Румунією. Уже в перших числах вересня 1939 року розгромлені польські армії почали панічно відступати Тисменицьким трактом, що веде до Румунії. Центральні органи влади й місцеве міське керівництво також евакуювалися саме цим шляхом до Румунії.

Єврейське населення Тисмениці було охоплене сильним страхом, який дедалі підсилювала паніка втікачів. Занепокоєння серед євреїв посилювали й спогади старшого та середнього поколінь про трагічні події 1914 року, коли з приходом російських військових частин місцеві мешканці (міські та сільські) вдалися до пограбувань єврейського майна та товарів, а петлюрівці (Petlurovtses) не тільки грабували й убивали, а й піддавали євреїв підступним погромам. Значна частина євреїв, рятуючись, почала залишати Тисменицю в напрямку Росії або, можливо, Румунії.

Однак ситуація змінилася, коли з'явилися відомості про заяву радянського міністра закордонних справ Молотова про те, що Червона армія окупує Східну Галичину. Ще до приходу Червоної армії місцеві комуністи розпочали роззброювати останні польські підрозділи, які перебували в місті.

Під час перестрілки було також убито людей із місцевого цивільного командування. Серед інших тоді загинув Цалаль (Блехер) Штенгель.

Владу в місті перебрав комітет на чолі з відомим «другом євреїв» — комуністом Петром Лешегою. Лише за кілька днів Об'єднання радників (або Рада) вже призначило адміністративне й партійне керівництво, згідно з попереднім планом. Одразу видали наказ відкрити всі крамниці й майстерні

та відновити нормальне міське життя. Щойно крамниці знову запрацювали, їх заповнили покупці — переважно військові й цивільні радянські урядовці. У магазинах різного профілю швидко спорожніли полиці, адже ніде не було змоги придбати новий товар, а продавці не мали для цього жодних ресурсів.

Дуже скоро відбулася націоналізація фабрик, великих підприємств та майстерень, що здебільшого належали євреям. Власників змусили також покинути свої помешкання, які передали в користування державним і партійним працівникам. З поширенням цього явища дедалі складнішою ставала ситуація з житлом, особливо після прибуття єврейських родин, які втекли з Польщі та навіть із сусіднього Станіслава, де спостерігався той найгостріший брак помешкань. Ті, у кого там теж конфіскували квартири, були змушені шукати притулку в інших містах і містечках.

Економічне становище таких євреїв стало вкрай важким, адже вони не могли знайти жодної роботи. Їх таврували як «спекулянтів», а згодом (на початку 1940 року) висилали до Росії разом з іншими подібними «спекулянтами» з самої Тисмениці. Серед тих, кого вислали, була також власниця кушнірської (Kirchner) фабрики «Artic», удова Країніс Маля (Малка) із чотирма доньками. Вони пережили воєнні роки у вигнанні, а тепер мешкають в Ізраїлі.

Ті ж ремісники й «прості» євреї, які могли працювати на підприємствах різних галузей або вступити до новостворених кооперативів кушнірів, шевців чи кравців, мали зрештою трохи кращий вихід. Крім того, як чоловікам, так і жінкам-євреям надавалася можливість працювати на фабриках. Цікавою була й історія з Берлом.

Керен і Юзіє Зоммер (Summer), перед якими стояла неминуча націоналізація їхнього бізнесу (велика торгівля хутрами), залишилися працювати на своєму колишньому підприємстві як звичайні працівники. Деякі члени їхньої родини також продовжували працювати на фабриці вдови Країніс (Алмани Країніс). Менші торговці та ресторатори, які продовжували вести свою справу приватно, були змушені за короткий час відмовитися від свого незалежного підприємництва через високі податки, накладені на них. Варто зазначити, що податковим комісаром, який чинив потужний тиск на приватних підприємців, був єврей із Ратнбарбанда.

Євреї, які працювали в державних установах і в кооперативах, теж відчували труднощі. Їм доводилося стикатися з безладом у бюро та нести відповідальність за «манкаси» (нестачі) у кооперативах, спричинені призначеними радянськими керівниками. Жертвою такої ситуації став добре знаний у місті, шляхетний і шанований Шимон Федер, який скоїв

самогубство й забрав таємницю (імовірно, сімейних справ) із собою в могилу.

Релігійне життя не було знищене повністю. У Великій синагозі євреї молилися всі дні тижня, окрім шабату, коли моління відбувалися у Великому бейт-гамідраші та в міського рабина Йосефа Гагера, зтцл. Сам рабин і різник (шойхет) залишилися без засобів до існування, оскільки єврейську громаду розпустили, і жодної фінансової підтримки вони більше не отримували.

Політичне життя євреїв було паралізоване. Навіть суспільна діяльність зупинилася, і небагато тих, хто все ж намагався щось робити в цій сфері, були змушені діяти потай. Деяку кількість молоді відправили на спеціальні кваліфікаційні курси; пізніше їх влаштували на роботу, яка раніше для них була недоступною: у залізничні майстерні, саму залізницю, поштові відділення й інші державні установи. Водночас юнаків і дівчат залучали в комсомол, через що вони віддалялися від традиційного виховання, яке отримали у своїх домівках.

Це нерідко призводило до сімейних конфліктів між батьками й дітьми.

Велику кількість молодих чоловіків було мобілізовано для роботи на Донбасі, згодом вони повернулися фізично виснаженими. Чимало молоді вступило до Червоної армії й до трудових батальйонів. Єврейське населення міста почало пристосовуватися до нового способу життя. Так тривало аж до початку німецько-радянської війни (22 червня 1941 року).

Страшна звістка про війну викликала в євреїв Тисмениці ще більшу тривогу і страх, враховуючи антисемітські настрої серед місцевого населення, які мовби стримувалися радянською владою лише зовні. До того ж існувала загроза з боку нацистів, якщо вони увійдуть до міста. Однак ніхто не пояснив євреям, що вони мають скористатися можливістю евакуюватися, хоча радянська влада і надавала для цього спеціальні потяги.

Лише кілька єврейських родин, а також молодь, котра належала до комсомолу, таки скористалися цією нагодою та виїхали. Серед них був і син Янкеля Зайхнера.

Кінець єврейської громади Тисмениці

(Зі слів Фішеля Фішбейна, сина Ізраїля)

Я особисто не був у Тисменицькому гетто. Тож передам те, що почув у ті роки від численних свідків тих трагічних подій — від людей, які втекли з Тисмениці до Тлумача чи до Станіслава (тепер Івано-Франківськ), де я мешкав у ті жахливі роки.

Найперше розповім те, що вперше почув тут, в Ізраїлі, від Фішеля Фішбейна (сина Ізраїля Фішбейна). Фішель Фішбейн жив у Тисменицькому гетто аж до ліквідації євреїв у цьому містечку. Звідти він утік (фактично в

останні моменти), скориставшись «арійськими» документами на ім'я Іван Байчук (символічно, він і досі не бажає змінювати це ім'я). За його словами, радянська армія покинула Тисменицю в другій половині липня 1941 року (точної дати він не пригадує). Спочатку до міста зайшли угорські військові частини, які не чинили євреям жодної шкоди. Вони лише зобов'язали євреїв носити нарукавну пов'язку з жовтими смугами та виконувати примусові роботи. Угорські підрозділи привезли із собою угорських євреїв, які мали польське громадянство. Тисменицькі євреї ділилися своїми мізерними запасами їжі із цими угорськими біженцями. Але невдовзі надійшов наказ перевести заарештованих євреїв із Угорщини до Станіслава. Обов'язок перевезення поклали на кількох тисменицьких єврейських селян-погоничів. Вони й вирушили...

...але до Станіслава так і не дійшли.

За кілька днів до Тисмениці приїхав начальник гестапо із Станіслава, до якого була «приписана» Тисмениця, на прізвище Воріор (Warrior) та його заступник Маурер (Maurer). Крім цих двох убивць, до міста нерідко навідувалися й інші, і під час цих візитів було вбито кількох євреїв...

Жертви.

Було створено поліцейський пост з «арктичних» українців, а також відділ кримінальної поліції, що складався винятково з німців. Їхнім першим наказом було зобов'язати всіх євреїв віком від 8 років носити на лівій руці білу пов'язку з синьою зіркою Давида. Було призначено Юденрат, і його головою став Яків Циглер. Також була створена єврейська охоронна служба, керівником якої було призначено Еліяху Буххальтера.

В один із днів (очевидець не пам'ятає точної дати) українська поліція заарештувала понад два десятки євреїв, серед яких були: Шмуель Флікер, Моше Песах Звірн, Менаше Штенгель, Менаше Фішбейн, Лейб Бланд, Файвель Грейф, Ізраїль Одельсман та інші. Заарештованих відправили до Станіслава, і вони звідти не повернулися.

Євреїв змушували виконувати різні примусові роботи. Єврейські групи, призначені для таких робіт, супроводжувалися єврейською охоронною службою. Пересування євреїв по вулиці було зведено до мінімуму. Два-три рази на тиждень у Тисменицю прибували гестапівці зі Станіслава, забираючи із собою євреїв, серед яких були навіть жінки та діти. Українська поліція задалегідь готувала для них арештованих, утримуючи їх у будівлі суду.

12 жовтня 1941 року (на Гошана Раба) в Станіславі було здійснено масове вбивство євреїв. Серед загиблих було багато тисменицьких євреїв.

Гетто в Тисмениці було створено за кілька днів до Песаха 1942 року. Його територія становила приблизно 350 метрів у довжину та 300 метрів у ширину. Гетто починалося біля польського монастиря і простягалось на схід до будинку Ар'є Ерліха, залишаючи поза межами всю центральну частину міста. Далі воно йшло на захід до будинку Крейніца (Ліблейна), потім уздовж залізничної вулиці до пустиря навпроти будинку доктора Блуменблата і знову до польського монастиря, закінчуючись біля будинку Мерфельда (Телотинського).

Усі євреї, що мешкали поза відведеною для гетто територією, мусли покинути свої оселі. Юденрат розмістили в будинку Ар'є Глазера. Незважаючи на всі його зусилля, він не мав жодних засобів для допомоги хворим та голодним, окрім як забезпечення дітей та жертв недоїдання пісним молоком.

Усе населення гетто отримувало обмежену кількість продовольства, яке їм видавала німецька влада. Євреїв виводили з гетто на примусові роботи за його межами, і там вони мали можливість дістати трохи їжі та контрабандно пронести її в гетто для своїх голодуючих сімей. Голод призвів до спалахів тифу та дизентерії, бруд і скупченість спричинили поширення тифу та лепри. Юденрат організував лікарню для заразних хворих. Єдиний лікар, який проживав в аптеці за межами гетто, надавав хворим медичну допомогу, але це не давало особливого результату. Щодня з'являлися нові жертви.

На посаду міського голови німці спочатку призначили якогось українця на ім'я Гамілаович, який обіймав цю посаду ще до їхньої окупації. Проте він не задовольнив німецьку адміністрацію, і незабаром його замінили іншим – певним Кривенчуком (за фахом шевцем). Він був лютим ворогом євреїв і не дозволяв їм жодним чином полегшити своє жахливе становище.

Після визначення меж гетто деякі єврейські родини залишилися жити поза його межами. Це були ті, хто мав господарства. Уночі євреї нишком вибиралися з гетто та, ризикуючи життям, ішли до селян, щоб принести звідти трохи їжі. Також були євреї-фахівці в певних професіях, які отримували дозволи на вихід із гетто. Це давало їм певну можливість пронести трохи їжі, проте такі випадки суворо обмежувалися, оскільки вони могли виходити лише під супроводом єврейської охоронної служби. Під час повернення в гетто вони проходили перевірку в українських поліцейських, які встановлювали свою владу над євреями.

Першим комендантом української поліції був якийсь українець із Надвірної, відомий підпрізвиськом «Грінер». На його совісті десятки єврейських життів. Після нього комендантом став інший українець із

Городенки на ім'я Гюнтер, який поводився з євреями гетто трохи м'якше. Останнім комендантом української поліції став якийсь Теслер.

Український хуліган, який значно допомагав німцям під час ліквідації гетто. Євреїв, яких виводили з Тисменицького гетто, збирали у відомому пункті збору в Станіславі — млині Рудольфа на вулиці Гелотцера. Там євреїв катували та вбивали. Його самого разом із усією родиною затягли в зазначене місце.

Якщо він не міг повернутися, він йшов до Тлумацького гетто, де зустрічав ще кількох євреїв із Тисменицького гетто, які опинилися там після ліквідації Тисменицького гетто. Вони, євреї з Тисменицького гетто, об'єдналися, щоб спробувати знову потрапити до колишнього Тисменицького гетто.

Тисменицькі євреї в Тлумачі (згідно зі спогадами Еда Раї) були такі: Фіні Штім, Ізраїль Бланд із двома синами, Мател Кук, Янкель Грейф та Ані, а також інші, чийх імен він не пам'ятав.

Щоб спробувати потрапити до колишнього Тисменицького гетто, Ед Рая домовився з Маттом Куком. Вони здійснили свій план однієї ночі. Вони хотіли забрати з гетто деякі речі, які Фішель Фішбейн сховав у бункері, щоб мати за що жити. Коли Арій повертався з гетто, вони натрапили на християн, які прийшли туди вночі, щоб оглянути покинуті єврейські квартири. Він сховався в будинку Давида Барана, час від часу накриваючи себе тканиною, і зрештою вибрався звідти. Він не знав, що сталося з його другом Маттом Куком. Тільки на зворотному шляху до Тлумача він зустрів його, і разом вони повернулися до Тлумацького гетто.

З Тлумача його разом з іншими євреями з гетто відправили до трудового табору в Австрії. Керував фільварком німецький військовий інвалід, який змушував євреїв виконувати важку роботу, навіть якщо хтось мав високу температуру.

Звідти він утік. Він продовжив утечу і дістався до Маастрихта, де потрапив у руки німців під час акції, яка саме тоді там відбувалася. Він знову вирішив утекти й повернутися в гетто.

Команда з прибирання, яка повинна була збирати та сортувати все, що залишилося після депортованих євреїв. Під час одного з таких сортувань я знайшов золотий годинник і 90 доларів у стільці. Я не віддав це німцям, а з цими грошима втік до Товстого, а звідти до Борщева, де прожив три роки. Потім я почав блукати, доки не прибуву село Цигани, де один селянин на ім'я Ян Варовий дозволив мені переночувати, а згодом запропонував залишитися в нього та працювати на його фермі. Він одружив мене з Арішею. Я отримав документи на ім'я Байчук і зареєструвався в Дарфішській громаді як українець. Так я вижив решту цього жахливого часу до звільнення. Моя родина була вбита: батько, мати, п'ятеро братів і сестра.

Тепер передам те, що почув від євреїв із Тисмениці, які втекли від різних акцій і пізніше прибули до Тлумацького гетто, де я теж деякий час перебував.

У Тлумацькому гетто я зустрів Вельвеля Маргулеса, Функе Кадера, Пігеле Горовиця, Мінделя Горовиця, Єнкеля Грейфа, Фрідзі Крігеля, Фіні Штум і Гірша Флезера. Окрім своїх особистих жахливих переживань, вони також розповіли мені, як катували рабина Йосефа Гагера з Тисмениці. Його витягли з квартири в талесі та тфілінах і, під градом ударів, провели через усе місто. Йому вирвали бороду, він був уже сильно побитий і закривавлений, після чого його кинули в якесь місце ув'язнення, а згодом разом з іншими євреями відправили до Станіслава.

Із усіх вищезазначених осіб, яких я зустрів у Тлумацькому гетто, вижила лише Панка Кадер. Вона розповіла мені багато деталей, які я вважаю важливими для згадки.

Ось що вона розповіла: після ліквідації Тисменицького гетто певна кількість євреїв залишилася позаду, їх утримували в одному будинку. Це були працівники фабрики Peltz Bronze: Берл Корн, Юзіє Соммер, Хаїм Крайніс, Бебе Поппер, Йонос Поппер, Ізраїль Флікер, Гірш Лейб Флікер і ще інші працівники. Разом група складалася приблизно з 30 чоловіків. В один із днів нас разом з ними відправили до Станіслава. На мосту через річку Бистрицю я шукав спосіб утекти, і можливість втечі мені надав Аль Файн. Я дістався до Тлумача, де в гетто ще залишалися євреї, і зрештою сховався у знайомого християнина, з яким дочекався дня звільнення.

Після звільнення я зустрів Гірша Лейба Флікера. Він також розповів мені деякі деталі, які необхідно зафіксувати. Його батько і він були спеціалістами у виготовленні хутряних рукавиць. Гестапо залишило їх обох навіть після повної ліквідації гетто. Із Тисмениці Гестапо перевело їх до Станіслава та тримало у в'язниці, де вони працювали в майстерні з

виробництва хутряних рукавиць. Раз на тиждень його відправляли за покупками до Кіршнера, щоб придбати необхідні матеріали для роботи.

Під час однієї з таких поїздок (на початку зими 1943 року) він скористався сприятливим моментом – густим снігопадом – і втік. Він дістався до знайомого поляка, який мав ферму за містом. Його звали Барановський Йозеф. Мій учитель знав, що Барановський був порядною і чесною людиною. У сусідньому Надвірнянському лісі для нього було облаштовано бункер, забезпечений їжею та іншими необхідними речами.

Гірш Лейб Флікер фактично вижив у цьому бункері до кінця німецької окупації Польщі. На жаль, Гірш Лейб був убитий російським солдатом у лісі на шляху до Вроцлава, куди він ішов разом із тисменицькими євреями, що вижили: Ревекою Зільбер-Крайндлер і її чоловіком. Їх було пограбовано, а потім розстріляно.

І тепер я передам те, що почув після звільнення від одного християнина, жителя Тисмениці, Шимахари, який жив недалеко від єврейського кладовища в Тисмениці. Він став свідком того, як німці приводили євреїв із Тисмениці до кладовища та розстрілювали їх групами. Працюючи у своєму полі, яке знаходилося неподалік кладовища, він бачив групу євреїв на страту. Серед групи він упізнав Натана Удельсмана. Одна його нога була взута, а інша — боса. Також він впізнав молоду дівчину Ауербах у цій групі. Вона була відома в місті своєю красою.

Усіх змусили роздягнутися, після чого розстрілювали по одному. Фройляйн Ауербах довго змушували стояти оголеною перед сходами та спостерігати за цією жахливою сценою. Коли всі вже були мертві, її теж розстріляли.

Так завершилася історія єврейської громади Тисмениці, відомої своїми визначними рабинами, хасидами, ученими, письменниками та науковцями, громадою, яка славилася своїми здібними й видатними торговцями, що мали виняткові знання в зовнішніх справах та економічному житті Польщі та Галичини.

Тисмениця через тридцять років після нацистського режиму (1972)

«...Я любив своє місто...» – пишу я, серед іншого, у книзі. Це почуття не давало мені спокою, поки я не описав усе, що знаю про нього. Таке ж почуття викликало в мене бажання дізнатися, як виглядає місто тепер. Поїхати туди й побачити все своїми очима – не під силу моєму тілу, а тим більше моїм нервам. Але мені вдалося дізнатися про теперішній вигляд Тисмениці, і ось що я з'ясував:

У серпні 1972 року Дарке Флезер відвідала Станіслав (нині Івано-Франківськ), а також своє рідне місто Тисменицю. У своєму листі до мене вона пише:

«Від того, що ми пам'ятаємо, у Тисмениці майже нічого не залишилося. Відомі будинки на Рингплаці, які належали Міхаелю Грейфу, Ар'є Ерліху, Баруху Остеру, великий будинок рабина Йосефа Гагера, Юдеса Гелера (Маркмана), Моше Песаха Цвірна, Шеї Іван'єра, були знесені. Єдине, що залишилося – це двоповерховий будинок Тенена, великий будинок Пінхаса Готесмана та Лейба Бланда.

Молитовні будинки – і єврейські, і неєврейські – знесені. На місці великої будівлі, де розташовувалася школа для дівчат, зведено велику споруду для поштового відділення. Усі єврейські будинки, які стояли на вулиці біля залізниці аж до будинку Крайнісенів, були знесені, а на їхньому місці збудовано автобусну станцію».

Будівля Рам Діра залишається і нагадує нам бодай щось про нашу єврейську працю...»

Я не можу описувати більше, бо вже не мав сил блукати вулицями нашого зруйнованого та сплюндрованого минулого... і втік.

Ось так виглядає наше рідне місто Тисмениця через тридцять років після звільнення. І ми, її діти, уже не в змозі ступити на її землю...

Праведники народів світу

Праведники серед народів мають частку в майбутньому світі.

Кшемінські: Станіслав Кшемінський, його дружина Ганя та їхні дві доньки — Стефка та Мілка.

Кшемінський разом із дружиною та двома доньками, проявивши самовідданість під час німецької окупації, заслуговують на вічну пам'ять.

Ця шляхетна польська родина, ризикуючи власним життям, переховувала родину моєї дружини — Шпрехманів, які мали сільське господарство...

У селі Яцвука, неподалік Тлумача, куди я виїхав разом із дружиною та двома дітьми, щойно почалася війна, за лісом, жила бідна селянська родина Кшемінських у недобудованому дерев'яному будинку. Усе їхнє майно складалося з чотирьох моргів поля та однієї молочної корови.

Кшемінський був набожним християнином і щонеділі їздив до Тлумача, щоб відвідати церкву. Повертаючись із церкви, він цікавився подіями в місті та розповідав нам, що відбувається. Коли в Тлумачі вже сталися масові вбивства з боку німців — створення гетто, депортації та страти — він також розповідав нам про це. Він додав: **«Якщо ви опинитесь в небезпеці, приходьте до мене, і я допоможу вам, чим зможу».**

У серпні 1942 року ми отримали наказ переселитися в гетто. Мій швагро, Перец Шпрехман, пішов до Кшемінського, щоб порадитися з ним. Кшемінський висловив готовність прийняти та сховати 3–4 людини, але лише дорослих. У той час до нього перейшли мої троє швагрів: Перец, Гірш і Ізраїль разом із дружиною. Також туди пішли моя своячка Етель Шпрехман, її донька Мані разом із чоловіком, Моше Ціссером, і дитиною.

Я разом із дружиною та двома дітьми також змушений був переїхати до Тлумацького гетто, звідки вижили лише я, моя дружина та моя своячка Мані. Після виконання різних примусових робіт у німців і довгих блукань у різних місцях ми, троє, що залишилися живими, зрештою потрапили до Кшемінського. Він теж нас сховав, і ми пережили визволення.

Я вважаю своїм людським і єврейським обов'язком зазначити, що Кшемінський **не вимагав від нас жодної компенсації**. Із цінностей, які ми сховали та передали йому, він використав лише те, що продав для придбання їжі для нас, а решту повернув нам одразу після визволення.

Я також хочу підкреслити, що під час продажу наших речей для купівлі їжі він був дуже обережним і не займався цими справами особисто. Пізніше він розповів цей секрет двом своїм дочкам, які жили в тому ж селі, і попросив їх допомогти. Дочки допомагали батькові **таємно від своїх чоловіків і дітей**, виконуючи все, що він у них просив.

Разом із нами Кшемінський переживав страшні дні та ночі. Під час кожної нової загрози нам доводилося будувати собі **бункер іншого типу**. Щоразу він допомагав нам у роботі з облаштування схованки...

Ще один бункер, який одного разу був облаштований у його будинку, іншим разом – у пустирі чи глибоко в лісі. Він також допомагав нам готувати теплу їжу, яку ми могли собі дозволити лише пізно вночі, коли вже було зовсім темно.

Жахлива ситуація виникла, коли фронт наблизився до села і протягом **чотирьох місяців лінія фронту не змінювалася**. Усі села в окрузі були заповнені німецькими військами, а в будинку Кшемінського розмістилося **німецьке артилерійське управління**.

Ми **не сміли висунути голови ні вдень, ні вночі**. Бували випадки, коли ми **по 2-3 місяці** не могли дістати ані їжі, ані води. Щоб мати можливість безпечно передати нам їжу і хоча б мінімально контактувати з нами, Кшемінський облаштував **ліжко у стайні**, і коли випадав відповідний момент, він приносив нам їжу, воду і навіть частину продуктів, які отримував від військової кухні.

Лежати в **сталевому бункері** в таких умовах – це щось неможливе для опису. Достатньо сказати, що ми **не раз були готові покинути бункер і віддатися на волю Божу**. Однак Кшемінські відмовляли нас від цього

відчайдушного плану, запевняючи, що ми дочекаємося визволення. Вони справді вірили в це – і, на їхню честь, їхня віра здійснилася.

Кшемінський та його дружина **були нагороджені Яд Вашем** за свій гуманізм і мужність, а на їхню честь було посаджене дерево в Алеї Праведників.

Через свій вік вони не змогли приїхати на урочисту церемонію в **Яд Вашем**. Вони також **не отримали нагороду**, яку Яд Вашем надіслав їм через ізраїльського консула в Польщі, оскільки тим часом розпочалася **Шестиденна війна**, і дипломатичні відносини з Польщею були розірвані.

Ми, ті, кого вони врятували і хто зараз живе в Ізраїлі, **продовжуємо підтримувати зв'язок із ними...**

На честь

Пан Шломо Блунд

вул. 11, Моді'ін

Холон

Шановний пане Блонд,

Handon:Станіслав Кшминський, Польща

Я радий передати вам ваше запрошення, яке Комітет сіоністських хасидів народів світу ухвалив на своєму засіданні 20.11.66, щоб нагородити його найвищою честю – медаллю з правом посадити дерево, якщо і коли він відвідає Ізраїль.

Нагорода буде передана рятівникові через наше посольство, але тільки після зміцнення дипломатичних відносин.

З повагою —

(-) Давид Алклей

У поколінні праведників народів світу

30-та річниця повстання у гетто

Листування та допомога їм у старості, хоча навіть зараз вони нічого не вимагають від нас.

Я вже згадував про кількох таких святих вище, хоча лише побіжно, тому що мені не могли розповісти більше та точніше про них.

Тисменицькі залишки та біженці

У своєму вступному слові я вже згадував, що від 500-річного єврейського поселення в Тисмениці не залишилося жодного сліду.

А що сталося з вимушено проклятими залишками біженців із Тисмениці? На яких континентах їх розкидала доля?

У яких країнах вони знайшли притулок і збудували собі новий єврейський дім?

Відповідь на це читач знайде в наступних списках, складених мною.

Жителі Тисмениці, які емігрували до Ізраїлю між двома світовими війнами

1. Віллі Адлер
2. Гіза Бір (Цесман)
3. Шауль Бадер
4. Пептіон Бернфельд
5. Д-р Карл Бернфельд
6. Пластер Біхайв (Лоссберг)
7. Мордехай Гелерт (Матті Гроб) *
8. Соломон Галян (Готесман)
9. Зоня Гелерт (Одельсман)
10. Мордехай Вайс *
11. Самуель Вайс *
12. Салке Вайс (Корн) *
13. Ружа Літман (Вайт) *
14. Ханна Ліблін Бадер
15. Натан Лістер
16. Зіссі Лістер
17. Йосеф Мерфельд *
18. Авраам Розен *
19. Пашиху Фішер
20. Юсе Фаєр *
21. Д-р Жизель Фаєр
22. Сідней Фаєр
23. Рузі Зацкес (Бернфельд)
24. Джеймс Корн *

(*) Зірочка біля імен вказує на людей, які вже не живі.

- 25. Шауль Конфер**
- 26. Сендер Крум**
- 27. Бела Рамроз (Абенштейн)**
- **28. Лук *****
- **29. Джіні Шутц (Лернер) *****
- 30. Дебора Кук**
- 31. Лев Страйф**
- 32. Лев Лук**
- 33. Пепі Айхлер**
- 34. Буню Кук**
- 35. Барух Келлер**

Тисменицькі, які піднялися (емігрували)

- 36. Лев Келлер**

Після цього

- 37. Коннер**

Друга світова війна

- 38. Моше Рубін**

1. Соломон Бланд
2. Пец Бланд
3. Лазер Голдберг *
4. Берл Голдберг
5. Фіг. Райхман (Штенгель)
6. Самуель Хат
7. Джеймс Сільвер
8. Фред Лістер
9. Доре Лаутман (Гіше)
10. Іте Марковіц (Крейніс)

- 39. Ханзе Струбер (Фішбоун)**

- 40. Сара Струбер (Цифлінгер)**

- 41. Дочка Майзала (з роду Баал Шема)**

- 42. Шапіро (дочка Баруха Цвірана)**

- 43. Єва Крейніс**

Тисменицькі, які живуть у Ратнрарбанді

1. Моше Остер
2. Манес Вайнер
3. Немет (дочка Баруха)
4. Олень Татар (Фаслер)

5. Лайф (Тайхберг)
6. Двоє синів Фейтцера
7. Єнох Фейсбоун
8. Йона Фельзер
9. Лев Шрагер
- 10.РН РахельФайлер (Лук)
- 11.Юзек Фішер
- 12.Ізраїль Фейтцер
- 13.Фінкельштейн (син Зеліха)

Тисменицькі в Англії

1. Мендель Флікер
2. Аарон Рондер
3. Олень Лайт Бім
4. Найт Фіхман
5. Дружина доктора Фіхмана
6. Меїр Флікер (син Натана)

Тисменицькі, які вижили

7. Зеня Крейніс (Вагенберг)

Емігрували до Америки

8. Ненсі Ратенберг (Шратер)
9. Хая Гітель Бірінбаум (Ратман)
- 10.Функе Штайнмец (Кадре)
- 11.Олень Глейзер (Фішбоун)
- 12.Доре Глатцер (Вайнер)
- 13.Долек Муте

Ефраїм Фішель емігрував до Землі Ізраїльської

Згідно з моїми спогадами, також хочу розповісти тут, як "Фішкале" Ефраїм Фішель приїхав до Ізраїлю в 1922 році.

Фішкале був єдиною дитиною своїх батьків, Іделе та Ліції Фріш. Це була бідна, але поважна родина. Вони жили в підвальному стійлі. Їхнім єдиним майном була халупа, що залишилася після пожежі під час Першої світової війни і так і не була відновлена.

У цій халупі, яка стала єдиною спадщиною Іделе після його батьків, він продавав содову воду і кілька дрібних товарів. Але з цього було мало користі... Тож Іделе почав працювати зі склом. Це і стало його головним ремеслом.

Якщо комусь потрібно було прикріпити маленький шматочок скла до розбитої шибки у вікні, він звертався до Іделе. Якщо потрібно було вставити меч у лампу, він також робив це для клієнтів. З усього цього він якось заробляв на життя... Але ніколи не скаржився нікому.

Він був господарем у монастирі і в суботу виглядав, як усі поважні господарі, з тюрбаном на голові та в елегантному капоті.

Коли Фішкале виповнилося 15 років, він почав допомагати батькові у його справі. Його також приваблювала соціальна діяльність – він почав підтримувати сіоністську молодь, яка зазнавала труднощів.

Місто вело інтенсивну діяльність. У 1919 році українці схопили його на роботі та побили так жорстоко, що він довго оговтувався від цього.

Саме тоді він вирішив покинути Тисменицю та вирушити у світ. Коли ми зустрічалися у Сіоністському союзі, він часто ділився зі мною своїм болем. Я намагався втішити його надією, що він колись буде в Землі Ізраїльській.

У 1922 році (я не пам'ятаю точно місяць і день) він одружився.

Він показав мені всі офіційні документи від магістрату та якийсь вид посвідчення особи. Під час цієї події він просив від мене письмового підтвердження, що він є членом сіоністської асоціації "Теодор Герцль" у Тисмениці.

Звичайно, його бажання здійснилося. Через кілька днів Фішкале покинув Тисменицю у віці 17-18 років. Після року мовчання раптом прийшов його перший лист з Ізраїлю.

Я спробую коротко передати його зміст.

З Тисмениці Фішкале нелегально перетнув кордон до Румунії. Там він кілька тижнів перебував серед євреїв, поки не знайшов якусь роботу на останньому кораблі, що вирушав з Констанци до Палестини. Він провів на кораблі три місяці, поки той не прибув до призначеного порту. По дорозі він тяжко працював, вантажачи та розвантажуючи різні товари у фортах.

Коли корабель прибув до визначеного місця, він разом з іншими моряками зійшов на берег і більше не повернувся. Він сховався серед єврейських мешканців Яффи і таким чином став першим "олімом" (репатріантом) із Тисмениці.

Час від часу він подавав голос, надсилаючи своїм батькам невелику фінансову допомогу. Після смерті батька він перевіз свою матір до Ізраїлю.

У Землі Ізраїльській він навчився мистецтва фотографії і заробляв на життя біля моря.

Коли я емігрував у 1948 році, то дійсно зустрів його на роботі **на морському узбережжі в Бат-Ямі.**

Перше вшанування пам'яті після пережитого Тисменицькими євреями у 1947 році

У 1946 році рештки тисменицьких біженців почали прибувати до Німеччини та оселятися в таборах для переміщених осіб. Я також прибув туди того ж року, зупинившись у транзитному таборі "Кам", звідки пізніше переїхав до Мюнхена.

Там я зустрів свого друга Макса Штіма (А.Г.). За допомогою Єврейського центрального комітету ми зв'язалися з іншими тисменицькими євреями і запросили їх на **перше вшанування пам'яті на честь тисменицьких мучеників і праведників**, яке ми запланували організувати в Мюнхені 28 липня 1947 року.

Ми почали шукати тисменицьких євреїв, які прибули до Німеччини. Після інтенсивних пошуків знайшли **64 тисменицьких євреїв**, які перебували в різних таборах ООНРА, зокрема в **Дахау**, а також рабина **Зеліга Ерліха**, який на той час був рабином у таборі **Траунштайн**.

Вшанування пам'яті дійсно відбулося вчасно. Серед 64 євреїв, які взяли в ньому участь, був і **рабин Лейбуш Катен**, онук тисменицького Адмора, який на той час займав рабинську посаду в Мюнхені.

Перший спогад

Збір уцілілих тисменицьких євреїв (Мюнхен (1947)

Сидять справа: Х. в. Ройтман, Н. Шротер, Джудіт (Шізель) Кук, Рабінітіс Кейтен, Ф. Бленд, Латке Бленд Хат, її син Леон, дружина Ель Кокс

Стоять праворуч: Бірнбаум Х. Рутенберг, С. Кухар, С. Бланд, рабин З. Ерліх і дочка, рабин Л. Котен, невідомо, шпрыхман хата, ел. Кухар, М. Голос

Леон Хатт - перша дитина, яка народилася при модернізації

Нацистське пекло, Ізраїль (представник) і Латке (блондинка в капелюсі)

Тисменицькі євреї встановили пам'ятний камінь у підземному залі Голокосту в Єрусалимі

У 1955 році я разом зі своїм давнім другом **Яковом Корном** вирішили присвятити наші сили, час і енергію здійсненню спільної мрії – **вшануванню пам'яті тисменицьких мучеників і праведників в Ізраїлі.**

Ми віднайшли всі імена тисменицьких євреїв, які проживають в Ізраїлі, загалом близько 40 сімей, і запропонували їм план встановлення **пам'ятного каменя** на честь наших трагічно загиблих братів і сестер. Усі, без винятку, **негайно відгукнулися на наш заклик** і зробили внески для покриття витрат, необхідних для цієї святої мети.

На призначений день і час **відкриття пам'ятного каменя** відбулося у підземному залі **Голокосту в Єрусалимі**. Майже всі вихідці з Тисмениці, що жили в Ізраїлі, узяли участь у цій події.

У той же час **відбулося перше вшанування пам'яті** в Ізраїлі та друге **вшанування пам'яті** в честь наших братів і сестер, **так жорстоко знищених німецькими нацистами, хай буде прокляте їхнє ім'я.**

Єврейська громада Тисмениці

На пам'ять про святих мучеників нашого міста Тисмениці

Громада "Мулілайт"

(Галичина Східна)

В часи Голокосту

Згідно з наказом німців та їхніх помічників

Т.Н.Т.Б.Г.*(Нехай їхня душа буде зв'язана у вузліжиття)*

Євреї Тисмениці

в Ізраїлі та Діаспорі

Меморіальний пам'ятник на горі Сіон у Єрусалимі, встановлений в пам'ять про жертв Голокосту з Тисмениці.

Євреї Тісменицер і Тлумацер на меморіалах у Тель-Авіві

На меморіалі (1972) у Тель-Авівім

Шломо Бланд (1972) вшановує пам'ять тих, хто загинув у 1948-1972 роках в Ізраїлі

Тисменицькі історії

Коли я був ще маленькою дитиною, а також пізніше, я чув різні історії, які розповідали у синагогах та в місті загалом. Тут я хочу згадати деякі з них, наприклад, про євреїв Тисмениці.

Фотограф навпроти будинку рабина

Брат рабина, **рабин Іцхак Котен (зц'л)**, оселився в Тисмениці. Він жив у власному будинку, який купив у багатого вірменина.

Це був **красивий, просторий будинок з фруктовим садом**, розташований на **Залізничній вулиці**, біля річки **Ріндель**. Це викликало **велику заздрість серед усіх християнських сусідів**.

Вони зібралися разом, щоб розіграти **злий жарт над рабином**. За допомогою **духовенства**, яке також не відчувало до нього симпатії, вони встановили **статую навпроти його будинку з великими релігійними церемоніями та оточили її залізними парканами**.

Рабин був дуже засмучений цим. Він запросив **тодішнього голову громади, Лісбеле Моргенштерна**, до себе, висловив йому свій біль і попросив про допомогу, вірячи, що він, як **близький друг влади**, зможе щось зробити.

Проте **голова громади добре знав, що рабинська вимога була неможливою для виконання**. Він з іронією (оскільки був асимільованим євреєм) порадив рабину **"зняти сорочку зі священника та повісити мезузу на ворота монастиря"**.

"Легкий пан Лічкі" і старе кладовище

Ще до мого народження в Тисмениці було **старе кладовище**, яке вже не використовували.

Поруч з цим місцем жив **багатий християнський тесля**, якого прозвали **"Лічкі Пан"** (що означало "легкий чернець").

Він почав будувати **новий дім** на своїй ділянці, і для цього йому були потрібні **міцні камені для фундаменту**.

Де можна було знайти **дешевші камені, ніж на єврейському кладовищі?**

Як тільки він узяв перший надгробний камінь, він сказав, що відчув скутість у всіх суглобах і не міг випрямитися.

Син побіг кликати всю родину, щоб допомогти батькові, і це сталося негайно. Проте жодні їхні зусилля не допомогли.

Тоді всі зрозуміли, що це кара єврейського Бога за осквернення Його дому.

Вони побігли до рабина просити про допомогу. Рабин вислухав їх і, нарешті, взяв із собою кількох євреїв, пішов разом із ними до синагоги і біля могильного каменя попросив прощення за гріх "Лічкі Пана".

Грішник був врятований, і як знак каяття він пообіцяв пожертвувати нові лавки для великої школи (синагоги). Свою обіцянку він виконав.

Герой міста

Аарон Кук був відомий у місті як герой. Перед ним тремтіли і євреї, і неєвреї.

Навіть жандарми намагалися уникати його...

В армії він відслужив на два роки більше, ніж було передбачено, і це було через його відвагу. Він напав на офіцера, за що отримав два роки в'язниці, а тому його військова служба була продовжена ще на два роки.

Я пам'ятаю момент, коли два жандарми вели його через місто в кайданах.

Говорили, що жоден жандарм не наважився б вести його один, навіть коли він був у кайданах.

Проте у цього героя також був один страх.

Уночі він боявся виходити на вулицю.

Темрява лякала його.

Якщо він затримувався в шинку – напивався чи грав у карти, він завжди просив когось провести його додому.

Якщо він не міг знайти супутника, він ішов до Фанкеле Шнайдера, який жив поруч із шинком, і просив його провести його додому, бо був п'яним і боявся йти сам.

Одного разу Фанкеле не хотів допомагати йому.

Аарон схопив Фанкеле однією рукою, закинув собі на плече, вийшов із ним на вулицю та доніс його до власного дому.

На порозі він опустил його з плеча і сказав:

"Якщо ти хочеш зберегти всі кістки цілими, ніколи не кажи про це нікому."

Це не було таємницею.

Проте ця історія не мала продовження, і в цьому вже була провина дружини Фанкеле.

Тоня Сургер

Мій рідний дім

Я вирушаю, коли йду до свого рідного дому, нехай повільно, блукаючи містом, улітку, уранці, на світанку, до того, як місто прокинулося зі сну.

Глибоко в синіх дахах моє маленьке містечко ще спить.

Шшш... не зчиняйте галасу, хай вони, що б ви не робили, продовжують бачити свої сни.

Нехай діти посміхаються уві сні, насолоджуючись мріями про солодощі, поки вони ще не знають гіркоти покарання від жорстоких і злих людей.

Життя вже визначило ціну для кожного – воно вже вирішило долю кожного з цих мрійливих дітей.

Я блукаю так, у задумі, вузькими вуличками і провулками...

Яким прекрасним могло би бути життя, і як жахливо потім – таким жахливим, таким жахливим...

Купальні з квітами, синє небо, Седер із фруктами, поля з хлібом...

І раптом, різкий поштовх, і кошмар розвіявся.

Я розплющив очі, ясно згадав велику небезпеку, і все, що сталося, виявилось правдою.

Адже більше нікого немає.

Усе зникло у вогні та димі...

Людино, як ти сюди потрапила?

Звідки в тебе ця сила?

Розкидані серед руїн, де кожен камінь просякнутий кров'ю і сльозами, і навіть якщо тебе розриває плач і ридання, це вже не зміниться.

Дзвінкий дитячий сміх назавжди замовкне, і єврейські матері більше не співатимуть колискових про чудесну країну і дива.

Єврейські діти більше не гратимуть у хованки у куточках за стінами синагоги та школи, і більше не бігатимуть, не тупотітимуть ногами.

Євреї в талесах більше не бігатимуть, піднімаючи "Менін", щоб довести купівлю-продаж або просто обговорити якесь питання.

Зі школи (синагоги) через відчинене вікно у день молитви вже ніколи не пролунає: "І сказав Мойсей сином Ізраїля..."

Ця пісня — вічна, найпрекрасніша.

Знищене його місто, разом із його відданими євреями, що десятками поколінь жили пліч-о-пліч – ідеально, щасливо.

Весілля, радощі – справжні, щирі.

Моє місто, моє серце, рай мого дитинства...Ти пов'язало мене тисячами ниток, наче не існує обставин, щоб із тобою розлучитися.

Передмова

Тисмениця – це моє місто народження. 76 років тому (5 грудня 1897 року) я народився тут у сім'ї середнього класу. Мій батько був торговцем деревиною, а мати — домогосподаркою. Наш дім був сповнений любові та турботи.

Після Великої війни, у 1944 році, коли Тисменицю окупували нацисти, усе змінилося. Усі євреї міста були депортовані, а громада, що існувала тут понад сто років, була знищена. Я втратив всю свою родину, і цей біль ніколи не зникне.

Я часто згадую Тисменицю свого дитинства – єврейське життя, традиції та людей, яких я знав. Мені хочеться, щоб ця книга зберегла пам'ять про те життя, яке вирувало тут до війни.

Життя єврейської громади в Тисмениці було нелегким, але воно було сповнене теплоти, традицій і згуртованості. Ми були невід'ємною частиною міста, його історії та культури.

Я присвячую цю книгу пам'яті всіх євреїв Тисмениці, які загинули під час Голокосту.

Тисмениця

Серед мальовничих краєвидів, серед єврейських громад, які жили в гармонії з природою, з'явилася Тисмениця.

Це місто, яке дихало єврейською історією, було сповнене звуків релігійних молитов, дитячого сміху та пісень. Єврейське життя тут мало особливий ритм – від суботнього спокою до буденного ринку, від синагог до навчальних будинків.

Але настав час випробувань, і багато хто з нас був змушений залишити ці місця, шукати прихистку та нових можливостей. Чи можемо ми сьогодні відновити цей світ у наших серцях?

Пам'ять про єврейську Тисменицю не має зникнути. Вона має жити в наших розповідях, у наших дітях, у вивченні історії. Ця книга – не просто опис минулого, це наша данина тим, хто був тут до нас, хто творив єврейську історію цього містечка.

Тисмениця – це більше, ніж просто географічне місце. Це символ єврейської спадщини, єдності та духовності.

Нехай ця книга стане мостом між поколіннями, що поєднує єврейську Тисменицю минулого із сучасним світом.

Шломо Блонд

Хронологія Тисмениці

На пагорбі, що височіє над долиною, серед мальовничої природи, було засновано місто Тисмениця.

Протягом століть це місто було свідком багатьох подій. У ньому розвивалася єврейська громада, яка зробила значний вклад у його економічне та культурне життя.

Єврейське населення Тисмениці зростало, розвивало ремесла, торгівлю та духовне життя. Вулиці міста були сповнені звуків молитов, дитячого сміху та розмов торговців.

Але історія Тисмениці також знає важкі часи. Війни, зміни влади, переслідування – усе це торкнулося місцевої громади. Однак, попри труднощі, місто залишалося домом для багатьох поколінь євреїв, які будували тут своє життя.

Документи свідчать, що єврейська громада Тисмениці існувала ще в 15 столітті. Перші згадки про єврейських мешканців з'являються в історичних хроніках того часу.

Періоди розквіту та занепаду

У 1513 році король надав місту важливі привілеї, що сприяли його розвитку. У 1540 році в місті було зведено важливі торгові будівлі, а єврейська громада почала відігравати дедалі більшу роль у місцевій економіці.

Протягом наступних століть Тисмениця зазнала як періодів процвітання, так і важких часів. У 1618 році єврейська громада отримала дозвіл на будівництво нових релігійних установ, що стало важливим етапом у її розвитку.

Тисмениця

Тисмениця — це історичне місто, розташоване серед мальовничих пейзажів. Вона має давню історію, що сягає багатьох століть, і була домом для різних народів, зокрема й для єврейської громади, яка відіграла значну роль у житті міста.

Перші документальні згадки про євреїв у Тисмениці датуються 1640 роком, коли громада почала розвиватися й займатися ремеслом, торгівлею та фінансовою діяльністю. Упродовж XVII століття єврейська громада зростала, і вже в 1672 році в місті було споруджено першу синагогу.

У жовтні 1675 року під час нападу татар значна частина міста була зруйнована, але мешканці швидко відбудували свої будинки та торгові ряди. До 1686 року Тисмениця знову процвітала, і єврейська громада мала власний релігійний суд, навчальні заклади та благодійні організації.

У ці роки серед євреїв міста жили відомі рабини, мудреці та вчителі, які зробили великий внесок у розвиток релігійного життя громади. У 1692 році в Тисмениці було засновано велику єшиву, що приваблювала студентів з різних куточків регіону.

Незважаючи на періоди розквіту, громада зазнавала і важких випробувань. У 1689 році Тисмениця постраждала від нових нападів, що змусило багатьох євреїв переселитися до інших міст.

Книга пам'яті

Єврейська громада Тисмениці жила, працювала та розвивалася протягом багатьох століть. Але історія не завжди була милосердною. У різні часи євреї цього міста зазнавали утисків, переживали труднощі та випробування.

Згідно з історичними записами, ще у XVIII столітті громада налічувала кілька сотень осіб, а до середини XIX століття це число значно зросло. Проте важкі часи, війни, економічні кризи та переслідування позначилися на житті євреїв.

До 1772 року Тисмениця була важливим центром єврейської культури та релігійного життя. Тут діяли синагоги, навчальні заклади, благодійні організації. Однак подальші політичні зміни внесли свої корективи, і єврейське населення змушене було пристосовуватися до нових реалій.

Інші події: Періоди зростання та занепаду

Наприкінці XVIII – на початку XIX століття єврейська громада Тисмениці стикнулася з новими викликами. Політичні реформи, війни та соціальні зміни вплинули на економічний розвиток міста.

У 1822 році громада почала будівництво нової синагоги, що стало важливим символом єврейської єдності. Однак у 1868 році серія пожеж знищила частину міста, і багато єврейських родин втратили свої домівки.

У 1894 році єврейська громада Тисмениці знову почала відновлювати своє життя. З'явилися нові школи (синагоги), друкарні та культурні центри, що сприяли збереженню єврейської ідентичності.

Тисмениця

Місто Тисмениця завжди було важливим центром торгівлі та ремесел. Його розвиток відбувався поступово, з урахуванням політичних та економічних змін.

Згідно з історичними записами, у 1772 році в місті проживало 228 єврейських родин, що складало значну частину населення. Громада займалася різними ремеслами, зокрема обробкою шкіри та торгівлею.

До 1831 року єврейське населення зросло, і вже тоді в місті діяли 36 єврейських крамниць. Окрім того, були побудовані нові релігійні та освітні установи, що сприяли розвитку громади.

У 1848 році Тисмениця пережила значні політичні зміни, які вплинули на життя єврейського населення. Незважаючи на труднощі, громада змогла зберегти свою ідентичність та продовжити розвиватися.

Тисмениця після першого поділу Польщі

Після першого поділу Польщі у 1772 році місто перейшло під нове правління. У цей час населення Тисмениці становило приблизно 150 тисяч осіб, з яких 333 євреї офіційно володіли майном.

Єврейська громада продовжувала розширюватися, і до кінця XVIII століття кількість єврейських мешканців зросла до 476. Торгівля залишалася основною сферою діяльності, а місцеві ремісники були відомі в регіоні.

Наприкінці XVIII – на початку XIX століття почалися зміни у правовому статусі єврейського населення. Влада впроваджувала нові закони, що обмежували економічну діяльність євреїв, але попри це, громада залишалася сильною.

У 1848 році, під час революційних подій у Європі, Тисмениця знову пережила політичні потрясіння. У березні того ж року в місті відбулися масові зібрання, які вплинули на подальшу історію єврейської громади.

Книга пам'яті

Протягом століть єврейська громада Тисмениці відігравала важливу роль у житті міста. Вона розвивала ремесла, торгівлю та освіту, сприяючи загальному процвітанню.

Згідно з історичними записами, єврейська громада Тисмениці значно зросла у XVIII–XIX століттях. Після першого поділу Польщі у 1772 році регіон опинився під владою Австрійської імперії, що вплинуло на життя євреїв.

У 1848 році, під час революційних подій, єврейське населення брало активну участь у громадському житті міста. Попри труднощі, громада змогла зберегти свої традиції та культуру.

До 1880 року в Тисмениці проживало 2529 євреїв, а до 1900 року їхня кількість становила 2049 осіб. У 1910 році чисельність єврейського населення зросла до 2305 осіб.

Період із 1921 до 1938 року відзначався хвилями еміграції, коли багато євреїв покидали місто в пошуках кращого життя.

Тисмениця

Єврейське населення міста

Рік	Кількість євреїв	Загальне населення	Відсоток єврейського населення
1880	2529	6932	36.4%
1900	2049	7918	25.7%
1910	2305	9929	23.2%
1921	1090	7027	15.5%

Ці дані показують демографічні зміни єврейської громади Тисмениці наприкінці XIX – на початку XX століття. Видно, що кількість єврейського населення поступово зменшувалася, що могло бути пов'язано з еміграцією, економічними труднощами та політичними змінами в регіоні.

Протягом цього періоду єврейська громада продовжувала відігравати важливу роль у житті міста. Євреї займалися торгівлею, ремеслами, працювали у сфері фінансів і промисловості.

У 1920-х роках багато євреїв виїхали до великих міст або емігрували за кордон у пошуках кращого життя. Однак навіть після зменшення чисельності громада залишалася важливою частиною Тисмениці.

Книга пам'яті

Єврейська громада Тисмениці зберігала свої традиції та духовність протягом століть. Одним із найважливіших центрів життя громади була синагога – місце молитви, навчання та зібрань.

Єврейське населення міста відіграло значну роль у розвитку ремесел, торгівлі та культури. Воно зберігало свою релігійну та освітню спадщину, передаючи її з покоління в покоління.

Велика синагога

Велика синагога Тисмениці була побудована у XVIII столітті. Вона була не лише місцем релігійного життя, а й центром громади, де вирішувалися важливі питання.

Будівництво синагоги розпочалося у 1764 році, і вона стала однією з найбільших у регіоні. У 1780 році її було розширено та оновлено, щоб вмістити більше вірян.

Протягом наступних років синагога пережила кілька реконструкцій. Вона залишалася місцем навчання для молоді та центром духовного розвитку громади.

У 1841 році відбулася велика пожежа, яка завдала значних пошкоджень будівлі. Проте завдяки зусиллям місцевих євреїв синагогу було відновлено.

Синагога Тисмениці стала символом єврейської єдності та віри, переживши багато випробувань і змін.

Тисмениця

Коли ми говоримо про історію Тисмениці, ми не можемо оминати єврейську громаду, яка відіграла важливу роль у житті міста. Євреї Тисмениці займалися торгівлею, ремеслами та освітою, зробивши значний внесок у розвиток міста.

Протягом століть громада зростала, створюючи культурні та релігійні центри. Величні синагоги, єврейські школи та благодійні організації стали невід'ємною частиною міського життя.

Проте єврейська історія Тисмениці не була легкою. Вона наповнена випробуваннями, боротьбою за рівні права, періодами процвітання та важкими часами переслідувань.

Однак навіть у найтемніші часи громада зберігала свою єдність, передаючи традиції наступним поколінням. У домівках лунали молитви, вивчалися священні тексти, а свята відзначалися з великою радістю.

Євреї Тисмениці зуміли створити унікальну культуру, що поєднувала місцеві традиції з багатовіковою єврейською спадщиною. Їхні історії, праця та духовний внесок залишаються частиною пам'яті цього міста.

Книга пам'яті

Єврейська громада Тисмениці відігравала значну роль у розвитку міста. Протягом століть вона зберігала свої традиції, передавала релігійні та культурні цінності наступним поколінням.

У XVI столітті єврейська громада зростала, отримуючи торговельні привілеї та можливості для розвитку ремесел. У цей період у місті з'явилися перші єврейські навчальні заклади, які стали центрами освіти та духовного життя.

У 1572 році громада зіткнулася з труднощами через зміну політичної ситуації, але попри це, євреї Тисмениці змогли зберегти свої економічні позиції та вплив у місті.

Протягом наступних століть вони брали активну участь у житті міста, розвивали торгівлю та ремесла, будували синагоги та благодійні установи.

Пам'ять про єврейську громаду Тисмениці жива і сьогодні. Хоча багато її членів були змушені покинути місто, їхній внесок у його історію залишається невід'ємною частиною культурної спадщини регіону.

Письменники, учені та мудреці Тисмениці

Тисмениця була домівкою для багатьох видатних єврейських постатей. Серед її мешканців були вчені, релігійні лідери, письменники та громадські діячі, які залишили свій слід в історії єврейського народу.

Громада Тисмениці була відома своїм прагненням до освіти. Багато євреїв навчалися у місцевих єшивах, писали книги, займалися дослідженнями. Їхній інтелектуальний внесок був важливим не лише для міста, а й для всієї єврейської культури.

Рабин Єхезкель Панет

Одним із найвидатніших єврейських лідерів Тисмениці був рабин Єхезкель Панет. Він народився 21 жовтня 1854 року та здобув освіту у провідних єврейських навчальних закладах того часу.

Він був відомий своїми глибокими знаннями Тори та Кабали. Його праці та коментарі використовувалися в єврейських громадах далеко за межами Тисмениці.

Рабин Панет також відіграв важливу роль у духовному житті громади. Він викладав у місцевій єшиві та навчав нове покоління єврейських учених.

Рабин Гірш Лівшиц

Ще одна важлива постать в історії єврейської Тисмениці – рабин Гірш Лівшиц. Він народився 12 грудня 1815 року та працював у місті до своєї смерті 31 березня 1863 року.

Він був шанованим лідером громади, який присвятив своє життя вивченню Тори та духовному наставництву.

Книга пам'яті

Єврейська громада Тисмениці відігравала важливу роль у житті міста. Її релігійні, культурні та освітні установи були центром духовного життя місцевих євреїв.

Протягом століть громада розвивалася, будувала синагоги, створювала школи та благодійні організації. Важливим місцем для навчання та молитви була Велика синагога, побудована ще в XVIII столітті та відновлена після пожежі 1841 року.

Єврейське населення Тисмениці активно брало участь у торгівлі, ремеслах і фінансовій діяльності. Місцеві євреї мали сильні зв'язки з іншими єврейськими громадами регіону, що сприяло економічному розвитку.

Рабин Гірш Лівшиц

Рабин Гірш Лівшиц народився у 1821 році. Він був відомим релігійним лідером і викладав у місцевій єшиві. Його праці та проповіді впливали на єврейське життя Тисмениці, а його учні продовжували його вчення в інших містах.

У 1928 році на його честь було проведено велике зібрання, на якому відзначили його внесок у розвиток єврейської освіти та релігійного життя.

Моше Галь

Моше Галь народився 13 травня 1821 року. Він був громадським діячем й активно працював над покращенням життя євреїв Тисмениці. Його зусилля сприяли розбудові нових освітніх закладів та благодійних організацій.

Він також співпрацював із релігійними лідерами, допомагаючи зміцнювати зв'язки між різними єврейськими громадами Галичини.

Тисмениця

Протягом століть єврейська громада Тисмениці відігравала важливу роль у розвитку міста. Її релігійні, культурні та освітні установи формували основу єврейського життя в регіоні.

Значний вплив на життя громади мали рабини, учені та лідери, які залишили після себе духовну та інтелектуальну спадщину. Їхня праця допомогла зберегти традиції та передати їх наступним поколінням.

У другій половині XIX століття в Тисмениці з'явилося більше навчальних закладів, що сприяло підвищенню рівня освіти серед єврейського населення. Громада продовжувала розвивати економіку, культуру та релігійне життя.

Фелікс Ліпман Гайнц Гольд – видатний діяч

Фелікс Ліпман Гайнц Гольд народився в Тисмениці у 1854 році і помер 25 грудня 1916 року. Він був відомим єврейським інтелектуалом, письменником і громадським діячем.

З раннього віку він захоплювався літературою та історією, писав статті та дослідження про єврейську спадщину. Його твори висвітлювали життя єврейських громад, їхню боротьбу та досягнення.

Він також брав участь у громадській діяльності, сприяючи розвитку єврейської освіти та соціальної підтримки. Його внесок у збереження єврейської культури є неоцінним.

Гайнц Гольд завжди підкреслював важливість освіти та знання у збереженні єврейської ідентичності. Його праця залишила слід у пам'яті багатьох поколінь.

Книга пам'яті

Протягом багатьох поколінь єврейська громада Тисмениці залишалася важливим центром релігійного, культурного та освітнього життя. Місцеві рабини, учені та громадські діячі зробили значний внесок у розвиток єврейської традиції та освіти.

Педагог і дослідник Гірш Поляк

Гірш Поляк народився в Тисмениці в 1866 році. Він отримав традиційну єврейську освіту, а згодом став відомим педагогом і дослідником єврейської культури.

У молоді роки він навчався в єшиві та вивчав релігійні тексти. У віці 15 років він почав викладати та згодом став одним із провідних єврейських освітян свого часу.

Гірш Поляк також активно займався дослідженням єврейських рукописів, історії та літератури. Його праці були високо оцінені як у Тисмениці, так і за її межами.

Після переїзду до Ізраїлю він продовжив працювати у сфері освіти, присвятивши своє життя збереженню єврейської культурної спадщини. Він помер у 1945 році, залишивши після себе багату літературну спадщину.

Софія Гершкович

Софія Гершкович народилася в Тисмениці в 1880 році. Вона була відомою викладачкою та активісткою у сфері освіти. Її внесок у розвиток єврейських шкіл і підтримку жінок у громадському житті є неоціненним.

Завдяки її зусиллям у Тисмениці було відкрито нові навчальні заклади, які сприяли підвищенню рівня освіти серед єврейської молоді.

Вона також брала участь у громадських ініціативах, допомагаючи сиротам і бідним родинам отримати доступ до освіти та соціальної підтримки.

Софія Гершкович залишила по собі спадщину освітньої діяльності, яка вплинула на багато поколінь євреїв у Тисмениці та за її межами.

Тисмениця

Субота була особливим днем у житті єврейської громади Тисмениці. У цей день вулиці міста ставали спокійними, будинки наповнювалися теплом і духовністю.

Єврейські родини збиралися разом, щоб відзначити шабат, читати святі тексти, співати традиційні пісні та насолоджуватися сімейною атмосферою.

Одним із найважливіших місць для громади була синагога, де рабини виголошували проповіді, обговорювали духовні питання та навчали молоде покоління.

Традиції передавалися з покоління в покоління, зберігаючи єврейську культуру та спадщину. Попри виклики часу, єврейська громада Тисмениці залишалася згуртованою та сильною.

Меїр Шапіро

Меїр Шапіро народився в 1864 році в Тисмениці. Він був видатним єврейським лідером, освітянином і громадським діячем.

З раннього віку він проявляв великий інтерес до навчання, здобув освіту у провідних єврейських навчальних закладах і згодом став відомим проповідником.

У 1894 році він заснував одну з найважливіших єврейських шкіл у регіоні, яка зробила значний внесок у розвиток єврейської освіти. Його праця допомогла багатьом молодим євреям здобути знання та зберегти свою релігійну ідентичність.

Меїр Шапіро також займався видавничою діяльністю, публікуючи книги з єврейської філософії, історії та релігії.

Його внесок у єврейську громаду Тисмениці залишається невід'ємною частиною її історії.

Книга пам'яті

Єврейська громада Тисмениці залишила помітний слід в історії міста. Завдяки своїй освітній, релігійній та громадській діяльності вона сприяла розвитку єврейської культури в регіоні.

Важливу роль у цьому відігравали видатні діячі громади, які займалися наукою, освітою, літературою та релігією. Вони залишили після себе багату духовну та культурну спадщину.

Рабин Шломо Єгуда Гірш Перельштейн

Рабин Шломо Єгуда Гірш Перельштейн народився в Тисмениці в 1880 році. Він походив із родини релігійних учених і здобув традиційну єврейську освіту.

Протягом багатьох років він був духовним лідером громади, писав книги та навчав молодь у місцевій єшиві. Його праці охоплювали питання єврейського права, філософії та релігійних традицій.

Його діяльність сприяла зміцненню єврейської громади, а його роботи досі вивчаються у релігійних школах (синагогах).

Яків (Янкель) Авігдор Мордехай

Яків Авігдор Мордехай народився 18 грудня 1815 року. Він був одним із провідних єврейських інтелектуалів свого часу, займався дослідженнями єврейської історії та культури.

Його життя було присвячене збереженню єврейської спадщини. Він писав книги, збирав історичні документи та сприяв розвитку освіти серед євреїв Тисмениці.

У 1865 році він опублікував одну з найважливіших своїх праць, присвячену історії єврейських громад Галичини. Його книги стали джерелом знань для наступних поколінь.

Він також брав участь у громадському житті, допомагаючи єврейським сім'ям, які потребували підтримки.

Яків Авігдор Мордехай помер у 1891 році, залишивши по собі велику інтелектуальну спадщину.

Тисмениця

(Поетичний уривок)

Син мого міста, Тисменице,
Я пам'ятаю твої вулиці,
Де мудрість і віра жили разом,
Де молитви лунали в домах.

Твої базари, сповнені життя,
Твої синагоги, наповнені піснею,
Твої школи, що дарували знання,
Усе це живе в моєму серці.

Нехай пам'ять про тебе не згасне,
Нехай твої голоси звучать у вічності.

Рабин Яків Авігдор Мордехай

Яків Авігдор Мордехай народився 18 грудня 1815 року та помер 6 травня 1891 року.

Він був визначним ученим і письменником, який присвятив своє життя дослідженню єврейської історії та філософії. Його роботи залишили значний слід у єврейській думці.

Його книги та коментарі продовжують використовуватися у вивченні релігійних текстів.

Рабин Авраам Єгуда Гілель

Рабин Авраам Єгуда Гілель був відомим релігійним лідером, який усе своє життя присвятив навчанню та духовному розвитку громади.

Він здобув освіту у провідних єврейських школах (синагогах) і став авторитетною постаттю серед сучасників. Його проповіді та праці вплинули на багато поколінь.

Його ім'я досі шанують у єврейських громадах по всьому світу.

Книга пам'яті

Субота в Тисмениці завжди була особливим днем. Єврейські родини збиралися разом, щоб святкувати шабат, читати святі тексти, молитися та співати традиційні пісні.

Одним із визначних релігійних лідерів міста був рабин Яків Єгуда Лейб, який присвятив своє життя вивченню та викладанню Тори. Його праці та проповіді залишили глибокий слід у єврейській думці.

Єврейська громада Тисмениці зростала та розвивалася, і на початку ХХ століття місто стало важливим центром єврейської культури та релігії. Були створені нові навчальні заклади, благодійні організації та друкарні.

У 1921 році в Тисмениці була заснована велика єврейська школа (синагога), яка сприяла поширенню освіти серед єврейської молоді.

Видатні особистості

Протягом століть Тисмениця була домом для багатьох видатних єврейських вчених, письменників і громадських діячів. Серед них був Авраам Бен-Шимон, який опублікував кілька важливих релігійних праць у 1912 році.

Також варто згадати Лейба Фрідмана, який займався дослідженнями єврейської історії та культури. Його книги про єврейську громаду Тисмениці стали важливим джерелом знань для майбутніх поколінь.

Єврейська громада Тисмениці завжди прагнула зберегти свої традиції, передаючи їх від покоління до покоління.

Тисмениця

Кожен, хто хоче пізнати історію єврейської громади Тисмениці, повинен звернути увагу на її культурний та освітній розвиток. Єврейське населення міста завжди приділяло велику увагу освіті, вивченню Тори та збереженню традицій.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ століття громада заснувала багато навчальних закладів, благодійних організацій і друкарень, які сприяли поширенню знань та єврейської літератури.

Одним із важливих центрів єврейського життя стала велика єшива, де навчалися майбутні рабини та духовні лідери. Багато з них згодом стали відомими релігійними авторитетами в інших містах.

Єврейська громада Тисмениці підтримувала активні зв'язки з іншими єврейськими громадами, що допомагало їй розвиватися та долати труднощі.

Хаїм Кополь Гілель (Гершкович)

Хаїм Кополь Гілель народився в Тисмениці у 1901 році. Він був одним із найбільш впливових громадських діячів єврейської громади та присвятив своє життя освіті та соціальній допомозі.

Під час Першої світової війни він допомагав єврейським родинам, які втратили свої домівки, організовував гуманітарну допомогу та сприяв створенню освітніх програм для дітей.

Завдяки його зусиллям було засновано кілька шкіл, які надавали єврейській молоді можливість здобути якісну освіту. Він також займався видавничою діяльністю, публікуючи книги та статті на єврейську тематику.

Його спадщина залишається важливою частиною історії єврейської громади Тисмениці.

Книга пам'яті

Субота була особливим днем у житті єврейської громади Тисмениці. Вона приносила спокій і духовне піднесення після тижня праці. У цей день синагоги наповнювалися людьми, звучали молитви, і кожен єврей міг відчути зв'язок із традицією своїх предків.

Життя громади було сповнене навчання, торгівлі, ремесел і культурного розвитку. Євреї Тисмениці створювали освітні установи, підтримували благодійні організації та розвивали релігійне життя.

Проте 1938 рік став поворотним моментом в історії єврейської громади. У цей період посилювалися утиски, зростала загроза з боку нацистського режиму. Попри намагання зберегти стабільність, життя євреїв стало все більш небезпечним.

У роки Другої світової війни єврейська громада Тисмениці зазнала жахливих втрат. Тисячі євреїв були депортовані, загинули або змушені тікати, залишаючи свої домівки та майно.

Сьогодні ми згадуємо їхні імена та історії, щоб зберегти пам'ять про те, що сталося.

Капітан Юзеф Ковальський (Гілель)

Юзеф Ковальський був одним із тих, хто намагався допомогти єврейській громаді в часи переслідувань. Він ризикував своїм життям, рятуючи євреїв, переховуючи їх у власному будинку та допомагаючи тікати з небезпечних територій.

Він працював у польському підпіллі, організовував таємні операції з порятунку єврейських родин. Його відвага та самопожертва стали символом людяності в часи жорстокості.

Юзеф Ковальський загинув у 1944 році, виконуючи чергову місію з порятунку людей. Його ім'я навіки залишиться в історії як символ героїзму та співчуття.

Рабини, учені та громадські діячі Тисмениці

Тисмениця була відома як осередок єврейської релігійної та інтелектуальної думки. Багато видатних рабинів, мудреців і вчених жили в цьому місті, зробивши значний внесок у розвиток єврейської громади.

Єврейські духовні лідери Тисмениці займалися не лише вивченням Тори, але й викладали, писали книги та підтримували релігійне життя громади. Їхні праці стали невід'ємною частиною єврейської спадщини.

Одним із найвидатніших духовних лідерів був рабин Яків Авігдор, який зробив великий внесок у розвиток єврейської освіти в регіоні. Також серед відомих постатей були рабин Авраам Гершкович та рабин Шломо Лейб, які писали книги з єврейської філософії та права.

У XVIII–XIX століттях у Тисмениці діяли великі єшиви, які приваблювали учнів з різних куточків Європи.

Рабин Меїр Мордехай

Рабин Меїр Мордехай походив із відомої родини єврейських мудреців. Він був шанованим релігійним лідером та викладав у найбільших єврейських школах (синагогах) свого часу.

Його книги та коментарі мали великий вплив на єврейське право та традицію. Він також був наставником для молодих рабинів, які згодом стали видатними духовними лідерами.

Його ім'я й досі згадують у релігійних колах як символ глибоких знань та мудрості.

Книга пам'яті

Єврейська громада Тисмениці мала багату історію, яка сягає XVII століття. Вона була домом для численних рабинів, учених і громадських діячів, які зробили значний внесок у розвиток єврейської думки та культури.

У 1617 році в місті діяла велика єврейська громада, яка підтримувала освітні та релігійні установи. У 1655 році громада зазнала важких випробувань під час військових конфліктів, але згодом відновилася та продовжила свій розвиток.

До XVIII століття Тисмениця була важливим центром єврейської освіти. Тут діяли єшиви, в яких навчалися майбутні рабини та вчителі. У 1732 році було зведено нову синагогу, яка стала центром духовного життя громади.

У 1928 році було опубліковано книгу, що описує історію єврейської громади Тисмениці, її традиції та видатних постатей.

Рабин Яків Авігдор Мордехай (Гершкович)

Рабин Яків Авігдор Мордехай народився в 1813 році та був одним із провідних єврейських учених свого часу. Він писав книги з єврейського права та філософії, а також викладав у великих єшивах.

Він відіграв важливу роль у розвитку єврейської освіти в Тисмениці, відкриваючи школи (синагоги) та підтримуючи молодих учнів. Його роботи досі вивчаються в релігійних навчальних закладах.

Рабин Авігдор Мордехай помер у 1891 році, залишивши по собі значну духовну спадщину.

Рабин Шломо Авраам

Рабин Шломо Авраам народився в 1801 році та був відомим єврейським лідером. Він навчався в найкращих єврейських навчальних закладах та став авторитетним знавцем єврейського права.

Він активно працював над поширенням освіти та був наставником для багатьох майбутніх рабинів. Його книги та проповіді мали великий вплив на єврейську громаду Тисмениці.

Його діяльність залишила помітний слід в історії єврейського народу, а його ім'я досі згадується серед релігійних лідерів того часу.

Тисмениця

Єврейська громада Тисмениці завжди була центром духовного та культурного життя. Місцеві євреї докладали великих зусиль для розвитку освіти, торгівлі та релігійного життя.

Упродовж століть місто стало домом для багатьох видатних рабинів, учених і громадських діячів. Вони залишили багату спадщину у вигляді книг, навчальних закладів і благодійних організацій.

Наприкінці XIX століття громада зазнала значних змін. Зростання антисемітизму та економічні труднощі змусили багатьох євреїв виїхати до інших країн. Попри це, ті, хто залишилися, продовжували підтримувати культурні та релігійні традиції.

У 1920-х роках у Тисмениці діяло кілька синагог, єврейських шкіл і громадських організацій. Молодь активно займалася вивченням Тори та загальноосвітніх наук, що сприяло збереженню єврейської ідентичності.

Проте з приходом Другої світової війни єврейська громада міста зазнала страшних втрат. Багато людей загинули або були депортовані, і єврейське життя в Тисмениці майже припинило існування.

Сьогодні ми згадуємо їхні імена та збережену спадщину, яка є важливою частиною історії міста.

Книга пам'яті

Єврейська громада Тисмениці відігравала важливу роль у житті міста протягом багатьох століть. Вона була центром духовного, релігійного та освітнього розвитку.

У місті діяли синагоги, єшиви та благодійні організації, які підтримували релігійне та культурне життя євреїв. Багато відомих рабинів і вчених зробили значний внесок у розвиток єврейської думки та освіти.

Єврейські родини дотримувалися традицій, передаючи їх від покоління до покоління. Молитви, свята, навчання в єшивах – усе це створювало особливу атмосферу громади.

На початку ХХ століття євреї становили значну частину населення Тисмениці. Вони брали активну участь у розвитку торгівлі, ремесел і громадських ініціатив.

Однак важкі часи Другої світової війни завдали нищівного удару по єврейській громаді. Багато євреїв були депортовані, загинули або змушені покинути рідне місто.

Сьогодні ми згадуємо їхню спадщину, яка залишається невід'ємною частиною історії Тисмениці.

Тисмениця

Єврейська громада Тисмениці була однією з найважливіших у регіоні. Її представники брали активну участь у розвитку освіти, культури та торгівлі.

На початку ХІХ століття в місті діяли великі єшиви, де навчалися майбутні рабини та вчителі. Також існувало кілька синагог, які слугували центрами духовного життя.

Життя громади базувалося на традиціях, які передавалися з покоління в покоління. Вивчення Тори, благодійність і взаємна підтримка були головними цінностями місцевих євреїв.

Проте з часом політичні та економічні зміни вплинули на громаду. У другій половині ХІХ століття багато євреїв виїхали до інших країн у пошуках кращого життя.

Попри це громада продовжувала існувати, зберігаючи свої традиції та культурну спадщину.

Рабин Ар'є Лейб Гурвич

Рабин Ар'є Лейб Гурвич (1801–1844) був одним із найвидатніших єврейських мудреців Тисмениці. Він народився в родині рабинів і з дитинства виявляв глибокі знання в єврейському праві.

Протягом багатьох років він викладав у єшиві та писав коментарі до Тори. Його книги стали важливими джерелами для вивчення єврейської філософії та традицій.

У 1844 році він трагічно загинув під час пожежі, яка знищила частину єврейського кварталу Тисмениці.

Його учні згодом продовжили його справу, передаючи його знання наступним поколінням.

Книга пам'яті

Протягом багатьох століть єврейська громада Тисмениці була важливим центром релігійного та культурного життя. Її представники докладали великих зусиль для збереження традицій, освіти та благодійності.

Багато видатних рабинів і вчених народилися або працювали в цьому місті. Вони зробили значний внесок у розвиток єврейської думки, написавши важливі релігійні тексти та викладаючи в єшивах.

Громада була відома своєю згуртованістю, а її члени підтримували один одного у складні часи. Релігійні навчальні заклади, синагоги та благодійні організації допомагали зміцнювати єврейську ідентичність.

На жаль, у ХХ столітті історія громади зазнала трагічних змін через війни та переслідування. Попри все пам'ять про євреїв Тисмениці зберігається в книгах, спогадах і серцях нащадків.

Рабин Шломо Шехтер

Рабин Шломо Шехтер народився в Тисмениці у 1805 році. Він здобув глибоку освіту та став одним із найвидатніших єврейських учених свого часу.

У 1842 році він очолив місцеву єшиву, де навчав студентів Тори та єврейського права. Його коментарі та праці досі вивчаються в релігійних навчальних закладах.

Помер у 1868 році, залишивши по собі багату спадщину.

Рабин Шауль Гурвич

Рабин Шауль Гурвич (1854–1883) був ще одним видатним єврейським ученим Тисмениці.

Він викладав у кількох єшивах та працював над збереженням релігійних традицій. Його книги та дослідження вплинули на багатьох учнів, які продовжили його справу.

Після його смерті громада заснувала фонд для публікації його праць та підтримки єврейської освіти.

Тисмениця

Єврейська громада Тисмениці була відомою своєю освіченістю та релігійною відданістю. У місті діяли синагоги, школи та благодійні установи, які допомагали підтримувати єврейське життя.

Місцеві євреї брали активну участь у торгівлі, ремеслах та освіті. Вони підтримували свої традиції, передаючи знання з покоління в покоління.

Однак у ХХ столітті громада зіткнулася з великими труднощами. Війни, переслідування та еміграція значно скоротили її чисельність.

Попри це, пам'ять про єврейську Тисменицю живе завдяки книгам, спогадам і дослідженням, які зберігають історію цієї громади.

Рабин Йосеф Горовіц

Рабин Йосеф Горовіц народився у 1878 році та був відомим єврейським вченим. Він здобув освіту в найкращих єшивах Європи та згодом повернувся до Тисмениці, щоб навчати молодих учнів.

Його праці стосувалися єврейського права, традицій і філософії. Він писав книги та коментарі до Тори, які досі використовуються у вивченні релігійних текстів.

У 1925 році рабин Горовіц заснував фонд для підтримки єврейської освіти, що допомогло багатьом молодим євреям здобути знання.

Його вклад у єврейську культуру та освіту залишив помітний слід в історії громади.

Книга пам'яті

Єврейська громада Тисмениці завжди була важливим центром релігійного та культурного життя. Протягом століть її представники зберігали традиції, розвивали освіту та підтримували одне одного.

У місті діяли синагоги, єврейські школи та благодійні організації. Молодь навчалася в єшивах, отримуючи ґрунтовні знання з Тори та єврейського права.

Проте історичні події ХХ століття болісно вплинули на громаду. Багато євреїв загинули або були змушені покинути рідне місто.

Попри все, пам'ять про єврейську Тисменицю зберігається завдяки книгам, спогадам і дослідженням, які розповідають про її багату історію.

Рабин Пінхас Лурія (Пейсахович)

Рабин Пінхас Лурія народився у Тисмениці в 1841 році. Він був відомий як великий знавець єврейського права та викладав у місцевій єшиві.

Його учні згодом стали видатними рабинами, продовжуючи його справу в інших містах. Він писав коментарі до Талмуду, які використовували в багатьох єврейських громадах.

У 1885 році він емігрував до Палестини, де продовжив викладацьку діяльність і став частиною єврейської громади Єрусалима.

Його життя та праця залишили глибокий слід в історії єврейського народу.

Тисмениця

Єврейська громада Тисмениці була відома своїм релігійним життям і культурною спадщиною. Протягом століть євреї цього міста зробили значний внесок у розвиток єврейської думки, навчання та благодійності.

У місті діяли єшиви, синагоги та навчальні заклади, де передавали знання молодим поколінням. Відомі рабини та вчителі приїжджали до Тисмениці, щоб навчати й поширювати традиції єврейського права.

Однак у ХХ столітті єврейська громада зіткнулася з важкими випробуваннями. Війни, переслідування та еміграція зменшили її чисельність.

Сьогодні пам'ять про євреїв Тисмениці зберігається завдяки книгам, спогадам і дослідженням, які документують їхню історію та внесок у розвиток міста.

Книга пам'яті

Рабин Агафон Ар'є (Лейб) Каплан

Рабин Агафон Ар'є (Лейб) Каплан народився 15 жовтня 1893 року в Тисмениці. Він здобув освіту у відомих єврейських навчальних закладах і став рабином у своєму рідному місті.

Його знання Тори та талмудичних трактатів були глибокими, а духовне лідерство надихало громаду. Під час Другої світової війни він залишився зі своїм народом до останнього дня, розділяючи долю.

У 1943 році рабин Каплан загинув разом зі своєю громадою під час Голокосту.

Рабин Натан Шломо Шварцман

Рабин Натан Шломо Шварцман був відомим єврейським ученим і духовним лідером. Він народився в середині ХІХ століття в Тисмениці й

більшу частину свого життя присвятив навчанню Тори та викладанню в місцевих єшивах.

Його праця та релігійні коментарі вплинули на багато поколінь євреїв. Він навчав майбутніх рабинів і підтримував благодійні проєкти громади.

Після погромів і переслідувань у 1887 році він емігрував до Єрусалима, де став частиною єврейської громади та продовжив свою освітню діяльність.

Рабин Аарон Левін

Рабин Аарон Левін народився в Тисмениці 1881 року. Він був талановитим юдеєм, який навчався у великих рабинів і згодом став відомим духовним лідером.

У період між 1918 і 1941 роками він відіграв важливу роль у розвитку єврейської освіти та традицій у місті. Він був одним із тих, хто намагався захистити єврейську громаду від нищівних загроз того часу.

З початком Другої світової війни він намагався врятувати якомога більше людей, але сам загинув у 1941 році.

Писарі та вчителі в Тисмениці

Рав Давид Шухат

Рав Давид Шухат (Дов Бер Шухат) був відомим переписувачем священних текстів у Тисмениці. Він створював сувої Тори, мезузи та тфілін для громади, а його каліграфія була високо оцінена навіть за межами міста.

Він був глибоко релігійною людиною, яка присвятила своє життя служінню єврейській традиції. Його праця передавалася з покоління в покоління, а його учні продовжили цю традицію.

Рав Йона Шухат

Рав Йона Шухат, син рабина Давида, продовжив сімейну традицію та став визнаним учителем Тори. Його будинок у Тисмениці був місцем, де багато молодих людей отримували єврейську освіту.

Його уроки приваблювали учнів з різних міст, і він був відомий своїм мудрим підходом до навчання. Навіть у важкі часи він не полишав своєї справи й навчав учнів до останнього дня.

Рав Хаїм Шухат

Рав Хаїм Шухат був останнім із роду Шухатів, які служили як учителі в Тисмениці. Після Голокосту він не зміг повернутися до рідного міста, але залишався вірним своїй місії, передаючи єврейські традиції в нових місцях.

Рав Шмуель Меїр Бахар (Сефер)

Рав Шмуель Меїр Бахар, також відомий як Сефер, працював учителем у Тисмениці у 1925–1932 роках. Його внесок у розвиток єврейської освіти був значним.

Книга пам'яті

Рав Ісраель Шухат

Рав Ісраель Шухат був одним із відомих рабинів у Тисмениці. Він був шанованим учителем та духовним лідером громади. Його знання Тори і відданість традиціям були високо оцінені мешканцями. У 1942 році, під час Голокосту, він був серед євреїв Тисмениці, які загинули.

Рав Йосеф Шухат

Рав Йосеф Шухат (Йосеф Бен Шломо) народився в Тисмениці в 1935 році. Він продовжив сімейну традицію і став відомим учителем єврейських текстів. Його внесок у релігійну освіту був значним.

Рав Пінхас Фельдман

Рав Пінхас Фельдман (або як його ще називали — Фельдер) був відомим торговцем у Тисмениці. Він не лише займався бізнесом, а й підтримував єврейську громаду. Його будинок був місцем зустрічей для місцевих рабинів та інтелектуалів.

Тисмениця

Кликали дітей вийти назовні. Вивели одну групу дітей до вчителя, а до рабина Р. привели учнів, які почали навчання з вивчення "Азбуки" та завершили Талмудом. Разом із великими учнями були також "парнасім" (лідери громади) та бізнесмени, а також їхні заступники.

Учні повторювали урок, учили Талмуд і запам'ятовували все, що їм викладали. Вони також ставили запитання. Учитель і учні взаємодіяли під час занять. У дні святкувань учні відвідували своїх учителів та отримували благословення і подарунки.

Коли хлопець починав навчання, відбувалася урочиста церемонія. Його приводили до хедера (єврейської школи), де він уперше зустрічався з

учителем. Той давав йому буквар, а також спеціальне частування як символ початку навчання.

Діалог між учителем і учнем:

(Учитель і учень стоять перед столом, де знаходиться Тора.)

- Як тебе звати, хлопче?
- Я вже не маленький.
- Що ти вже знаєш?
- Я знаю молитву "Аба".
- Ти знаєш, хто твій батько?
- Так, знаю.
- Ти знаєш, хто твій учитель?
- Так, знаю.
- Отже, давай почнемо навчання!

(Учень починає читати букви і слова з Тори.)

Далі йшли запитання про Тору, традиції та єврейські звичаї.

- Що таке Шабат?
- Що означає дотримуватися заповідей?
- Чи вже ти вивчав Тору?
- Чи ти вже читаєш книги?
- Що ти запам'ятав із навчання?

Заключні слова:

"Оскільки народ Ізраїлю був вибраний Всевишнім, він покликаний дотримуватися заповідей і традицій Тори, навчати своїх дітей та передавати знання з покоління в покоління. Той, хто навчає Тори, отримує винагороду у майбутньому світі".

Книга пам'яті

Багаті, особливо ті, що вивчали Талмуд, і ті, хто володів майном, зазвичай стояли біля столу і обговорювали питання про життя та смерть.

Учителі Талмуду вкладали всю свою душу в навчання, і вони навчали також тих, хто вже мав певний рівень знань. Вони наголошували, що **"Тора — це життя"**, і передавали знання з покоління в покоління.

Рав Аба Єгуда Флікер

Він був учителем у Тисмениці, відомим своїм методичним підходом і здатністю навчати дітей Талмуду. Він заснував систему навчання, яка

включала детальне пояснення кожного рядка Талмуду, і завдяки цьому його учні досягали великих успіхів у навчанні.

Рав Елійягу Мендель (Грінбаум)

Був великим ученим, який знав Тору глибоко і передавав її іншим. Він вважав, що навчання Тори має бути безперервним процесом, і навіть у важкі часи (1905–1906) продовжував навчати учнів із великою відданістю. Він викладав Талмуд і єврейську традицію, передаючи знання наступним поколінням.

Рав Гірш Мендель (Бронштейн)

Був учителем, який викладав Талмуд із великою самовідданістю. Його методика включала не лише навчання, а й моральне виховання учнів. Він вчив їх жити відповідно до Тори та передавати її наступним поколінням.

Тисмениця

"Ви всі гоями, і ви зібралися, ви всі народи, прийдіть і слухайте"
(Йоель, 4:9).

І це також перед Першою світовою війною.

Учні Гемари

Він навчав учнів Талмуду з великим ентузіазмом і спонукав їх також навчати інших, передаючи знання з покоління в покоління. Він наголошував, що важливо не лише навчати, а й жити за законами Тори. Він казав: **"Навчання без благочестя нічого не варте"**.

Його методика включала повторення матеріалу, глибокий аналіз текстів та обговорення з учнями. Він організовував вивчення різних трактатів Талмуду, залучаючи як молодих учнів, так і дорослих.

Документи євреїв Тисмениці

Р. Кельман Шотак

Шотак (Шеха) був відомий лише за своїм релігійним ім'ям, і в місті його знали як **Р. Кельмана**. Він жив у Тисмениці приблизно сто років тому. Збереглися документи, які свідчать, що він допомагав євреям у скрутні часи. Він виділявся своєю відданістю вивченню Тори та глибокою мудрістю. Його будинок був відкритий для всіх, хто потребував допомоги.

Р. Міхаель Орлік

Р. Міхаель Орлік був одним із благочестивих євреїв Тисмениці. Він був скромним чоловіком, який завжди допомагав іншим. У своїй громаді він займав важливе місце і брав активну участь у благодійності. Його будинок завжди був місцем, де вивчали Тору та приймали гостей.

Р. Йосеф Олік

Р. Йосеф Олік був людиною великої віри та мудрості. Він присвятив своє життя вивченню Тори та допомозі своїй громаді. Його знали як праведника, який завжди підтримував нужденних і вчив молоде покоління єврейських традицій.

Тисмениця

Р. Мотеле Шмуель

Це був особливий єврей. Я пам'ятаю його як людину, яка ходила в синагогу та навколишні будинки. Він був старим, але дуже гнучким і міцним. Його також називали "Шмуель-Цадик" (Шмуель-праведник). Він працював касиром у банку і завжди був прикладом чесності та порядності.

Його поважали не лише євреї, а й неєврейське населення міста. Він завжди дотримувався традицій, допомагав бідним і завжди приходив першим до синагоги на молитви. У банку він користувався величезною повагою.

Коли в місті відкрили нову синагогу, він пожертвував значну суму грошей, щоб допомогти її збудувати. Його ім'я згадували серед найбільш благородних людей громади.

Р. Моше Лерер (Шолем)

Це був видатний єврей високого зросту. Він був відомий своєю скромністю та мудрістю. Його часто називали "Шолем". Він був лікарем і, незважаючи на свій поважний вік, залишався активним і доброзичливим.

Він багато часу проводив у синагозі, навчав молодь та передавав знання про Талмуд і Галаху (єврейський закон). У його домі завжди було багато гостей, яких він радо приймав. Він також написав книгу про життя євреїв у Тисмениці, яка стала важливим історичним джерелом для майбутніх поколінь.

Його голос часто лунав у синагозі, коли він пояснював уривки з Тори та Талмуду. Його слова мали велику вагу, і його поважали всі члени громади.

Маїр Шарир

Маїр Шарир приїхав до Тисмениці з іншого міста. Він був видатним учителем, який навчав дітей та молодь. Його головною метою було прищепити учням любов до Тори та традицій.

Він відкрив у місті єврейську школу (синагогу), де викладав не тільки релігійні предмети, а й світські науки. Його уроки були цікавими та захопливими, а учні його дуже любили.

Крім навчання, він активно брав участь у житті громади, допомагав бідним і організовував благодійні заходи.

Г. Краутхамер

Г. Краутхамер був одним із найвидатніших євреїв Тисмениці. Він був мудрою та освіченою людиною, яка допомагала молоді здобувати освіту.

Він був одним із засновників місцевої єврейської школи (синагоги) та зробив багато для розвитку єврейської освіти в місті. Його поважали не тільки в єврейській громаді, а й серед усіх мешканців Тисмениці.

Він залишив значний слід у житті громади, і його пам'ять зберігатиметься у серцях людей ще багато років.

Книга пам'яті

Лейбл Моргенштейн

Був дуже шанованою людиною в місті багато років до початку Другої світової війни. Він працював у структурі місцевого єврейського самоврядування, займав високі посади, зокрема був заступником голови єврейської громади та членом різних громадських і благодійних організацій.

Окрім цього, він брав активну участь у фінансовій підтримці єврейських навчальних закладів, допомагав малозабезпеченим родинам, а також підтримував створення нових релігійних і культурних центрів.

Він був відомий своєю добротою, мудрістю та прагненням до єдності громади. Його будинок завжди був відкритий для гостей, і він вів активну благодійну діяльність.

У 1939 році, з початком війни, його доля, як і багатьох інших євреїв міста, стала трагічною. Він був одним із тих, хто намагався врятувати громаду від знищення, але був схоплений і вбитий нацистами.

Р. Йоель Шварц

Рав Йоель Шварц (також відомий як Йоель Давид Шеєр) народився в Тисмениці в 1858 році. Він був видатним освітянином і духовним лідером громади.

З ранніх років він вирізнявся великою любов'ю до навчання та Тори. Після навчання у відомих ешивах (релігійних навчальних закладах) він повернувся до Тисмениці, де почав викладати молоді єврейське право та філософію.

Він був не лише вчителем, а й наставником, який допомагав молодим людям знаходити правильний шлях у житті. Його лекції відвідували люди з усього регіону.

Рав Йоель також писав статті на релігійні теми, сприяв розвитку єврейської освіти в Галичині та допомагав у створенні бібліотек і навчальних центрів.

Його поважали не лише євреї, а й представники інших національностей у місті. Він був відомий своєю чесністю, добротою та глибокими знаннями.

Його учні продовжили його справу, і багато з них стали рабинами та освітянами. Пам'ять про нього зберігається серед нащадків єврейської громади Тисмениці.

Книга пам'яті

Окупанти зруйнували огорожу та розібрали її для будівництва. Вони зрівняли з землею саме кладовище та розкидали могильні плити. Деякі з них місцеві жителі використовували для своїх будівель. Тепер на місці кладовища стоять будинки, а сліди могил зникли.

Рав Йоель Шварц присвятив усе своє життя тому, щоб кожен єврей дотримувався традицій та жив згідно з вірою предків. Він також намагався зберегти єврейську громаду Тисмениці, підтримуючи навчальні заклади та духовне життя міста.

Рав Йоель помер у 1927 році в Тисмениці.

Рав Аміця Гофман

Рав Аміця Гофман (також відомий як Квінца Гофман) народився в Тисмениці у 1850 році. До початку Другої світової війни він був одним із найвидатніших громадських діячів і благодійників міста.

Його будинок був завжди відкритий для бідних і нужденних. Він підтримував єврейські навчальні заклади, допомагав бідним сім'ям та був одним із організаторів релігійного життя громади.

Його поважали не лише євреї, а й усі мешканці Тисмениці, адже він допомагав кожному, хто потребував підтримки.

Рав Аміця Гофман помер у 1935 році та був похований у Тисмениці.

Лейбл Токер

Лейбл Токер був відомою людиною в Тисмениці. Він був не лише шанованим громадським діячем, а й успішним підприємцем.

Він займався торгівлею та допомагав багатьом жителям міста знайти роботу. Окрім цього, він був відомий своєю мудрістю, добротою та благодійністю.

Лейбл Токер був людиною з великим серцем, яка завжди простягала руку допомоги тим, хто цього потребував.

Книга пам'яті

Рав Моше Лер був шанованим членом громади, який присвятив своє життя допомозі іншим. Його будинок був відкритий для всіх, хто потребував притулку та їжі.

Він працював невтомно, допомагаючи бідним та нужденним. Його зусилля зробили великий внесок у життя єврейської громади Тисмениці.

Після його смерті його тіло було перевезене до Ізраїлю для поховання.

Рав Гірш Баар

Рав Гірш Баар (відомий також як лікар Гірш) був видатним лікарем у Тисмениці. Його знали як серед євреїв, так і серед неєвреїв за його великодушність та відданість своїй професії.

Він неодноразово лікував бідних безкоштовно, часто навіть купуючи для них ліки за власний кошт. Його будинок завжди був відкритий для пацієнтів, і він став символом милосердя та доброти.

Його поважали не лише в Тисмениці, а й далеко за її межами.

Рав Гірш Муніс Фріденберг

Рав Гірш Муніс Фріденберг народився у 1917 році в Тисмениці. Він був учителем Тори та наставником молоді.

Учні любили його за мудрість та терпіння. Навіть у важкі часи він не припиняв викладати, допомагаючи новим поколінням зберігати єврейські традиції.

Його смерть стала великою втратою для громади, і його пам'ять живе серед тих, кого він навчав і наставляв.

Тисмениця

Клонімус приходив тільки в добрі дні. Іноді він роздавав милостиню й очолював молитовні зібрання з хасидами. Його будинок завжди був відкритий для гостей, особливо на Шабат та свята.

Його справи залишили глибокий слід у громаді, і його пам'ять жива серед тих, хто його знав.

Він помер у 1938 році.

Рав Яків Корен

Рав Яків Корен народився в Тисмениці 13 квітня 1899 року. Він виріс у побожній родині, що цінувала навчання та мудрість.

Після закінчення школи (синагоги) він продовжив навчання в єшиві та став видатним ученим. У 1916 році почав викладати в релігійній школі (синагозі), а в 1918 році долучився до громадського життя Тисмениці, беручи активну участь у добродійній діяльності.

У 1925 році він одружився та продовжив служіння громаді. Його діяльність була спрямована на розвиток освіти та підтримку єврейських традицій.

У 1934 році він став одним із лідерів громади, відстоюючи інтереси євреїв Тисмениці на міжнародному рівні.

У 1955 році він переїхав до Ізраїлю, де продовжив свою діяльність, допомагаючи переселенцям та підтримуючи єврейську освіту.

Його пам'ять живе серед нащадків і учнів, яких він виховав.

Книга пам'яті

Шабат, як і в молодості, він завжди відзначав разом із Авраамом та друзями. Вони прагнули зберегти традиції та навчити молодь любові до Тори.

Його будинок був відкритий для навчання, і він щодня присвячував час вивченню священних книг. Його щедрість та відданість громаді були безмежними.

Він помер 12 січня 1972 року.

«Кфар Яаков» у Петах-Тікві

Пам'ять про нього увічнена в одному з районів Петах-Тікві, який названо на його честь — «Кфар Яаков». Яків Корен, благословенної пам'яті, служив суддею, наставником і громадським діячем.

Його внесок у суспільство був величезним, і він залишив по собі спадщину мудрості та чесності.

(«Маарів», 18.1.73)

Єврейські типографії в Тисмениці

«...Місто Тисмениця, — каже автор мемуарів, — не мало навіть єврейської друкарні. Більшість книг привозили з інших міст. Лише деякі підприємці брали на себе ризик видавати книги місцевого виробництва...»

Євреї Тисмениці завжди прагнули до освіти та культури. Незважаючи на труднощі, вони докладали зусиль для розповсюдження єврейської літератури та підтримки духовного життя громади.

Навіть сьогодні в Тисмениці можна знайти залишки старих єврейських книг.

Вулична торгівля та ремесла

Торгівля в Тисмениці була жвавим заняттям. Молодь ще з раннього віку допомагала своїм батькам у майстернях та крамницях.

Базарний день завжди приваблював селян із довколишніх сіл, які приходили купувати різноманітні товари. Євреї Тисмениці були відомі своєю чесністю та вмінням вести бізнес.

Багато з них спеціалізувалися на виготовленні шкіряних виробів, одягу та меблів, що приносило значний прибуток громаді.

Тисмениця

Нешеля Копелівц

Нешеля народилася в Тисмениці. Вона походила з шанованої родини. Її троє синів стали відомими вченими, і навіть якщо б вони не здобули вищої освіти, їхній внесок у суспільство був значним.

Вона була мудрою жінкою, яка добре зналася на законах кашруту. Відомо, що вона жертвувала кошти на розвиток громади, а її дім завжди був відкритий для нужденних.

Коли вона захворіла, її син покликав найкращих лікарів, щоб полегшити її страждання. Перед смертю вона благословила своїх дітей і заповіла їм продовжувати підтримувати громаду.

Її похорон був великим — уся громада прийшла віддати останню шану. Вона залишила по собі добру пам'ять.

Останній вигнанець (Маапілем – переселенець)

Останнім вигнанцем був юнак із Тисмениці, який після Другої світової війни вирушив до Америки, де долучився до сіоністського руху.

Ще з дитинства він мріяв про Землю Ізраїлю і вірив, що євреї повинні мати свою незалежну державу. Його захоплення ідеєю переселення було настільки сильним, що він готовий був пожертвувати всім.

Його товариші згадували:
— Він не думав про себе. Його єдиною мрією було повернення євреїв до рідної землі...

Перед від'їздом він відвідав Тисменицю востаннє, попрощався з рідними та друзями. Він поїхав, залишивши частину серця в цьому місті.

Біньямінця (Скасатав)

Біньямінця був відомим жителем Тисмениці. Він був праведним євреєм, який присвятив своє життя допомозі іншим. Його дім завжди був відкритий для подорожніх, а його доброта і щедрість зробили його улюбленцем громади.

Під час святкування Песаха він завжди особисто роздавав мацу бідним, а напередодні Йом-Кіпуру жертвував значні кошти на благодійність.

Його шанували навіть після смерті. Через багато років після його відходу люди згадували його добрі справи і молилися за спокій його душі.

Маакс – "темний торговець" (Дер Поштенгер Тарек)

Маакс був євреєм, який працював у Тисмениці багато років. Він торгував різними товарами і був відомий тим, що завжди намагався отримати вигоду з будь-якої угоди.

У 1906 році Маакс відкрив власний магазин і почав активно розвивати свій бізнес. Він був підприємливим і знав, як залучати клієнтів.

Проте через деякий час його репутація почала псуватися. Деякі люди звинувачували його в обмані, а інші вважали його занадто хитрим.

Через це він вирішив виїхати з Тисмениці і почати нове життя в іншому місці. Однак, навіть після його від'їзду історії про його витівки ще довго передавалися з уст в уста.

Під час Першої світової війни (1914–1918)

З початком Першої світової війни Тисмениця стала військовим табором для австрійських військ, що розташувалися поблизу кордону з Росією.

3 вересня 1914 року російські війська ввійшли в місто. Жителі прийняли це з побоюванням, а деякі навіть вирішили залишити свої домівки, передбачаючи наслідки окупації.

Росіяни почали встановлювати свої порядки. Вони захопили важливі установи, конфіскували майно єврейських родин і призначили своїх людей на керівні посади.

Євреї, які залишилися, намагалися пристосуватися до нових реалій. Дехто співпрацював з окупантами, сподіваючись уникнути переслідувань, а інші намагалися не привертати до себе уваги.

На початку 1915 року австрійці організували контрнаступ, і вже у лютому вони знову взяли під контроль частину міста. Російська адміністрація почала готуватися до відступу.

23 лютого 1915 року австрійська армія остаточно повернула собі контроль над Тисменицею. Багато євреїв, які були змушені залишити місто під час окупації, повернулися до своїх домівок.

Проте війна завдала великої шкоди громаді: було зруйновано багато будинків, постраждали синагоги, а бізнеси зазнали значних втрат. Багато єврейських сімей залишилися без засобів до існування.

Незважаючи на труднощі, єврейська громада почала поступово відновлювати життя в місті. Люди допомагали одне одному, організовували благодійні акції та підтримували нужденних.

Українська влада (1918–1919)

11 листопада 1918 року Австро-Угорська імперія офіційно припинила своє існування, і влада над Тисменицею перейшла до українців.

Українська адміністрація встановила свої порядки, що суттєво відрізнялися від попередніх режимів. Для єврейської громади ці зміни були як викликом, так і можливістю адаптації до нових умов.

Попри нестабільність того часу, українська влада прагнула утримувати порядок у місті. Проте взаємини між євреями та українцями не завжди були легкими. Через економічні труднощі та політичні зміни почастишали випадки конфліктів між різними етнічними групами.

Українська влада проіснувала в Тисмениці недовго – уже через рік місто знову змінило правителів.

Тисмениця

Ситуація для євреїв у Тисмениці ускладнилася. У місті було створено єврейський комітет для взаємодії з місцевою українською владою, а також для підтримки єврейських громад в інших містах та країнах.

Українська адміністрація, що прийшла до влади, запровадила нові закони та вимоги до місцевого населення. Унаслідок цього єврейська громада зіткнулася з численними труднощами, особливо в економічній сфері. Були встановлені квоти на певні види діяльності, а також обмежено доступ євреїв до адміністративних посад.

У грудні 1918 року українська влада почала видавати укази, які змушували єврейське населення здавати певні товари та майно для потреб армії. Це викликало невдоволення та численні протести з боку єврейських підприємців.

Єврейські організації міста, включно з місцевими громадами та благодійними фондами, намагалися пом'якшити ситуацію, надаючи допомогу бідним та нужденним. Вони також вели перемовини з українською адміністрацією, щоб отримати певні пільги для єврейського населення.

У січні 1919 року до Тисмениці прибули додаткові військові підрозділи, що ще більше посилювало напругу між єврейською громадою та українською владою.

28 травня польська армія взяла Львів, а українці почали відступати, залишивши місто. Незабаром Тисмениця також перейшла під контроль польської влади.

Тисмениця в роки 1919—1939

З приходом польської влади до Тисмениці було відновлено порядок. Військові частини зайняли місто, а представники польської адміністрації негайно розпочали реформи.

Однією з перших ініціатив стало відновлення єврейських установ, які постраждали під час попереднього періоду нестабільності. Була створена нова система оподаткування, що поширювалася на всі громади, включаючи єврейську.

Єврейська громада Тисмениці, попри труднощі, поступово відновлювала своє економічне життя. Купці, ремісники та підприємці адаптувалися до нових умов. Було відкрито нові крамниці та майстерні, а також відновлено діяльність єврейських громадських організацій.

У 1920-х роках місто стало важливим торговельним центром. Багато євреїв займалися комерцією, зокрема торгівлею текстилем, шкірою та іншими товарами.

У політичному житті єврейська громада брала активну участь. Були створені представницькі органи, що співпрацювали з польською адміністрацією.

У 1930-х роках економічна ситуація погіршилася. Дискримінаційні заходи з боку польської влади, зокрема обмеження в освіті та бізнесі, ускладнили життя єврейської громади.

Попри це єврейське населення міста залишалося активним. Відкривалися школи (синагоги), працювали благодійні організації та розвивалися культурні ініціативи.

З наближенням Другої світової війни напруженість у регіоні зростає. Політична нестабільність та економічні труднощі змушували багатьох євреїв шукати нові можливості або емігрувати.

Тисмениця

Єврейська громада Тисмениці продовжувала зберігати свої традиції та дотримуватися релігійних обрядів. Навіть у важкі часи євреї святкували свої свята, проводили молитви та підтримували місцеві єврейські установи.

У 1921 році перепис населення показав, що 98% єврейських дітей у місті відвідували навчальні заклади, що свідчило про високу освіченість громади.

У 1922 році було створено кілька нових єврейських організацій, які займалися підтримкою освіти, благодійною діяльністю та допомогою бідним.

У 1924 році почалися серйозні зміни в структурі місцевої влади, що вплинуло на єврейську громаду. Деякі представники єврейської інтелігенції отримали важливі посади, що дозволило покращити становище євреїв у місті.

У 1928 році відбулася серія реформ у політичному житті Тисмениці. Були створені нові представницькі органи, до яких увійшли єврейські активісти та підприємці.

До 1930-х років єврейська громада міста процвітала. У 1938 році в Тисмениці проживало понад 7 830 осіб, з них 5 107 — євреї.

Попри труднощі та політичні зміни, євреї залишалися активною частиною міського життя, роблячи значний внесок у розвиток Тисмениці.

Книга пам'яті

Єврейська громада Тисмениці брала активну участь у суспільному житті міста, зокрема в економічній та політичній сферах. Деякі члени громади приєдналися до сіоністського руху та єврейських робітничих організацій, що сприяло зростанню політичної свідомості серед місцевих євреїв.

У 1930-х роках почалися значні зміни в єврейському житті Тисмениці. Незважаючи на економічні труднощі, єврейські підприємці та ремісники продовжували працювати та розвивати місцевий бізнес.

У 1936 році перепис населення показав, що 96% єврейських дітей відвідували єврейські школи (синагоги), що свідчило про високу освіченість громади.

Однак у другій половині 1930-х років ситуація почала змінюватися. Антисемітські настрої зростали, і єврейська громада Тисмениці зіткнулася з новими викликами.

Незважаючи на труднощі, євреї Тисмениці продовжували зберігати свою культуру, традиції та віру. Вони залишалися згуртованою спільнотою, у якій підтримувала одне одного в часи випробувань.

Сіоністський рух у Тисмениці

У 1894 році в газеті "Га-Ацмаут" з'явилася стаття Біренбойма під назвою "Національна ідея серед синів Ізраїлю", де він згадує сіоністський рух і національне відродження євреїв.

Уже в 1883 році з'явилися перші організації прихильників сіонізму, а в 1890 році почалися активніші дії, спрямовані на популяризацію цієї ідеї.

Багато євреїв у Тисмениці підтримували сіоністський рух. Серед молоді виникали дискусійні групи, де обговорювалися питання єврейського національного відродження.

Попри те, що більшість євреїв Тисмениці інтегрувалася в місцеве суспільство, багато хто все ж таки вважав, що майбутнє єврейського народу – у відродженні своєї держави.

У 1895 році в місті почав діяти місцевий осередок сіоністського руху. Він займався збором коштів, проведенням лекцій і підготовкою молоді до еміграції в Палестину.

Особливо активними були сіоністи серед студентів і молоді. Вони поширювали ідеї національного самовизначення, створювали культурні товариства і підтримували єврейське виховання.

Сіоністський рух у Тисмениці сприяв формуванню єврейської самосвідомості та залишив важливий слід в історії громади.

Книга пам'яті

Єврейське життя у Тисмениці розвивалося під впливом сіоністського руху. Важливу роль відігравала освіта та культурні ініціативи громади.

Єврейська освіта в Тисмениці

У 1908 році в Тисмениці відкрили **єврейську школу (синагогу)**, де навчалося **40 учнів**. Вона була створена за підтримки сіоністських організацій та єврейських лідерів.

Школа (синагога) працювала за програмою, спрямованою на **вивчення івриту** та традиційної єврейської культури. Головним предметом була **єврейська історія**, особливу увагу приділяли темам, пов'язаним із поверненням євреїв до Землі Ізраїлю (Палестини).

Сіоністська діяльність

У цей період у Тисмениці почали з'являтися **сіоністські книги та видання**, що пропагували ідею створення єврейської держави.

У 1921 році громада організувала **великий публічний захід**, на якому обговорювали питання єврейського національного руху. На цьому зібранні виступали місцеві єврейські лідери та гості з інших міст.

Розвиток культурного життя

Крім освіти, єврейська громада активно розвивала **культурні та релігійні ініціативи**. Влаштувалися дискусії, лекції та зустрічі, присвячені темам єврейської історії та майбутнього народу.

Також євреї Тисмениці підтримували **зв'язки з єврейськими громадами Львова та Станіславова (Івано-Франківська)**, беручи участь у загальних зустрічах і заходах.

Тисмениця

Усі сіоністські організації в місті координували свою діяльність, приділяючи особливу увагу **соціальній допомозі та підтримці єврейської громади**.

Сіоністські збори та об'єднання

Щотижня в місті проводилися зібрання, на яких молодь та старші члени громади обговорювали питання єврейського національного руху. Організовувалися **лекції, дискусії та освітні заходи**.

У 1925 році була створена **нова єврейська організація**, яка займалася освітньою діяльністю. Вона відкрила навчальні курси, а також підтримувала **єврейську школу (синагогу) та бібліотеку**.

Культурне та релігійне життя

Важливим аспектом життя громади залишалися **релігія та традиції**. Синагоги були не лише місцями молитви, а й культурними центрами, де євреї збиралися на свята та важливі події.

Допомога єврейським біженцям

Після Першої світової війни громада активно допомагала єврейським біженцям, які втратили свої домівки. Для них організовували **харчування, житло та матеріальну підтримку**.

Зв'язки з міжнародними єврейськими організаціями

Тисменицька громада підтримувала контакти з **єврейськими центрами у Львові, Відні та Варшаві**. Багато молодих євреїв мігрували до Палестини, деякі виїхали до США та Канади.

Єврейські школи (синагоги) в Тисмениці

20 березня 1785 року **австрійський імператор Йосиф II** видав указ, який дозволяв євреям створювати **єврейські школи (синагоги)**. Тисменицька єврейська громада скористалася цією можливістю та відкрила **першу школу (синагогу)** для єврейських дітей.

Перші навчальні заклади для євреїв працювали в **хатах-навчальнях ("хедер")**, де діти вивчали **Тору, Талмуд і єврейські традиції**.

У 1788 році в Тисмениці було **офіційно відкрито першу синагогальну школу**, яка працювала при синагозі. Вона була невеликою, але важливою для громади.

На початку ХХ століття в місті діяли **декілька єврейських навчальних закладів**:

- **Хедери** (традиційні єврейські школи);
- **Школи з викладанням світських предметів**;
- **Навчальні заклади для дівчат** (створені після 1908 року).

У 1903 році було відкрито **єврейську школу (синагогу) з викладанням світських предметів**, яка пропонувала учням, окрім релігійних знань, ще й загальноосвітні дисципліни: **математику, історію, мови**.

До 1914 року в Тисмениці працювали **35 вчителів**, а в школах (синагогах) навчалося **понад 200 єврейських дітей**.

Промисловість, торгівля та ремесла в Тисмениці до 1914 року

Історичний огляд

Згідно з **єврейською хронікою Тисмениці**, відомою як "**Sefer Tisemenitz**", Тисмениця вже в давнину була **важливим торговим центром**. Єврейська громада відіграла **ключову роль у розвитку ремесел і промисловості**.

Один із найстаріших документів про торгівлю в Тисмениці — це "**Ремісничий реєстр**" (№ 255), складений **рабином Іцхаком Іешуром**, у ньому перераховані **основні єврейські ремесла** того часу.

Демографія та зайнятість

У 1910 році населення Тисмениці становило **2 305 осіб**, з яких **23,8% були зайняті в ремеслах і промисловості**.

Перед початком **Першої світової війни** місто перетворилося на **торговий центр**, який спеціалізувався на:

- **Обробці шкіри** (основне ремесло, яке стало символом Тисмениці);
- **Текстильному виробництві** (зокрема, виготовлення вовняних тканин);
- **Ювелірній справі та виготовленні металевих виробів.**

У місті працювало багато **єврейських майстерень**, що виробляли **одяг, взуття, меблі** та предмети побуту.

Єврейські підприємці

Багато **єврейських родин** володіли **великими майстернями та фабриками.**

Серед найвідоміших були:

- **Моше Лернер** (власник великої ткацької фабрики);
- **Йосеф Шварц** (ювелір, який виготовляв срібні та золоті вироби);
- **Родина Горовиць** (шкіряне виробництво, яке експортувало товари до Австрії та Німеччини).

Єврейські ремісники працювали **пліч-о-пліч з українцями та поляками**, що створювало **економічний розвиток міста.**

Вплив війни

З початком **Першої світової війни** багато підприємств зазнали **збитків**, а частина **єврейських фабрик була зруйнована.**

Проте навіть у складні часи **єврейські торговці** змогли відновити свої справи та продовжити розвиток **економічного життя Тисмениці.**

Промисловість, торгівля й ремесла в Тисмениці відігравали **ключову роль** у розвитку міста. Євреї становили значну частину економічно активного населення і впливали на господарське життя громади.

Виробництво та ремесла

У Тисмениці нараховувалося **понад 250 підприємств**, які займалися різними видами виробництва. Значна частина цих фабрик і майстерень належала **єврейським власникам**, які передавали свої знання з покоління в покоління.

Однією з провідних галузей була **шкіряна промисловість**. У місті діяли **150 чинбарень** (шкіряних майстерень), де виробляли **високоякісну шкіру** для місцевих і міжнародних ринків. Євреї Тисмениці експортували свою продукцію до **Австрії, Німеччини та Росії**.

Ювелірна справа та металообробка

У Тисмениці працювали **талановиті єврейські ювеліри**. Вони виготовляли **прикраси із золота та срібла**, а також **вироби для синагог і релігійних установ**. Деякі єврейські майстри працювали при дворах **графів і польських магнатів**, створюючи **ексклюзивні ювелірні вироби**.

Текстильна промисловість

Текстильна галузь була **однією з найважливіших** для місцевої економіки. У місті діяли **великі єврейські ткацькі майстерні**, які виробляли **одяг, постільну білизну та тканини**. Вироби експортувалися до **Львова, Станіслава (Івано-Франківська) та Відня**.

Торгівля та економіка

Євреї контролювали **70% місцевої торгівлі**. Вони мали **крамниці з продуктами, одягом, ювелірними виробами та сільськогосподарськими товарами**. Єврейські купці **закуповували зерно, худобу, вовну та дерево** і продавали їх у великих містах.

Фінансові установи

У Тисмениці діяли **єврейські банківські установи**, які видавали кредити **селянам, ремісникам і підприємцям**. Це сприяло **розвитку місцевої економіки**.

Виклики та труднощі

Євреї часто **стикалися з економічною конкуренцією та політичним тиском**. Іноді місцеві **українські та польські підприємці** намагалися **витіснити єврейських купців із ринку**, організовуючи **бойкоти та антиринкові акції**.

Роль єврейської громади

Попри виклики, євреї Тисмениці **відігравали провідну роль у розвитку міста**. Вони були **ремісниками, купцями, банкірами, підприємцями та науковцями**. Їхня діяльність сприяла **економічному процвітанню Тисмениці**.

Тисмениця

Єврейська громада в місті була добре організованою та мала власні **благодійні організації**. Однією з найвідоміших була **"Гемілат Хесед"** – фонд, який надавав **безвідсоткові позики** для підтримки єврейських ремісників і торговців.

Благодійність і соціальна допомога

У Тисмениці діяли **будинки для сиріт і нужденних**, а також **притулки для літніх людей**. Багато єврейських родин регулярно жертвували гроші на допомогу бідним.

Єврейські школи (синагоги) та освіта

У місті працювали **єврейські школи (хедери та єшиви)**, де дітей навчали **Торі, Талмуду і єврейській традиції**. Деякі школи (синагоги) також викладали **світські предмети**, такі як **математика, географія та мови**.

Роль релігії в житті громади

Синагога була **центром духовного та культурного життя**. У ній проводилися **молитви, навчання та громадські збори**. Великий вплив на громаду мали **рабини та духовні лідери**, які ухвалювали важливі рішення.

Єврейські підприємці та робітники

Більшість євреїв Тисмениці працювали у сфері **торгівлі, ремесел і промисловості**. Вони виготовляли **одяг, взуття, меблі, ювелірні вироби та шкіру**. Деякі євреї мали **власні фабрики та крамниці**, інші працювали як **наймані робітники**.

Співпраця з іншими громадами

Євреї Тисмениці підтримували **тісні зв'язки з єврейськими громадами Львова, Станіславова (Івано-Франківська), Коломиї та Відня**. Вони брали участь у **регіональних ярмарках, ділових зустрічах та релігійних подіях**.

Політична активність

Деякі євреї брали участь у **сіоністському русі**, який закликав до створення **єврейської держави в Палестині**. Вони організовували **лекції, збори та культурні заходи**.

Вона, жінка, яка змінила історію Тисмениці, була зразком відданості, мудрості та доброти. Вона була тією, хто приносила світло в будинок, хто підтримувала родину в найскладніші часи.

Роки минали, життя змінювалося, але єврейська громада Тисмениці зберігала свої традиції, свою культуру, свою віру. Вони працювали, навчалися, ростили дітей і передавали з покоління в покоління любов до свого народу та своєї землі.

Але прийшли важкі часи. Часи, коли темрява накрила місто, коли жорстокість і ненависть знищували все на своєму шляху. Єврейські родини, які тут жили століттями, були змушені покинути свої домівки або загинути від рук ворогів.

Їхні голоси, їхній сміх, їхня молитва – усе це було вирване з корінням, залишивши лише мовчазні стіни та руїни.

Але пам'ять не зникає. Вона живе в серцях тих, хто вижив. Вона живе у словах цієї книги, у спогадах, у розповідях дітей і внуків.

Місто, яке було наповнене життям, стало мовчазним свідком страшних подій. Дні змінилися на ночі, радість змінилася на горе, а теплі оселі перетворилися на згарища.

Але навіть у найтемніші часи залишалася віра. Віра в те, що пам'ять про людей, які тут жили, не зникне. Віра в те, що їхня історія буде розказана. Віра в те, що світло переможе темряву.

Ми пам'ятаємо. Ми розповідаємо. Ми передаємо далі.

Тисмениця - місто світла і тіні, місто спогадів.

Нехай пам'ять про загиблих буде благословенна.

Торгівля та ремесла після Першої світової війни (1918–1939)

Після Першої світової війни економіка була у важкому стані, але єврейські ремісники та торговці Тисмениці поступово відновлювали свої справи. Багато єврейських родин займалися ремеслами, особливо в таких сферах, як ткацтво, шевство, ковальство, золотарство, ювелірна справа та виготовлення меблів.

Однією з важливих галузей була торгівля. Єврейські купці відігравали ключову роль у місцевому бізнесі, постачаючи товари з великих міст та продаючи їх на місцевих ринках. Завдяки їхній діяльності економіка міста почала відновлюватися.

Важливу роль відігравали також єврейські банки та кредитні установи. Вони надавали позики дрібним підприємцям і ремісникам, допомагаючи їм відновити свої майстерні та магазини.

Проте єврейська громада стикалася з труднощами. Політичні зміни та зростання антисемітизму впливали на їхній бізнес. Влада почала вводити обмеження на єврейську торгівлю, а націоналістичні рухи закликали до бойкотів єврейських підприємств.

Незважаючи на ці виклики, євреї Тисмениці продовжували працювати та підтримувати свою громаду. Вони створювали кооперативи, допомагали один одному та прагнули зберегти свою культуру та традиції.

Однак над їхнім майбутнім уже нависла загроза. З приходом Другої світової війни життя єврейської громади Тисмениці було приречене на знищення.

Сефер Ізкор (Книга Пам'яті)

У 1928 році було розширено будівлю Великої Єврейської Ради, яка слугувала центром для зборів керівників громади, осередком духовного життя та місцем прийняття важливих рішень. У цей період у Тисмениці була створена нова благодійна організація, яка займалася допомогою нужденним.

Також у 1928 році було засновано єврейську релігійну раду, до якої входили торговці, власники підприємств і ремісники. Ця рада відповідала за духовні питання, організацію релігійних заходів і підтримку синагог.

Однією з ключових подій стало заснування в Тисмениці в 1935 році банку "Кооператив", який допомагав єврейським підприємцям отримувати кредити.

Крім того в місті діяли благодійні каси, які надавали позики бідним євреям під низькі відсотки. Одна з таких кас налічувала понад 200 членів, серед яких були відомі жителі міста, зокрема лікарі, учителі, купці та ремісники.

Ці ініціативи допомагали єврейській громаді Тисмениці підтримувати свої традиції, економіку та соціальне життя, навіть у непрості часи міжвоєнного періоду.

Євреї в економічному житті Тисмениці

Нижче представлено список євреїв, які своєю діяльністю сприяли розвитку економіки Тисмениці. До Другої світової війни вони займалися

банківською справою, торгівлею, ремісництвом та іншими галузями, які значно впливали на економічний розвиток міста.

1. Банківська справа

- **Каса ощадності**
 - Лейб Голдберг та його сини
 - Йосеф Блюмен
 - Давид Фельдман
 - Нухум Вайнштейн
 - Пінхус Гутман
 - Самуель Ашер
 - Авраам Іцхак та Яків Йоффе
 - Барух Аштепан
 - Міхаель Кук
 - Мордехай Кук
 - Моше Розенберг

2. Торгівля деревиною

- Шимон Сандер
- Бейл Ліberman
- Мордехай Меєрович
- Давид Сандер
- Лейзера Сандер
- Мендель Сандер
- Йосеф Хаїм Лютвак

3. Торгівля шкірою

- Йосеф Хаїм Лютвак
- Яків Корн
- Барух Корн
- Хаїм Візер

4. Оптова торгівля

- Яків Шпіц
- Ізраель Моше Коен
- Хаїм Штейн
- Менахем Аштепан
- Мордехай Вольф
- Шломо Йосеф Кашер
- Давид Йоффе
- Хаїм Лурія

- Рувен Піакер
- Йосеф Шварц
- Хаїм Фогель
- Шломо Шварцман
- Іцхак Біньямін Блументаль
- Давид Біньямін Блументаль
- Мендель Баум Фрідберг
- Хаїм Баум
- Міхаель Лібензон

5. Інші сфери

- Арон Піакер
- Мендель Канер

Книга пам'яті (*Сефер Зікарон*)

1. Особи та їхні імена

Група 1

- **Ар'є Лейб**
- **Міхл Малкін**
- **Йосеф Шаер**
- **Мордехай Сігал**

Група 2

- **Англійські милі** (*можливо, прізвисько або назва групи*)
- **Борух Амстер**
- **Міхл Гірш**
- **Яків Гірш**
- **Меїр Гірш**
- **Яків Тауб**
- **Шломо Люнфельд**

Група 3

- **Бенше Брауншвайг**
- **Зігмунд Меєр**

Група 4

- **Яків Лейб Гекман**
- **Хаїм Кацал**
- **Моше Штерн**

Група 5

- **Яків Клюгер**
- **Натан Копп** (можливо, прізвище Каплан або Копельман в іншій транскрипції)

2. Додаткові імена, можливо, окремі категорії або важливі особи

Група 6 (можливо, бізнесмени або благодійники)

- **Ефраїм Поляк** (можливо, власник бізнесу або керівник громади)
- **Абрахам Окуняков**

Група 7 (ще одна категорія, можливо, пов'язана з релігійними або соціальними лідерами)

- **Фер Хаїм** (можливо, титул або поважна особа)
- **Авраам Шапіро**
- **Моше Шапіро**
- **Авраам Окуняков**

Група 8 (можливо, члени громади або активісти)

- **Фер Йосеф** (можливо, релігійний або соціальний діяч)
- **Елі Кук**
- **Шмуель Кук**
- **Авраам Кук**
- **Гірш Кук**
- **Мордехай Кук**

Група 9 (можливо, повторювані імена або інші особи з тим самим титулом)

- **Фер Йосеф** (імовірно, інша особа з тим самим ім'ям або титулом)
- **Іцхак Кук**

Тисмениця (імовірно, список осіб або важливих діячів громади)

1. Особи та їхні імена

Група 17

- **Яків Кук**
- **Міхл Тауб**
- **Лейб Йосеф Остер**
- **Зейв Горовіц**
- **Захарія Копп**
- **Лейб Кідер**

- **Іцхак Рінгер**
- **Яків Дінгер**

Група 18 (можливо, важливі бізнесмени, громадські діячі або лідери громади)

- **Янкі-Фішель** *(ймовірно, прізвисько або подвійне ім'я)*
- **Авраам Гааг Бестер**

Група 19 (можливо, релігійні діячі або відомі особи)

- **Помічник Шимон**
- **Авраам Коріш**
- **Іцхак Каас**
- **Маір Ісая Меркович**
- **Нісан Гут**

Група 20 (імовірно, лікарі або відомі медичні працівники громади)

- **Головний лікар міста** *(можливо, важливий лікар або керівник медичної установи)*
- **Доктор Ріелінгер** *(імовірно, лікар)*
- **Макс Ойлер** *(можливо, ще один лікар або науковець)*
- **Іцхак Штерн** *(імовірно, пов'язаний із медициною або дослідженнями)*

Група 21 (можливо, підприємці або важливі громадські діячі)

- **Доктор Фінкель**
- **Доктор Гааз**
- **Доктор Гут**

2. Додаткові імена, можливо, окремі категорії або важливі особи

Група 22 (можливо, інші значущі громадські особи)

- **Вайнбергер**
- **Габ. Вайнбергер**
- **Яків Вайнбергер**
- **Ізраель Ойлсман**

Група 23 (імовірно, релігійні діячі або шановані члени громади)

- **Яків Кук**
- **Міхл Тауб**
- **Лейб Йосеф Остер**
- **Зейв Горовіц**
- **Захарія Копп**

- **Лейб Кідер**
- **Іцхак Рінгер**
- **Яків Дінгер**

Група 24 (можливо, ще одна група значущих осіб; можливо, учителів, бізнесменів або активістів)

- **Давид Лібескінд**
- **Яків Лібескінд**
- **Ашер Лібескінд**
- **Альфред Лібескінд**
- **Леон Лібескінд**

Книга пам'яті (Сефер-Зікарон) *(імовірно, список єврейських жителів Тисмениці або осіб, пов'язаних із громадою)*

Група 25 – Перелік осіб (можливо, підприємці, діячі громади або релігійні лідери)

- **Авраам Вайнбергер**
- **Аарон Гальденберг**
- **Лейб Гальденберг**
- **Лейб Гальденберг** *(повторюється, можливо, родич або інша особа з таким самим ім'ям)*
- **Хаїм Офер (Бронштейн)**
- **Герш Вайсберг**

Група 26 *(імовірно, ще одна категорія діячів громади або значущих осіб)*

- **Хаїм Остер**
- **Меїр Альдер**

Група 27 – Особи з родини Штейнгель (або окремі діячі з таким прізвищем)

- **Менахем Штейнгель**
- **Моше Штейнгель**
- **Шмуель Штейнгель**
- **Борис Кестер**
- **Зисель Альпер**
- **Яків Альпер**

Група 28 – Родина або група осіб із прізвищем Флікер (або Флікер)

- **Іцхак Флікер (Рівняк)** *(можливо, пов'язано з містом або походженням)*
- **Вааль Флікер**
- **Юдель Флікер**
- **Лейб Йосеф Флікер**
- **Нахум Флікер**
- **Іцхак Флікер**
- **Хаїм Флікер**
- **Товія Флікер**
- **Менахем Флікер**

Група 29 – Мазалов (можливо, родина або певна категорія діячів)

- **Яків Мазалов**
- **Нахум Альбанберг**

Група 30 – Особи або сім'ї, що відзначилися в громаді

- **Нета Стерн**
- **Шмуель Абрамович**
- **Еліель Штейнгель**

Група 31 – Особи з певним статусом (можливо, старійшини або поважні громадяни)

- **Міхаель Авер**
- **Шломо Флікер**
- **Ефраїм Штерншейзер**
- **Меїр Юдея**

Група 32 – Зейнів (імовірно, родина або певна група діячів)

- **Моше Зейнів**
- **Іцхак Альтер**
- **Шмуель Альтер**
- **Менахем Альтер**
- **Фрідль Альтер**

Група 33 – Імовірно, жіночі імена або родини з жіночими членами громади

- **Мір'ям Айзен (дочка Гітль)** *(можливо, донька важливої особи)*
- **Любанія** *(дівоче прізвище не вказане)*

Група 34 – Інші важливі особи громади

- **Яків Гааз**
- **Ізраель Гольдберг**

Тисмениця

Група 35 – Відомі особи або підприємці

- **Шимон Бубіс**
- **Лейб Шапіро**

Група 36 – Особи або родини, що мали зв'язок із містом

- **Йосеф Штейнберг**
- **Меїр Альтер**
- **Аарон Вайнбергер**
- **Бенцій Вайнбергер**
- **Лейб (Макс) Кук**
- **Зісель Шапіро**
- **Йосеф Котлер**

Група 37 – Керівники або громадські діячі

- **Давид Орман**
- **Бенцій Фаерштайн**
- **Йона Фаерштайн**
- **Еліезер Яухт**
- **Йосеф Лемперг**
- **Агата Каплан**
- **Г-жа Вайнбергер (Готлібова) (імовірно, дружина Вайнбергера)**
- **Тереза Адлерштейн**

Група 38 – Особи, які не повернулися (можливо, жертви Голокосту або інших трагедій)

- **Меїр Адлерштейн**
- **Нета Гітцель**
- **Барух Зімельман**
- **Гершперт**
- **Гітл Лестагартен**
- **Шмуель Лембергштейн**
- **Рая Кук**
- **Рахель Мир'ям Ройтер**
- **Генрієта Гааз**
- **Вайнбергер**

- **Двора Майзель**

"Де Гойрим" ("Поселенці")

(Можливо, опис єврейських підприємців, що оселилися в Тисмениці або важливі родини громади)

У **1928 році** в місто переїхали:

- **Ауербах**
- **Др. Горовіц**
- **Моше Гітцель-Буххальтер**
- **Лейб Шалом Унгар**
- **Авраам Вайнбергер**
- **Яків Гааз**

Мій шлях вигнанням у роки Другої світової війни

З початком Другої світової війни у вересні 1939 року я був у Тисмениці разом із дружиною та дитиною. **5 вересня** німці почали бомбардувати місто, викликаючи хаос і паніку серед мешканців. Люди почали залишати свої домівки в пошуках безпечного притулку.

6 вересня я вирішив тікати з міста. Ми з дружиною та нашою 12-річною дитиною разом із групою інших євреїв вирушили в бік **Станіслава (Івано-Франківська)**. Ми йшли пішки, намагаючись уникнути німецьких патрулів.

По дорозі ми зупинилися в невеликому селі, де нас прихистили місцеві селяни. Проте **вночі** ми знову вирушили в дорогу, боячись арештів. Після кількох днів виснажливої подорожі ми дісталися до радянського кордону.

Радянські солдати спочатку не дозволяли нам перетнути кордон, але після довгих переговорів нас пропустили. Ми опинилися на території, яку незабаром окупував **СРСР**.

Нас перевезли до табору для біженців, де умови були надзвичайно важкими – **нестача їжі, антисанітарія та страх перед майбутнім**. Багато з нас втратили свої сім'ї, і ми не знали, чи зможемо колись повернутися додому.

Попри всі труднощі, нам вдалося вижити. Деякі люди знайшли роботу на радянських фабриках або в сільському господарстві, але **життя було непростим**.

Протягом наступних місяців багато єврейських біженців були депортовані вглиб Радянського Союзу – до Сибіру або Казахстану. Нам довелося пристосовуватися до нової реальності, далеко від рідних місць.

Це був лише початок довгої дороги вигнання...

Ми сіли на потяг до Львова. **Дорога була довгою та виснажливою.** Вагон був переповнений людьми, які втекли від війни, залишивши позаду свої домівки, майно і навіть близьких.

На одній із зупинок радянські солдати почали перевіряти документи. **У тих, хто мав польське громадянство, відбирали паспорти та конфісковували особисті речі.**

Нарешті після довгої подорожі ми дісталися Львова. Місто було переповнене біженцями, які, як і ми, шукали притулку від німецької окупації. **Житло знайти було майже неможливо,** тому нам довелося ночувати в підвалах та на горищах.

Через деякий час ми вирішили вирушити далі, до **Рівного**, яке тоді також перебувало під контролем СРСР. Нам вдалося знайти притулок у місцевих єврейських сім'ях.

Однак спокій тривав недовго. Взимку 1940 року радянська влада почала депортацію польських та єврейських біженців у глибокі райони СРСР – до Сибіру, Казахстану та Узбекистану.

Однієї ночі до нашого будинку прийшло НКВС. Нам наказали зібрати речі та за лічені хвилини вивели нас на вулицю. **Нас посадили в товарні вагони** – без води, їжі та теплих речей. Люди плакали, молилися, але радянські солдати не зважали.

Дорога на схід була нестерпною. У вагонах було холодно, діти плакали від голоду, а літні люди не витримували важких умов і помирали в дорозі.

Коли ми прибули до місця призначення, нас чекала нова реальність: примусова праця, голод і хвороби. Але навіть у цих умовах ми не втрачали надії...

Книга пам'яті (יזכור ספר)

...і врятуватися було неможливо. Не було можливості втекти, нікуди було бігти. Євреї залишалися у своїх будинках, сподіваючись, що, можливо, яесь диво врятує їх. Але дива не сталося.

Розпочалися масові розстріли. Євреїв групами виводили на площу, змушували копати собі могили, а потім розстрілювали. Тих, хто намагався втекти або сховатися, ловили, били і жорстоко вбивали.

Люди стояли, обіймаючи одне одного. **Матері прощалися з дітьми, старі мовчки приймали свою долю.** Усі відчували наближення смерті, і ніщо вже не могло її зупинити.

Партизани намагалися організувати опір, але німці мстилися жорстоко. Вони **підпалювали цілі будинки**, убивали кожного, хто міг допомагати євреям або ховав їх.

У 1944 році сюди увійшли радянські війська. Від селища залишилися тільки руїни. **З євреїв, які тут жили, майже ніхто не вижив.**

Ті небагато, хто залишився, **поверталися і не знаходили ні своїх рідних, ні своїх будинків.** Усе було спалене, порожнє, без життя.

Після війни **євреї, які вижили, вирушили в Польщу**, а звідти – через Європу – на Святу Землю. **У 1948 році, після створення Держави Ізраїль, вони нарешті знайшли новий дім.**

Тисмениця під радянською окупацією

Тисмениця лежала на шляху з Польщі до Угорщини. Уже в перші дні вересня 1939 року, після початку війни, дороги наповнилися біженцями, які прямували через місто в надії врятуватися від німців.

У цей же час радянська влада розпочала окупацію Західної України. Для місцевого єврейського населення це означало **нові випробування та страх.**

Люди не знали, що чекати від нової влади.

Комуністичний режим встановлював контроль над усіма сферами життя:

Магазини і підприємства націоналізували. **Єврейські школи (синагоги)** закривали або переводили на радянські програми. **Релігійне життя** почало зникати через репресії.

Багато єврейських сімей було оголошено «буржуазними елементами». Їх висилали в Сибір або заарештовували.

Червона армія та НКВС розпочали активну агітацію серед молоді. Багато юнаків і дівчат вступали до комсомолу, намагаючись пристосуватися до нових умов.

Життя ставало важчим, а роботу знайти було дедалі складніше. Багато ремісників залишилися без заробітку, бо приватний бізнес забороняли.

Проте страх перед німцями змушував євреїв приймати нову владу як менше зло, особливо порівняно з тим, що відбувалося в Польщі.

Але все змінилося в 1941 році, коли німці увійшли в місто...

Тисмениця під радянським правлінням (продовження)

Після націоналізації підприємств радянська влада взялася за **колгоспи.**

Євреям заборонили приватну торгівлю, а їхні магазини перетворили на державні.

Багато ремісників утратили роботу через закриття приватних майстерень.

Почалися арешти «буржуазних елементів» – власників магазинів, фабрик і майстерень.

У 1940 році радянська адміністрація провела **масові депортації в Сибір.** Цілі сім'ї висилали у віддалені регіони Радянського Союзу. Серед депортованих було багато євреїв, яких звинувачували в «експлуатації робітників».

Водночас **синів і дочок єврейських родин примушували працювати в колгоспах.** Багато з них не мали досвіду сільськогосподарської праці. Деякі спробували втекти, але це було майже неможливо.

Червона армія активно мобілізувала молодих євреїв. Дехто охоче йшов на службу, бо боявся переслідувань. Інші намагалися уникнути мобілізації, але це було ризиковано.

У місті поширювалися **доноси та арешти.** Будь-яку підозру в **нелояльності** до радянської влади карали жорстоко.

Деякі євреї підтримували радянський режим, інші – боялися його не менше, ніж німців.

Ситуація різко змінилася 22 червня 1941 року, коли розпочалася нацистська окупація...

Тисмениця

Свідчення про початок війни викликали глибоке занепокоєння серед євреїв Тисмениці. Через антиєврейську політику нацистів, яка вже проявилася в інших регіонах, багато хто передбачав страшне майбутнє.

Утеча була майже неможливою.

- Деякі євреї намагалися перейти на **радянську територію,**
- Але більшість залишилася у місті, сподіваючись на краще.

Встановлення нацистської влади супроводжувалося хвилею арештів.

- Було заарештовано **єврейських активістів,**
- Введено суворі обмеження, **заборонено вільне пересування.**
- **Єврейське майно підлягало конфіскації.**

Згодом нацисти почали вимагати у євреїв "викуп".

- Єврейська громада повинна була передати **цінності та гроші.**
- Однак навіть після цього **переслідування не припинилися.**

Деякі євреї намагалися сховатися, але через доноси це часто призводило до арештів та страт.

Особи, які намагалися врятувати людей або стали жертвами арештів:

- **Доктор Шломо Гольдман**
- **Доктор Шапіра**
- **Доктор Шнайдер**
- **Син рабина Йоеля Айхенбаума**

Кінець єврейської громади в Тисмениці

(За спогадами Файвеля, сина Ізраеля Фельдмана)

Єврейська громада Тисмениці існувала аж до Голокосту.

З наближенням нацистів у 1941 році ситуація стала критичною.

- **Деякі євреї намагалися втекти, проте багатьох зупиняли або повертали назад.**

Після окупації місто заповнили німецькі солдати, а з ними й українська поліція.

- Євреям забороняли залишати свої домівки.
- Почалися пограбування та арешти.

Примусові роботи

- Чоловіків та жінок примушували до важкої фізичної праці.
- Багато євреїв померли від виснаження.

Депортація до Станіслава (Івано-Франківська)

- 12 грудня 1941 року частину євреїв зігнали на міську площу.
- Їх завантажили у вагони та відправили до Станіслава.
- Дорогою багато людей загинуло від холоду та нестачі їжі.

Остаточне знищення громади

- Останню групу євреїв розстріляли в лісі біля Станіслава.
- Жоден єврей Тисмениці не вижив.

Єврейський цвинтар

- До війни в Тисмениці було велике єврейське кладовище.
- Після Голокосту його зруйнували, а на місці поховань звели будівлі.

Синагога та єврейське життя в Тисмениці

Синагога (Бейт-Мідраш) була центром релігійного життя громади.

- Будівля була великою та старовинною, розташована в центрі міста.
- Люди приходили сюди молитися, вивчати Тору та Талмуд.
- Особливо під час свят синагога була заповнена вірянами.

Навчання та традиції

- Діти вчилися у хедері (єврейській релігійній школі).
- Молодь активно брала участь у релігійному житті.
- У місті діяли равини та вчителі, які передавали знання наступним поколінням.

Роль рабина в громаді

- Рабин керував молитвами, судами та навчанням.
- Він вирішував релігійні суперечки та допомагав людям у складних питаннях.

- Його слово мало **велику вагу серед євреїв міста.**

Субота та свята

- У п'ятницю ввечері місто занурювалося в **атмосферу суботи.**
- Люди вдягали найкращий одяг і йшли до **синагоги.**
- У будинках панувала **радість**, запалювали суботні свічки.
- **На свята влаштовували спільні молитви та трапези.**

Громадська допомога

- У місті діяли **благодійні організації**, які допомагали бідним.
- Дітям-сиротам давали **їжу та одяг**, а хворим – підтримку.
- Усі євреї міста брали участь у **допомозі нужденним.**

Переслідування євреїв

- **З приходом нацистів у 1941 році** все змінилося.
- Синагогу закрили, а євреїв почали **змушувати до важкої праці.**
- Багато чоловіків відправили на **будівництво доріг**, де вони гинули від виснаження.
- **Євреїв почали переслідувати**, забороняли виходити на вулиці без дозволу.

Доля громади

- **У 1942 році** почалися масові розстріли.
- Людей вивозили до **Станіслава (Івано-Франківська)**, де їх знищували.
- **Останні євреї Тисмениці загинули в Голокості.**
- Жодна єврейська сім'я **не залишилася в місті після війни.**

Знищення синагоги

- Після війни синагога була **зруйнована.**
- На її місці збудували **нові будівлі**, а про єврейське минуле міста **забули.**

Знищення єврейської громади Тисмениці (Серпень 1942 року)

Депортація та знищення

- У серпні 1942 року **почалося масове знищення євреїв Тисмениці.**
- Людей збирали на **головній площі**, проводили **перекличку** та формували колони.
- Багато хто намагався **сховатися**, але їх знаходили та вбивали на місці.

- **Молодих та сильних** змушували працювати, а **дітей, жінок та старих** одразу розстрілювали.

Місце розстрілів

- Частину євреїв відправили до **Станіслава (Івано-Франківська)**, де їх розстріляли.
- Інших страчували в **околицях міста**, в лісах та ярах.
- **Жертви самі копали собі могили**, після чого їх розстрілювали.
- Деяких людей живцем **кидали в ями та засипали землею**.

Нелюдські умови

- У гетто **панували хвороби, голод та знущання**.
- Багато людей помирали **ще до депортації**.
- Нацисти змушували євреїв **здавати всі цінності** перед смертю.
- Навіть після розстрілів **окупанти грабували будинки загиблих**.

Опір та втечі

- Деякі євреї намагалися **втекти в ліси** або **сховатися у місцевих селян**.
- Але за переховування євреїв **німці страчували і українців, і поляків**.
- Деякі євреї **зброєю захищалися** до останнього, але шансів вижити майже не було.

Після Голокосту

- **Лише кілька людей вижили**, ховаючись у лісах або завдяки допомозі місцевого населення.
- Після війни **єврейська громада Тисмениці більше не відновилася**.
- **Синагога була зруйнована**, а єврейські будинки зайняли інші люди.
- **Могили жертв Голокосту залишилися в лісах і ярах**, без пам'ятників та догляду.

Життя після Голокосту

- Після звільнення Тисмениці **лише кілька євреїв повернулися до міста**.
- Ті, хто вижив, були **знедоленими, без даху над головою**.
- **Їхні будинки зайняли інші люди**, які не бажали їх повертати.

Грабежі та знущання

- **Навіть після війни** місцеві мешканці не хотіли приймати тих, хто вижив.
- Євреї **змушені були жебракувати**, оскільки їм не залишили майна.

- **Влада не реагувала на грабежі, насильство та дискримінацію.**

Пошук справедливості

- **Деякі повернулися, щоб знайти свої родини, але майже нікого не залишилося.**
- **Синагога була зруйнована, єврейське кладовище занедбане.**
- **Не було кому зберігати пам'ять про загиблих.**

Остаточний занепад єврейської громади

- **До 1947–1948 років більшість уцілілих емігрували.**
- **Вони переїхали до Польщі, Ізраїлю, США або Канади, рятуючись від антисемітизму.**
- **Тисмениця, колись жваве єврейське містечко, повністю втратила свою єврейську громаду.**

Тридцять років після звільнення від нацистського режиму (1972) – Детальний переклад

Спогади про зникле єврейське містечко

- *Автор пише: «Ти любиш своє місто? Я теж... Але місто, яке я пам'ятаю, більше не існує.»*
- **У Тисмениці не залишилося євреїв, лише спогади про них.**
- **Будинки, вулиці, синагоги – усе було змінено або знищено.**

Місця, де колись жили євреї

- **Більшість будівель єврейської громади була зруйнована.**
- **Ринок, де торгували єврейські купці, більше не такий, як раніше.**
- **Кладовище занедбане, могили зруйновані.**

Єврейські діячі, яких більше немає

- **Автор згадує відомих єврейських мешканців:**
 - **Михаель Браун, Ар'є Альтер, Барух Остер.**
 - **Рабини та вчителі, купці та ремісники – усі вони зникли разом із громадою.**

Безповоротні втрати

- **Тисмениця була спорожніла після Другої світової війни.**
- **Серед євреїв, які вижили, майже ніхто не повернувся.**
- **Вулиці, де колись лунала ідишська мова, тепер мовчазні.**

Останні слова автора

- *«Чи можна почати все з нуля? Ні, бо немає кому...»*
- *«Тридцять років потому – лише тіні минулого залишилися в моїх думках...»*
- *«Ніхто не згадає нас, якщо ми самі не розкажемо нашу історію...»*

Праведники народів світу

Врятовані євреї завдяки Праведникам народів світу

- *«Праведники народів світу мають місце у світі прийдешньому...»* (Талмуд).
- **Історія людей, які ризикували своїм життям, щоб врятувати євреїв у часи Голокосту.**

Рятівники в Тисмениці

- **Мешканці Тисмениці, які допомагали євреям, ризикуючи власним життям.**
- Багато євреїв знайшли притулок у будинках християнських сусідів.
- *«Я не міг бачити, як їх ведуть на смерть...»* – розповідає один із Праведників.

Акт милосердя серед жорстокості

- **Кожен, хто ховав євреїв, міг бути страчений разом зі своєю родиною.**
- Незважаючи на страх і загрозу смерті, деякі люди відмовлялися зраджувати євреїв.
- *«Якщо ми приречені, то нехай ми загинемо як люди, а не як звірі...»*

Трагедія серпня 1942 року

- **Остання хвиля депортації євреїв із Тисмениці до таборів смерті.**
- **Ті, хто не міг втекти або сховатися, були розстріляні або відправлені в концтабори.**
- **Праведники, які допомагали євреям, залишилися вірними своєму сумлінню, навіть коли це загрожувало їхньому життю.**

Вшанування пам'яті Праведників

- **Деякі з рятівників були нагороджені званням "Праведник народів світу" в Ізраїлі.**
- *«Ми ніколи не забудемо їхньої відваги...»*
- *«Пам'ять про них – це наш моральний обов'язок...»*

Життя більше не було таким, як раніше. **Усі села в окрузі, які опинилися в зоні німецької окупації, були під загрозою.** Навіть у сусідів-католиків вибір був невеликим: або підкоритися, або ризикувати життям, допомагаючи євреям. **Окупаційна влада наказала видавати всіх євреїв, а ті, хто їх приховував, каралися смертю.**

Попри це, **знайшлися праведники**, які, ризикуючи всім, ховали євреїв у своїх будинках, льохах, стайнях. **Їх рятували з ризиком для власного життя.** Декілька десятків євреїв **переховувалися в лісах**, перетворюючи печери на тимчасові укриття.

Проте **нацисти проводили постійні облави**, використовуючи донощиків і зрадників. Ті, кого знаходили, **часто страчували на місці** або відправляли до таборів смерті.

Деякі євреї, які пережили Голокост, **емігрували до Ізраїлю та США.** Вони підтримують зв'язок між собою і **пам'ятають тих, хто їх урятував.** Вони вважають своїм обов'язком **розповідати історію про трагедію та героїзм** для наступних поколінь.

Це послання – щоб пам'ять жила. Щоб ніколи не повторилося зло, яке знищило мільйони безневинних людей.

Мешканці Тисмениці, які емігрували до Ізраїлю між двома світовими війнами

1. Віллі Адлер
2. Ісаак Бендер
3. Шимон Фрідман
4. Іцхак Кальман (х)
5. Мордехай Вайсман (Бака)
6. Мордехай Гольд (Маттіс Бака)
7. Йосеф Гольд (Аштеназ)
8. Авраам Шварц
9. Гаїм Шварц
10. Йосеф Хаїм Курц (х)
11. Натан Горовіц
12. Давид Леві (х)
13. Авраам Леві
14. Йосеф Лістер
15. Даніель Лістер
16. Йосеф Меєр Фельдман (х)
17. Кешель Фрід (х)
18. Шмар'я Фрідман
19. Хаїм Меєр Фрідман
20. Вуек Фрідман (х)

21. Д-р і Габрієла Майєр
22. Вайз Заксельсберг
23. Хаїм Хаїм Курц (х)
24. Яків Курц
25. Шимон Левін
26. Гаїм Левін (Лейтнер) (х)
27. Йосеф Левін (х)
28. Давид Левін (х)
29. Йосеф Левін

Діти Тисмениці, які емігрували до Ізраїлю після Другої світової війни

1. Шломо Блюмен
2. Гавріель Блюмен
3. Гітель Блюмен
4. Іцхак Блюмен
5. Гаїм Шварц (Шенгель)
6. Гавріель Ліberman
7. Яків Ліberman
8. Сімон Л. Батті

Діти Тисмениці, які живуть у країнах Британської імперії

1. Мойше Айзенберг
2. Менахем Вайс
3. Йосеф Лейб Штерн
4. Шмуель (Салек) Штерн
5. Сини Бецалеля бен Шмуеля Геселя
6. Гаїм Штерн
7. Йона Штерн
8. Йосеф (Піня) Штерн
9. Йона Штерн

Діти Тисмениці, які залишилися в Польщі

1. Яків Фішман
2. Менахем Фішман
3. Давід Лістер

Діти Тисмениці, які живуть в Англії

1. Павло Лікер
2. Аарон Горовіц

Діти Тисмениці, які емігрували до Америки

1. Хаїм Готліб Брудерс (Гюстон)
2. Давид Фрід (Клівленд)
3. Йосеф Гершен (Нью-Йорк)
4. Лейб Лейбер (Маямі)
5. Давид Готліб (Клівленд)
6. Шмуель Курц (х)
7. Гавріель і Довід Лістери (Клівленд)

Легенди Тисмениці

Сум перед будинком рабина

Одного разу поважний чоловік на ім'я Іцхак Мозес відвідав Тисменицю. Коли він увійшов у синагогу, усі присутні встали перед ним, виявляючи повагу. Він підійшов до одного з місцевих мудреців і запитав:

— Чому люди тут настільки засмучені?

Мудрець відповів:

— Ти бачиш великий паркан біля синагоги? Це відомий бар'єр між світом живих і світом померлих. Люди Тисмениці завжди жили в страху перед покаранням за свої гріхи, і цей страх був настільки великим, що навіть після смерті вони залишалися біля синагоги, не бажаючи перетинати бар'єр.

"Образ поля і дім Талмуду Рішон"

У Тисмениці був великий мудрець на ім'я "Талмуд Рішон". Одного разу він зібрав учнів і сказав їм:

— Якщо ви хочете зрозуміти глибину Тори, вам потрібно навчитися бачити більше, ніж очима.

Один із учнів запитав:

— Як ми можемо бачити більше, ніж наші очі дозволяють?

Мудрець відповів:

— Заплющте очі й уявіть собі поле. Що ви бачите?

Деякі учні уявили прекрасний луг, інші – засіяне пшеницею поле, а один із них сказав:

— Я бачу людей, що стоять і читають Талмуд.

Мудрець усміхнувся і сказав:

— Це і є справжнє поле знань. У ньому росте мудрість, яку не можна побачити фізичними очима, але можна відкрити розумом.

Старий міст

Єврей Копель збудував у Тисмениці старий міст, який служив людям багато років. Його мати казала:

— Це міст не просто з'єднує береги, він з'єднує серця людей. Проте з часом міст почав руйнуватися, і багато хто боявся ходити по ньому. Одного разу рабин міста сказав:

— Як міст підтримує людей, так і наша віра підтримує нас. Ми не бачимо основи, але вона є, і вона сильніша, ніж будь-які матеріальні споруди.

Згадуючи все, що сталося, і як усе оберталось навколо колеса часу, хвилині здіймалися і розбивалися, а бурі вирували довкола. Казали, що в цьому місті не було окремої людини, яка б прагнула стати лідером. Проте були мудреці, що приносили роздуми та розуміння, і навіть той, хто був бідним, мав силу волі та стояв міцно, незважаючи на труднощі.

Великі бенкети і святкові трапези відбувалися в будинках, наповнених сміхом, але також і плачем, коли приходила скрута. Радість і горе йшли поруч, адже місто знало, що після ночі приходить світанок.

Якщо людина не мала нічого, щоб дати, вона не просила милостиню, адже в кожного була віра. У священному домі лунали молитви, і кожен знав, що якщо він піднесе своє серце до Небес, то отримає відповідь.

І тому говорили:

"Людина не падає назавжди, і її крик не залишиться без відповіді. Бо навіть якщо світ закриє перед нею двері, Господь відкриє їй інші".

Перший, хто здійснив Алію

Ефраїм Фішель піднявся до Землі Ізраїлю

Говорять, що пам'ять зберігає все. Отже, згадуємо: Ефраїм Фішель Мішель здійснив Алію в 1922 році. Він поїхав до Землі Ізраїлю разом зі своєю дружиною та сином. Його велика віра і надія на відродження єврейського життя на Святій Землі вела його вперед.

З самого початку він працював у сільському господарстві та освоював землю. Але це були важкі часи: через нестачу ресурсів і труднощі клімату він

змушений був шукати різні можливості для виживання. Він працював у різних містах і поселеннях, підтримував зв'язок з тими, хто залишився в містечку Тисмениця.

Ще до своєї Алії, у 1919 році, він був активним у сіоністському русі. Його діяльність допомогла іншим євреям Тисмениці замислитися про репатріацію. Завдяки його зв'язкам багато хто отримав інформацію про можливість переїзду до Палестини.

У 1922 році він писав у листі:

"Я не можу точно сказати, що на мене чекає, але знаю, що цей шлях правильний. У цьому місці, серед своїх братів, я знайду сенс життя. Коли я працюю на землі, я відчуваю, що роблю щось справжнє."

Його родина продовжила традицію. Після Другої світової війни його онуки та правнуки також здійснили Алію. У 1948 році, після проголошення незалежності Ізраїлю, вони оселилися в новоствореній державі та стали її частиною.

Перша пам'ять про святих Тисмениці

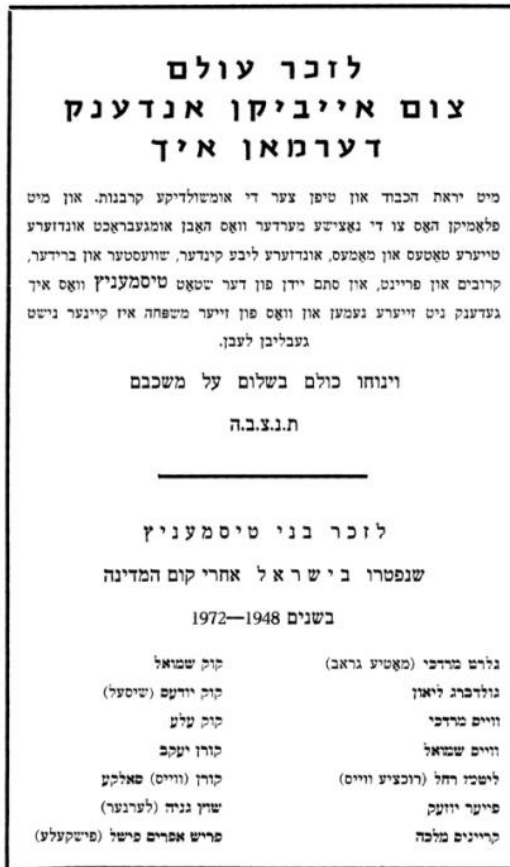
У **1946 році** почали з'являтися ініціативи серед євреїв Тисмениці встановити меморіал у пам'ять про загиблих. Габі Бен Ашер, учасник руху «Бней Аківа», відвідав місто, зібрав матеріали про євреїв Тисмениці та відновив єврейський цвинтар, який було зруйновано.

У 1947 році **28 травня** відбулася церемонія встановлення першого пам'ятника, присвяченого жертвам Голокосту з Тисмениці. У заході взяли участь єврейські громади, які вижили, та їхні рідні.

Пам'ятник у комплексі Яд Вашем

У **1955 році** рабин Яков Коган ініціював зведення пам'ятника жертвам Тисмениці у комплексі **Яд Вашем** (Ізраїль). Він оголосив про це перед громадою та зібрав підтримку від колишніх мешканців Тисмениці, які пережили Голокост і репатріювалися до Ізраїлю.

У **1956 році** було встановлено **перший офіційний меморіал** у Яд Вашем, присвячений євреям Тисмениці, які загинули під час Другої світової війни.

*Меморіальний напис на ідиші та івриті, присвячений пам'яті євреїв Тисмениці.

Переклад з ідишу:

На вічну пам'ять нашим улюбленим братам і сестрам

З глибокою скорботою та повагою ми вшановуємо пам'ять нашої дорогої громади Тисмениці. Вони разом із мільйонами євреїв були знищені жорстокими нацистами та їхніми поплічниками лише тому, що були євреями.

Ми ніколи не забудемо їхню кров і пам'ятаємо їхні родини, яких не стало.

Нехай їхні душі спочивають у мирі.

ת.נ.צ.ב.ה

(Традиційна єврейська фраза, що означає «Нехай їхні душі будуть зв'язані у вічному житті»).

Переклад з івриту:

На згадку про вихідців з Тисмениці

Які загинули в Ізраїлі після створення держави, у 1948–1972 роках.

- Борис Меїр (Пацієв Гааз)** – Борис Меїр (Пацієв Гааз)
 - Болеслав Лякін** – Болеслав Лякін
 - Борис Лякін** – Борис Лякін
 - Хаїм Вайс** – Хаїм Вайс
 - Іцхак Вайс** – Іцхак Вайс
 - Кук Меїр (Вольф Вейс)** – Меїр Кук (Вольф Вейс)
 - Кук Лейб (Песял)** – Лейб Кук (Песял)
 - Кук Хаїм** – Хаїм Кук
 - Кук Корін** – Корін Кук
 - Корін Йосеф** – Йосеф Корін
-
- Моше Фішер (Фішель)** – Моше Фішер (Фішель)

Верхній напис:

"За цих я плачу – мої очі проливають сльози"

Середній напис (під фото):

"На згадку про наших дорогих"

Авраам Йосеф

"Яких убили нацисти в гетто Станіславова в 1942 році."

Нижній напис:

"Нехай буде відплата за їхню кров."

Останній рядок:

"Пінья та Шломо Блондер."

צום אייביקן אַנדענק פֿון אונדזערע טייערע

פֿאָטער : מרדכי שמואל בלאַנדר
געשטארבן 1938

ברודער : בעיל, פרוי און קינדער
אברהם, פרוי שרה (סאלקע)

זין זייערע קינדער :
רחל און מאיר

פֿאָטער : בעיל בלאַנדר
מוטער : ערנסט
זוועסטער : עסקין
ברודער : יעקב־קובא

וואָס די נאצישע מערדער האָבן ביי אונדז געגעניסען און דערמאָרדעט
אין טרויער פארבליפענט:

שלמה בלאַנדר מאַרגאט לאַובנער

Верхній напис:

"На вічну пам'ять про наші найдорожчі жертви"

Ліве фото (підпис):

*"Батько: Мордехай Шмуель Блондер
Заарештований у 1938 році."*

Середній текст:

*"Матір: Бінья, разом із дітьми
Авраамом, Мордехаєм-Шмуелем (Солеком)"*

Рядок про дітей:

*"Та їхні маленькі діти:
Хава та інші"*

Список убитих:

*"Батько: Піньяс Блондер
Матір: Хана
Сестра: Шошана
Брат: Еліезер"*

Нижній напіс:

"Яких німецькі вбивці та їхні помічники знищили в часи нацистської окупації."

Підпис:

"Шломо Блондер, Матенс Льовенберг"

מיר טרויערן אייפן אומקום פון :
אונדזער פאטער : אליעזר שערעכטאן (געשטארבן 1938)
מוטער : עטל
ברודער : מעמיל (געשטארבן 1925)
ברודער : מיריאן און זיין פרוי פאנקע און זייער טעכטערל ניסיע
ברודער : ישראל (זיך אפגעראטעוועט פון די נאציס און געשטארבן 1958)
ברודער : הירש (הענקע)
שוועסטער : לייצע און איר מאן יעקב זאטער (געשט. 1929)
מיין מאן : משה זיסער-סופר און אונדזער טעכטערל ליסיע
וואָס זענען אומגעבראכט געוואָרן דורך די נאַצישע מערדער
עס פאראייביקן :
פעטליע בלאַג, חולון
שאַרית מישר, תל-אביב

Заголовок:

"Ми втратили в муках:"

Список загиблих:

- **Батько: Еліезер Шепшельман** (заарештований у 1938 році)
- **Мати: Хана**
- **Дочка: Міріам** (народилася в 1925 році)
- **Син: Меїр** та його дружина **Фейга** і двоє їхніх маленьких дітей
- **Син: Ізраїль** (разом із повстанцями воював проти нацистів, загинув у 1958 році)
- **Син: Шмуель (Самуїл)**
- **Шурин: Шимон-Ісак Рабинович** (народився в 1929 році)
- *Двоюрідні брати та сестри та інші родичі, які загинули від рук нацистських убивць та їхніх помічників

Вшанування пам'яті:

"З благословенною пам'яттю:"

- **Племінниця: Пінья**
- **Ханна**
- **Племінник: Пінья, Тель-Авів**

Заголовок:

"Пам'ятник над могилами, яких не існує..."

"Вони були вбиті, знищені та спалені німецькими нацистами та їхніми посіпаками"

- **Батько: Моше Корн** (помер у 1936 році)
- **Мати: Етель Корн**
- **Син: Бернхард**
- **Донька: Гіза**, її чоловік **Іцхак** та двоє їхніх маленьких дітей
- **Донька: Тинка** (народилася в 1919 році)
- **Донька: Шейндл**, її чоловік **Яків**, їхні діти
- **Донька: Брандел**, її чоловік **Йосеф**, їхні діти

Вшанування пам'яті:

"Вони були вбиті нацистськими вбивцями..."

IN MEMORIAM

- **Мої батьки: MOZES & ETEL KORN**
- **Мій брат: BERNHARD**
- **Мої сестри: BRANDEL, SHEINDEL, GIZA, TYNKA**

- **LUCY BLOOM** (*Гартфорд, США*)

Гравер:

- **Д. Шпігель** (*Дахау, Австрія*)

<p>אני מנציח את יקירי שניספו ב ש ו א ה</p> <p>דודי: אברהם בלאג' ורעייתו פעמל</p> <p>ובניהם: אליעזר (לוצ'ר) ומשפחתו יעקב (יעשאל'ע) ומשפחתו</p> <p>דודתי: ליצה ובעלה אבנר קוק (נפטר 1932)</p> <p>בתם: מריצ'יע ובעלה מאקס דויטש ווילדיהם</p> <p>בניהם: יצחק (איצ'יק) ורעייתו יעקב (יאנק'על) ואשתו עם ילדיהם מריצ'י (מאש'על) ומשפחתו</p> <p>השם ינקום דמם וזכותם תגן עלינו</p> <p>המנציח שלמה בלוך</p>	<p>צום אייביקן אַנדענק פון:</p> <p>אונדזער מומע: מישל און איר מאן: מריזל לוסטנארטן (וואס איז געשטארבן פאר דער מלחמה)</p> <p>זייערע זין: יוסף מיט זיין פרוי מאמע און קינדער: שלמה, פייש'ע, טענדל</p> <p>זייערע טעכטער: אסתי מיטן מאן און קינד הענציע מיטן מאן און קינד איטע</p> <p>אונדזער קוינע: מאלקע קינד מיט איר מאן און קינדער</p> <p>וואָס זענען אומגעקומען אויף קידוש השם און איבערגעלאָזט אייביקן טרויער אין אונדזערע הערצער</p> <p>פעפציע בלאג' מאניע סופר ישראל</p>
--	--

Зліва:

"Я вшановую пам'ять моїх дорогих родичів, які загинули в Катастрофі"

- **Батьки:**
 - **Шимон** – вбитий нацистами
 - **Гітл Бат-Яків** та її чоловік **Яків**
- **Сестри:**
 - **Това (Люся)** та її родина
 - **Сара (Шльоміт)** та її родина
- **Дружина:**
 - **Лія**, донька **Авраама Кока** (*народилася в 1932 році*)
- **Родичі:**
 - **Мої дядьки та тітки, двоюрідні брати та сестри**
- **Сини:**
 - **Іцхак (Іцко)** та його дружина **Ягут**
 - **Яків (Янкель)** та його дружина **Геня**

- **Їхні діти та вся їхня родина**

"Нехай буде помста за їхню кров, і нехай їхня пам'ять буде благословенням для нас"

Пам'ятник встановив:

- **Шломо Кук**

Праворуч:

"На вічну пам'ять жертв"

- **Мій рід:**
 - **Батько: Шмуель**
 - **Мати: Хана-Фейга**, уроджена **Розенфельд**
(Загинули в Катастрофі)
- **Дядько та його родина:**
 - **Авраам-Меїр** та його син **Меїр**
 - **Йосеф-Меїр** та його син **Іцхак**
- **Інші рідні:**
 - **Мої брати та сестри**
 - **Племінники**

"Хай їхні душі будуть вписані в книгу вічної пам'яті"

Пам'ятник встановив:

- **Шимон Лейбер**
- **Моше Штерн** *(Ізраїль)*

לזכר יקירינו שננספו בגיטו סטניסלאב

אבא :	נחם פישטרויך	אחיותינו : עשיל ומשפחתה
אמא :	עמקע	מאליציע ומשפחתה
אחינו :	אברהם	זכרים ישא"י פליטנו לנצח :
	(נפל במלחמת ברוסיה)	צפרה נלשה, קיבוץ חולדה
	אלישך	עזריאל פאטריק (פישטרויך) חולון

צום אייביקן אַנדענק פון מיינע טייערע

וואס זענען אומגעבראכט געוואָרן דורך די נאצישע מערדער

פאטער : לייב בלאַנר

מוטער : פייגע (געשטארבן 1954)

ברידער : יוסף

שוועסטער : מרים — מאַטע

און מאַן מריתע שטיגעל

און זייערע דרוי קינדער :

יורה הערש, רבקה, יוסף

כי וועל זיי קיינמאָל נישט פאַרגעסן

לאַשקע שטאַל (בלאנר)

ספּירינגפּיעלד, אַמעריקע

Верхня частина (поминальна табличка під сімейною фотографією):

"На згадку про наших рідних, які загинули в гетто Станіславова"

- **Батько: Менахем Фішфройнд**
- **Мати: Хая Лея**
- **Брати та сестри:**
 - *Арон (загинув на війні в російській армії)*
 - **Єхіель**
- **Інші родичі:**
 - **Племінники, двоюрідні брати та сестри та вся сім'я**

Вшанували пам'ять:

- **Фані, Лія, Кібец, Хана Рейзл**
- **Ізраїль Сафір (Сан-Франциско, США)**
- **Хаїм Голан**

Нижня частина (поминальна табличка з подружньою фотографією):

"На вічну пам'ять жертв Голокосту"

"Хто загинув у Катастрофі, убитий нацистськими вбивцями"

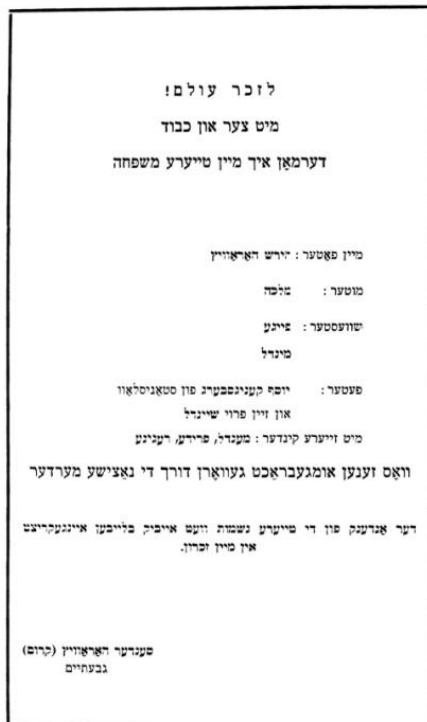
- **Батько: Лейб Лейбер (загинув у 1954 році, у вигнанні)**

- **Мати: Рейзл Лейбер (уроджена Лейбович)**
- **Діти:**
 - **Пінхас, Менахем-Меїр, Авраам, Лея, Хана, Бенціон, Яків, Іцхак та їхні родини**

"Хай їхня пам'ять буде благословенням"

Вшанували пам'ять:

- **Авраам Лейбер (Ізраїль, Тель-Авів)**
- **Менахем-Меїр Лейбер (Монреаль, Канада)**

Вічна пам'ять!

Зі смутком і честю
Я згадую мою дорогу родину

- **Мій батько: Єхошуа Яфровіц**
- **Моя мати: Емілія**
- **Мої сестри:**
 - **Едіт**
 - **Маріель**
- **Племінник: Йосеф Кацовіц із Станіслава**
 - **та його син Пінхас Шрага**

З іншими дорогими родичами: **Менахем, Фейга, Генендл**

"Які були вбиті нацистськими вбивцями в Катастрофі"

Вшанував пам'ять:

Пінхас Яфровіц (Хаїм), Бней-Брак

**На згадку про моїх улюблених батьків
Яків та Шейндл Собель (уроджена Корн)
Та мою дорогу сестру Розу**

**Броня Гакен
Ліон, Франція**

**Вічна пам'ять про моїх дорогих батьків
Яків та Шейндл Собель
Та мою дорогу сестру Розу**

"Які були вбиті нацистськими вбивцями під час Голокосту"

Вшанувала пам'ять:

**Броня Гакен
Ліон (Франція)**

<p>ל ז כ ר</p>	<p>גלעד ליקורי</p>
<p>הנרי :</p> <p>יצחק בן אהרן קרייניש (נפטר בטיסמעניץ 1935)</p> <p>מלכה (נפטרה בארץ 1972)</p> <p>אחיותיו :</p> <p>סאני ובעלה ג. אריטן</p> <p>הענינה ובעלה יונה (יונאס) סאפער</p> <p>שנרצחו ע"י הגרמנים</p> <p>ה' י נ ק ו ם ד מ ם</p> <p>הונצחו ע"י</p> <p>אטה ברוקוביץ</p> <p>דוהה קרייניש, בישראל</p> <p>זניה ואנעקעבעריג, ארה"ב</p>	<p>אבי : משה אודעלסמאן מחשובי חסידי בורשטין</p> <p>אמי : אשת-מלכה (נפטרה 1913)</p> <p>אחי : ישראל עזיד ומורה נתן (נשאלע)</p> <p>מפעילו התנועה הציונית העובדת</p> <p>אחיותיו : פרידה, רחל, הוריה</p> <p>דודי : אברהם (אברעמאלע)</p> <p>אודעלסמאן</p> <p>ורעיתו — מלכה (נפטרה לפני המלחמה)</p> <p>בן דודי : מרדכי טענהעל ומשפחתו</p> <p>בת דודתי : רוסציע ובעלה מינרוז פריבויוז וילדיהם</p> <p>חונתי : בני (קריישל) גראב איש תם וישר — נפטר 1935</p> <p>רעיתו : נחמה (ממישפחת ביקעל)</p> <p>ניסתיו : בתיה (מאמע)</p> <p>ובעלה : יוסעלע שוחט וילדיהם.</p> <p>שניספו בידי הנאצים</p> <p>ב ש ו א ה ה"ד</p> <p>מנצחתה : זניה גלרש מבית אודעלסמאן</p>

Ліворуч:

Згадка

Убиті в Тисмениці

Хай відбудеться помста за кров їхню

Вшанували пам'ять:

- **Ашер Шварцман**
- **Юда Фрідман, Ізраїль**
- **Ваад Тшувас Пінкас, Тель-Авів**

Праворуч:

На згадку про моїх найдорожчих

Батько: Моше Айзенштадт
(продавець, хасид з Гурської династії)

Мати: Естер-Гітель (уроджена Гутман)
(1913 р. народження)

Брат: Ісраель-Меїр (Шуле)
(працював у майстерні "Хефец і Горовиця")

Інші члени родини:

- Рахель-Гітл
- Това-Хая
- Шмуель (Аврумбендер)
- Шимон-Герш

Їхню останню дорогу вони пройшли перед загибеллю

Син мого брата: Меїр-Шмуель

Та його родина

Дочка мого брата: Міріам
(разом з чоловіком і дітьми)

Свекруха: Бейла (уроджена Гутман)
(разом з чоловіком і дітьми)

Загинули від рук нацистів

Під час Шоа (Голокосту)

מלכה קרייץ

יחזקאל בן אהרון קרייץ

ששניה קרייץ

דבורה קרייץ און רענינג קרייץ

1. Циткок бен Аарон Крайц
(*Ицхак, син Аарона Крайц*)

2. Малка Крайц

(Малка Крайц)

3. Пація Крайц

(Пація Крайц)

4. Дора Крайц і Яніна Крайц

(Дора Крайц і Яніна Крайц)

Згадка (Пам'ять)

"Нехай будуть закарбовані в наших серцях імена членів нашої сім'ї, які загинули мученицькою смертю під час Голокосту."

- **Батько:** Авраам Яшін (Нехай душа його буде зв'язана у вузлі життя)
- **Мати:** Роха (Рашель)
- **Сестри:** Пірча та Гітля
- **Брати:** Меїр і Шмуель
- **Їхні діти та онуки**
- **Інші родичі**

На згадку про дорогих, які загинули в Голокості

- **Батько:** Авраам Яшін (загинув у 1940 році)
- **Мати:** Роха, дочка Гірша (загинула в 1937 році)

- **Брати та сестри:** Пірча, Гітля, Меїр, Шмуель, а також їхні сім'ї та багато інших родичів.

Вічна пам'ять тим, хто був закатований руками нацистських убивць.

Верхнє зображення:

"Знімок з минулого, який зберігає пам'ять про нашу дорогу сім'ю."

Нижнє зображення:

"Разом із дружиною та дорогими дітьми."

- **Чоловік і дружина:** Зісе та Фріда Шварц
- **Їхні діти:** Альтер та його дружина Гітл (уроджена Оршельська)
- **Їхні онуки:** Міхаель, Хаїм та Фріда
- **Трагічна доля:**
 - Якуб, Хаїм, Фріда та їхні діти загинули мученицькою смертю
 - Закатовані руками нацистських убивць

Підпис:

"Беріш Шварц, Нью-Йорк."

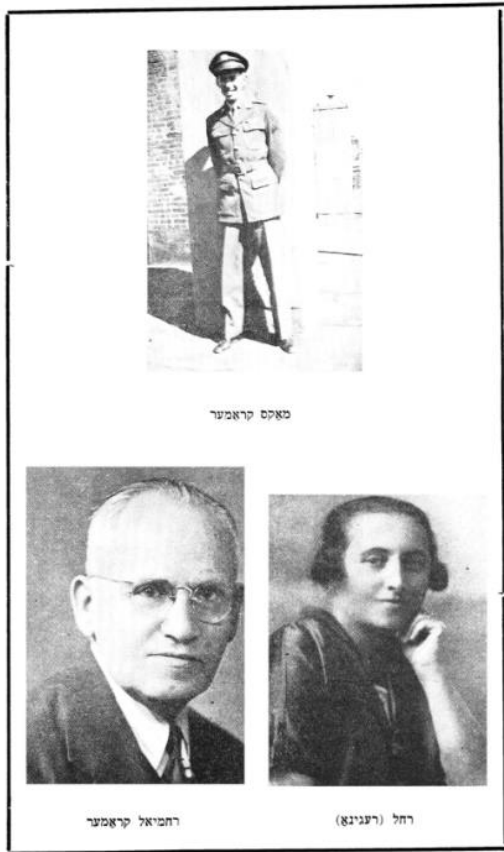

Пам'яті наших найдорожчих

- **Мої дорогі батьки:** Іцхак та Хайя Шапіро
- **Мій брат:** Ісраель та його сім'я
- **Моя сестра:** Рахель (Ривка)
- **Мій двоюрідний брат:** Шмуель Левінсон
- **Мій племінник:** Маєр Левінсон, народжений у 1922 році, загинув у 1945 році

Підпис:

- **Автор меморіалу:** Йоні Гольдберг
- **Редактор:** Макс Бенц

1. **Макс Крамер** (верхнє фото, чоловік у військовій формі)
2. **Рувен (Рафаель) Крамер** (знизу зліва, чоловік у костюмі та окулярах)
3. **Рахель (Регіна)** (знизу справа, жінка в сукні)

לזכר עולם!

אני מנציחה את בני משפחתי היקרים שניספו בשואה

האם: יוסף זאבסטיאן (מנטר)
האם: חיה (בתו של ר' דוד זיוואך)
האחים: יצחק (אזיוו), ישראל
האחות: סאיקה וטישפחה
קרובי: יאצקע שייס, חנה שייס
יהודיות (מספחה בייטראל), מרים
אייזיק שייס וטישפחה

וינחה כולם על משכבם בשלום
ת.נ.צ.פ.ח.

מינסה ממות לפסח' פיינשטיק
רמתגן, ישראל

"Я вшановую пам'ять моїх рідних, які загинули в Шоа"

- **Батько:** Йосеф Лещинський (убитий)
- **Мати:** Рівка (донька рабина Давида Шора)
- **Сестри:**
 - Фріда (убита)
 - Міріам (разом із сім'єю)
- **Брат:** Авраам (загинув у концтаборі)

"Хай вони спочивають у мирі"

Т. Н. Ц. Б. п. (Традиційне єврейське скорочення – «Нехай їхня душа буде зав'язана у вузлі життя»)

Підпис:

З повагою-

Міріам Лещинська

Кфар-Сава, Ізраїль

צום אייביקן אנדענק !

מיר דריקן אים אנדער מיססן ווייטיק און צער פאר די אומגעקומענע, פארשיינקטע פאמיליעס

מיינע עלטערן : לייב און טויבע פישביין

מיינע שוועסטער : האנציע

מיט איר מאן יצחק שיינער און קינדער

מיינע פעטער : ישראל פישביין, חיים פישביין, פישל ראטער

מומע : רויזע שראגער מיט אירע צוויי טעכטער

מיינע קוזינען : מנשה פישביין, אידל האלער, יוויה ראטער

מיט זייערע משפחות וואס זענען אומגעקומען אין דער שואה.

פאראייביקט דורך

יעקב פישביין, ווארשע

מיינן טוועסטער : העניע מיט איר מאן מנעי פיער און זייערע קינדער

מיינע פעטערס : שמואל צוקערקאנדעל, מיט פרוי און קינדער

אבירמנעי צוקערקאנדעל, מיט פרוי און קינדער

מיינן מומע : יענטע הארטמאן

מיינן קוזינע : הענציע צוקערקאנדעל, מיט איר מאן און קינדער

אלע דערמאנדעט דורך די נאצישע הענקער

מינגיע פישביין (צוקערקאנדעל)

ווארשע

Верхня частина сторінки:

"На вічну пам'ять!"

Ми, хто пережив жахіття, сумуємо й оплакуємо пам'ять наших рідних, які були знищені фашистами.

- **Мої батьки:** Йоель та Мір'ям Фішман
- **Моя сестра:** Ціпора
- **Мій брат:** Меїр (разом із дружиною та дітьми)
- **Родичі:**
 - Моше Лещинський
 - Хаїм Лещинський
 - Міхаель Фішман
 - Рувен Шапіро з дружиною та двома дітьми

Разом із багатьма іншими членами сім'ї, які загинули в Шоа.

З повагою:

Якоб Фішман, Вашингтон

Нижня частина сторінки:

Мої родичі, яких я оплакую та пам'ятаю з великою скорботою:

- **Мій батько:** Йосеф Блюменфельд
- **Моя мати:** Шейндл Блюменфельд (разом із дітьми)
- **Моя сестра:** Тева (разом із чоловіком та дітьми)

Усі вони були вбиті нацистами.

З болем:

Моше Фішман (Бруклін, Нью-Йорк)

<p>י ז כ ו ר אלוהים את הנשמות</p> <p>אבינו : ר' מאיר אמנו : סייגה סבנו : ר' אבא יודא מלמד סבתנו : ריוזה (נפטרו בטיסמניץ)</p> <p>אחינו : משה ומשפחתו לוי, אשתו אסל ובנם מאיר גיסתי וגיסתי : לייציע וגרשון קארנקר דודנו : ליב יואל ומשפחתו דודתנו : רחל פריידע ומשפחתה</p> <p>שנהרגו על קידוש השם הי"ד ת.נ.צ.ב.ה.</p> <p>המנציחם נתן לייסענער, בני ברק פרידל לייסענער, תל-אביב</p>	<p>לזכר משפחתי היקרה</p> <p>ההורים : גרשון ושיינדל עמקנשטיין (נפטרו לפני המלחמה) האחים : שמאל ומשפחתו שלמה ומשפחתו שמעון ומשפחתו האחיות : עסקא, געניא, אסתר ומשפחותיהן</p> <p>יהי זכרם לעד !</p> <p>בלה רטרז (ממשפחת עבענשטיין) רמת-גן</p> <hr/> <p>ל ז כ ר ו ן נ צ ח</p> <p>ההורים : פנחס ושרה גאטעסמאן אחי : הקריש (צבי) דודתי : מרים הרוביין ובנה : שלמה (שנפל בהגנה על סטאלינגראד)</p> <p>המנציח שלמה גולדינושעסמאן קבוצת שילר</p>
---	---

Ліворуч

"Згадуй душі, Господи"

- **Батько:** Р. Меїр
- **Мати:** Малка
- **Брат:** Р. Йосеф Бендіт
- **Дідусь:** (загинув у Тісмениці)

Ми:

- Моше та його родина
- Лія, Естер, Агаель та їхні сім'ї
- Гітл Гутман
- Ганна-Янкель Каценельсон
- Дувід та його сім'я
- Яїр Файнберг та родина

**Молимося за святу пам'ять мучеників
Нехай їхня душа буде пов'язана у вузлі життя.**

З повагою:

Лія і Йосеф, Нью-Йорк
Агаель і Лішень, Тель-Авів

Праворуч:

"На згадку про мою дорогу родину"

- **Дідусь:** Рав Йосеф Епштейн
(помер перед Голокостом)
- **Брати:**
 - Шломо та його родина
 - Герш та його родина
- **Сестри:**
 - Рахель, її чоловік та діти

Нехай їхня пам'ять буде вічною!

Фейга Епштейн
(родина Беняшевських)
Нью-Йорк

Нижня частина сторінки:

"Пам'ять вічна"

- **Дідусь:** Рав Єгуда Брукман
- **Брат:** Яків (загинув)
- **Дядько:** Мойше Файнберг
- **Сестра:** Рівка Файнберг
- **Онука:** Рахель (разом із родиною у Сталінграді)

З повагою -

Шломо Брукман
Моє зібрання

Верхня частина сторінки:

"Вічна пам'ять!"

- **Батьки:**
 - Рав Йосеф Шимшель Епштейн
- **Брат:**
 - Ефраїм (загинув у Голокості)
- **Мої мученики**

Нижня частина сторінки:

"Вічна пам'ять!"

- **Дідусь і бабуся з боку батька:**
 - Рав Йосеф і Етель
- **Дідусь і бабуся з боку матері:**
 - Рав Меїр і Малка
- **Брати:**
 - Авраам, Хаїм і їхні родини
- **Сестра:**
 - Рівка (разом із родиною)
- **Родина:**
 - Яків, його дружина та діти

"Нехай пам'ять їх буде благословенна навіки!"

З повагою

Гітель Барух

Ковенське зібрання